

ETT VIKTIMOLOGISKT FORSKNINGSPROGRAM

Presenterat 2002
Bakgrund och nuläge

Anna Wergens

ETT VIKTIMOLOGISKT FORSKNINGSPROGRAM

Presenterat 2002
Bakgrund och nuläge

Anna Wergens

Produktion:
Grafisk design: Kombi Marketing AB
Tryck: Åströms Tryckeri AB, Umeå 2002

Publikationen kan beställas från:
Brottsoffermyndigheten
Box 470
901 09 UMEÅ
www.brottsoffermyndigheten.se

ISBN: 91-974139-5-X

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord.....	5
Sammanfattning.....	6
KAPITEL I BAKGRUND.....	9
1.1 Inledning.....	9
1.2 Disposition.....	10
1.3 Regeringens riktlinjer.....	11
1.4 Avgränsningar.....	11
1.5 Ord och begrepp.....	13
1.6 Brottsoffret i internationell rätt.....	16
- <i>Brottsoffer i EU</i>	17
- <i>Framtida utveckling</i>	18
KAPITEL II VIKTIMOLOGI.....	21
2.1 En bakgrund.....	21
- <i>Offerundersökningar</i>	23
- <i>Förklaringsmodeller</i>	24
- <i>Reparativ rättvisa</i>	25
2.2 Brottsofferrörelsens framväxt.....	25
2.3 Kritisk viktimologi.....	26
KAPITEL III RÄTTSUTVECKLINGEN I SVERIGE.....	28
KAPITEL IV BROTTSOFFERFONDEN.....	32
4.1 Om Brottsofferfondens verksamhet.....	32
4.2 Fördelning av medel.....	34
4.3 Brottsofferfonden - sammanfattning och analys.....	37
KAPITEL V SVENSK FORSKNING OM BROTTSOFFER.....	40
5.1 Förutsättningar för viktimologisk forskning.....	40
5.2 Svensk forskning utan anknytning till Brottsofferfonden.....	41
- <i>Medicin</i>	44
- <i>Våld mot kvinnor</i>	46
- <i>Sexuella övergrepp</i>	49
- <i>Övrigt</i>	50
- <i>Sammanfattningsvis</i>	52
5.3 Inför framtiden.....	54

KAPITEL VI ETT VIKTIMOLOGISKT FORSKNINGSPROGRAM

6.1 Tre prioriterade områden.....	58
6.2 Teman.....	59
- <i>Mänskliga rättigheter</i>	60
- <i>Brottsoffer och motkrafter</i>	60
- <i>Brottsofferbegreppet</i>	60
- <i>Kostnader för brottsoffer i samhället</i>	61
6.3 Brottsoffer i rättsväsendet.....	61
- <i>Forskningsbehov</i>	65
6.4 Brottsoffer och etnicitet	67
- <i>Forskningsbehov</i>	72
6.5 Barn som brottsoffer.....	72
- <i>Forskning</i>	74
- <i>Barnmisshandel</i>	77
- <i>Barn som blir vittne till våld</i>	77
- <i>Sexuella övergrepp</i>	79
- <i>Barnpornografi</i>	81
- <i>Forskningsbehov</i>	82
6.6 Avslutning.....	84
Bilaga 1	
Sammanställning av forskningsprojekt som beviljats medel av Brottsofferfonden	86
Bilaga 2	
Uppsatsämnen	91
Bilaga 3	
FN-deklarationen om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk	99
Litteraturlista	103

Förord

Brottsoffer har länge haft en undanskymd plats i rättsväsendet. I viss utsträckning håller detta på att förändras. Inte heller i svensk forskning har viktimologi haft en framträdande plats. En bredare kunskap om brottsoffers situation kan bidra till och påskynda en positiv utveckling.

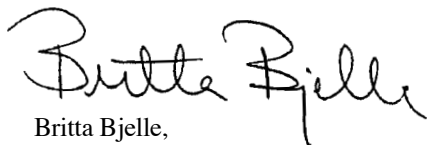
Brottsoffermyndigheten fick under 2001 av regeringen uppdraget att förbereda, utforma och genomföra ett viktimologiskt forskningsprogram. Det är första gången ett program av detta slag kommer till stånd i Sverige. Viktimologisk forskning är idag spridd på ett flertal discipliner och olika institutioner. Uppdraget kan ses som ett led i att bredda kunskapsbasen om brottsoffer och att samla den kunskap som finns. Brottsoffermyndigheten har valt att i anslutning till uppdraget sammanställa en rapport om forskningsläget idag.

Som expertmyndighet följer Brottsoffermyndigheten situationen och utvecklingen för brottsoffer i Sverige. Myndigheten har god överblick över många av de problemställningar som aktualiseras för ett brottsoffer framförallt genom de ärenden om brottsskadeersättning som kommer in till myndigheten. I handläggningen av Brottsofferfonden får myndigheten kunskap om såväl forskningsläget som utvecklingsprojekt inom brottsofferområdet.

Även i samband med informationsverksamhet och utbildning som Brottsoffermyndigheten bedriver, kommer kunskap om brottsoffer myndigheten tillgodo.

Dessa källor har utnyttjats i arbetet med föreliggande rapport men den har också tillkommit med hjälp av forskare på området. Vi vill rikta ett stort tack till de som hörsammat uppmaningen att informera oss om sin forskning.

Vi hoppas att rapporten ska kunna bidra till ökat intresse för dessa angelägna frågor och att den kan vara en hjälp på vägen mot mer kunskap om brottsoffer.

Britta Bjelle,
Generaldirektör, Brottsoffermyndigheten

Sammanfattning

-Inledning

Brottsoffermyndigheten fick under 2001 av regeringen uppdraget att utforma och genomföra ett viktimologiskt forskningsprogram.

Man har talat om 1900-talet som ett offrens århundrade. Sedan 1950-talet har antalet polisanmälda våldsbrott ökat lavinartat. Brottsligheten i vårt samhälle och dess effekter är idag bland de absolut viktigaste valfrågorna. Intresset för offren går hand i hand med civilisationsprocessen i det västerländska samhället. Ur dessa aspekter behövs forskning om brottsoffer mer än någonsin. Uppdraget kan ses som ett led i den utveckling som pågått under tjugo år för att förbättra villkoren för de som faller offer för brott.

Sverige har ur ett internationellt perspektiv en radikal lagstiftning till förmån för brottsoffer. Flera omfattande lagreformer har genomförts och det finns ett rikstäckande nät av brottsoffer- och kvinnojouurer som ger information samt psykologiskt och praktiskt stöd till brottsoffer. Grundläggande fakta saknas dock om brottsoffer, såväl om förekomst av viktimisering och utsatthet som om behandling för brottsoffer och utvärderingar av de reformer som genomförts i Sverige. Likaså har brottsoffers situation problematiserats i liten utsträckning. Den bild vi har av offret och den konstruktion som pågår av offret liksom hur offerskapet verkar normerande har i mycket liten utsträckning diskuterats i forskningen.

Utvecklingen på forskningsområdet har karaktäriserats av en inledande fas med inriktning på riskbedömningar på såväl individnivå som på generell nivå. Därefter riktades intresset på följderna av brott med djupintervjuer av brottsoffer och sedan på myndigheters insatser för offren. Den viktimologiska forskningen i Sverige har till stor del handlat om förekomsten av en viss brottslighet eller en viss typ av viktimisering. Det är ett bevis på att viktimologin ännu är ett ungt forskningsfält som befinner sig i ett tidigt skede av utvecklingen, där grundläggande data är nödvändiga för att gå vidare med andra frågor. Den grupp av offer kring vilken det forskas mest är våldsutsatta kvinnor.

En genomgång av pågående forskning om brottsoffer visar att det finns ett antal projekt som på olika sätt berör brottsoffer men i många fall på ett perifert sätt. De med brottsoffer i centrum är mer sällsynta. Det viktimologiska forskningsprogrammet och den rapport som här presenteras har kommit till för att framhålla vikten av forskning som utgår från brottsoffrets situation och för att främja sådan forskning.

Den viktimologiska forskningen omfattar två olika riktningar; en som intresserat sig för allt slags mänskligt lidande och en som velat begränsa studierna till offer för brott. Det här forskningsprogrammet är inriktat på offer för brott.

-Viktimologi

Viktimologi, som betyder läran om offret, är en modern företeelse. Efter den moderna rättsstatens uppkomst var det i ett mycket sent skede som offren blev vetenskapligt

intressanta. Hand i hand med brottsofferrörelsen, som var en gräsrotsrörelse för politiskt stöd till brottsoffer som utvecklades på 1970-talet, ökade intresset för brottsoffer.

Ett viktimologiskt forskningsprogram

-Tre kunskapsområden

Brottsofferfonden ger ekonomiskt stöd till olika verksamheter för brottsoffer, privata såväl som offentliga, samt även till forskning. Brottsofferfonden som bildades 1994 har gjort stora insatser för att stimulera intresset för viktimologisk forskning. Fonden har haft stor frihet i beviljandet av medel. Därför finns det anledning att i det första svenska viktimologiska forskningsprogrammet inrikta sig på några specifika områden för fortsatt forskning. Tre områden har valts ut, brottsoffer i rättsväsendet, brottsoffer och etnicitetsfrågor samt barn som brottsoffer. De har valts dels utifrån behovet av forskning på dessa områden, dels utifrån deras grad av angelägenhet.

Brottsoffer i rättsväsendet

Brottsoffer i rättsväsendet kan sägas utgöra en bas för många andra intresseområden eftersom det övervägande antalet brottsoffer på något sätt involveras i rättsväsendet. Med hänvisning till Sveriges relativt sett långtgående lagstiftningsarbete för brottsoffer finns det också ett behov av forskning om de reformer som gjorts. Dessutom saknas idag med några få undantag, rättsvetenskaplig forskning med brottsoffer som huvudtema.

-Etnicitet

En satsning på forskning om brottsoffer och etnicitet ska ses mot bakgrund av att rasism och främlingsfientlighet av regeringen prioriterats som en av de viktigaste samhällsfrågorna. Trots den debatt som förts under senare tid om flickor från andra kulturer som utsätts för våld och hot av fäder och släktingar när de vill leva enligt svenska normer och trots att etnicitet är ett starkt expanderande forskningsfält, bedrivs forskning om offren för rasistisk brottslighet och brottslighet med etniska förtecken i mycket liten omfattning.

-Barn som brottsoffer

Barn som brottsoffer är en stor och sårbar grupp i samhället. Barn har av regeringen framhållits som en viktig grupp för utökad forskning. Särskilt betonas att de yrkesgrupper som arbetar med barn, i synnerhet de som arbetar med barn i utsatta miljöer, bör lära sig mer om de handlingsmönster som barn som utsatts för övergrepp, uppvisar. Regeringen vill att kunskaperna kring barns vittnesmål förbättras. Även barn som blir vittne till våld och barn som far illa genom försummelse inkluderas i det här forskningsprogrammet.

-Teman

Flera generella frågeställningar gör sig gällande vid studier av brottsoffer. Några exempel på sådana är trovärdighet, rättssäkerhet/rättsskydd och likhet inför lagen.

Eftersom brottsoffer är en stor och heterogen grupp och eftersom det finns en risk med att bara se på offer utifrån särskilda grupper presenteras i programmet också några

genomgripande frågeställningar. Om dessa teman kan knytas till de tre redan givna områdena; rättsväsende, barn och etnicitet tror vi att fler intressanta frågeställningar kan komma att väckas.

Forskningsprogrammets teman är;

- Mänskliga rättigheter
- Brottsoffer och motkrafter
- Brottsofferbegreppet
- Kostnader för brottsoffer i samhället

Idag pågår ett arbete för att stärka vissa minoriteters rättigheter i samhället och i världssamfundet; ett arbete som påverkar brottsoffer. Att se på brottsoffer utifrån mänskliga rättigheter är en ny diskurs i Sverige. Nu börjar en insikt nås om att mänskliga rättigheter innebär rättigheter också för brottsoffer och att särskilda grupper; kvinnor och barn har rättigheter i egenskap av brottsoffer.

Gärningsmannen har genom tiderna rönt mycket mer intresse än brottsoffren. Nu har brottsofferrörelsen vunnit framgångar och det har blivit politiskt korrekt att tala om brottsoffer. Men samtidigt behandlas brottsoffer fortfarande i många sammanhang som marginella. Det är en del av forskningens uppgift att analysera de orsakssamband och de följdverkningar som detta motstånd fött. Var finns motståndarna? Vad innebär detta motstånd för brottsofferrörelsen och vad innebär det för brottsoffren?

Brottsofferbegreppet är föränderligt. Därför är det angeläget att studera hur det utvecklats över tid och hur det ser ut idag. Den allmänt vedertagna synen på brottsoffer kolliderar ibland med den processuella definitionen av brottsoffer; målsägande. Det pågår en konstruktion av ”det ideala brottsoffret”, något som länge intresserat viktimologer. Denna konstruktion påverkar offren, rättsordningen och media. Värderingar av kön får betydelse för föreställningen om det ideala offret. Men även denna bild förändras i takt med samhället. Hur är vår bild av offret idag och hur ser den ut i morgon? Att se på föreställningar av brottsoffer i olika situationer är en mycket angelägen uppgift.

Att brott kostar samhället stora summor är väl känt och tas ofta upp i offentlig debatt, men vad offrens lidande kostar oss är i stort sett ett outforskat område. Däremot har studier visat att kvinnors sjukfrånvaro p g a våld är större än andra gruppers. (Eliasson 1997 sid. 158). Att studera vad offrens lidande kostar är ett sätt att bredda den viktimologiska forskningen. I Finland genomfördes 1998 en undersökning av olika kostnader i samhället för mäns våld mot kvinnor: The price of violence (Piispa, Heiskanen (2001)). Denna studie visade att kostnaderna, inkluderat de indirekta kostnader som uppkommer av sådant våld, uppgick till mellan 500 och 900 miljoner FIM.

Ett viktimologiskt forskningsprogram

KAPITEL I BAKGRUND

1.1 Inledning

Sverige har ur ett internationellt perspektiv en radikal lagstiftning till förmån för brottsoffer. Brottsförförrelsen har i drygt tjugo år verkat för att förbättra för brottsoffer i Sverige. Det har lett till att flera omfattande lagreformer genomförts och till att det finns ett rikstäckande nät av brottsoffer- och kvinnojourer. Men trots det finns det ännu mycket lite forskning som utgår från brottsoffers situation. Sommaren 2001 gav regeringen Brottsförförmyndigheten uppdraget att utforma och förbereda ett viktimologiskt forskningsprogram.¹

Genom Brottsförförfondens tillkomst 1994 har brottsofferrelaterad verksamhet och i viss mån forskning om brottsoffer kunnat stödjas. Brottsförförfonden har under åtta år gett stöd till olika former av aktiviteter till förmån för brottsoffer och det har i sin tur lett till ett ökat intresse för viktimologisk forskning. Forskningens andel av Brottsförförfonden expanderar. Ingen bestämd summa är öronmärkt för forskning utan dess andel av fonden är beroende av kvaliteten på de projekt för vilka medel sökes och fondens behållning. Men Brottsförförfondens medel ska räcka till många olika typer av verksamheter och möjligheterna att ytterligare utvidga forskningens andel av fondens medel är begränsade.

En politisk målsättning är att Sverige ska vara en ledande forskningsnation och bedriva forskning med en hög vetenskaplig nivå.² Med den målsättningen bör inte ett område som berör så många människor som de som drabbas av brott, lämnas utan särskilt stöd av forskningspolitiska insatser. Brottsföffer är ett angeläget område på framväxt ute i världen. Då får inte Sverige som en ledande forskningsnation släpa efter i denna utveckling. Mot bakgrund av den utveckling som skett och de reformer som genomförts är det angeläget att intensifiera och stödja den viktimologiska forskningen. Forskningen är den bas som behövs för det fortsatta brottsofferarbetet i Sverige.

Den amerikanske viktimologen Andrew Karmen menar att utvecklingen för brottsoffer startade med målsättningen att fästa uppmärksamhet på de grundläggande problemen kring brott och offer. Därefter följde en implementerande fas under vilken man försökte genomföra målsättningarna. I en tredje fas analyserades det som åstadkommit och kritik riktades mot den viktimologiska rörelsen. Karmen menar att det är framförallt i det fjärde, nu pågående skedet, som forskare, bl a genom kartläggning och utvärdering kan göra en viktig insats och påverka utvecklingen.³

¹ Regeringsuppdrag (2001b).

² Proposition 1998/99:94.

³ Karmen (1996) ss. 34-38.

1.2 Disposition

Ingen egentlig översikt har ännu lagts fram över brottsofferforskningen i Sverige. Det är ett skäl till att en genomgång över viktimologins uppkomst och utveckling är angelägen. Eftersom viktimologi är ett ungt forskningsområde i Sverige och eftersom det är första gången ett forskningsprogram på detta område läggs fram, är det väsentligt att placera viktimologin i ett större sammanhang.

Avgränsningar av olika områden som tas upp i programmet samt vissa ord och begrepp som används, presenteras i första kapitlets fjärde och femte avsnitt. Hur brottsoffret tagits upp av det internationella samfundet redovisas i kapitel I, avsnitt 6.

Programmet inleds därefter med en översiktlig redogörelse för utvecklingen inom viktimologin, ur ett internationellt perspektiv i kapitel II. Därefter följer i kapitel III en exposé över utvecklingen för brottsoffer i Sverige. Betoningen är lagd på den rättsliga utvecklingen, för att ge en bakgrund till den bild av forskningen som sedan presenteras.

Eftersom Brottsofferfonden hör till de största finansiärerna av viktimologisk forskning i Sverige följer därefter en redogörelse i kapitel IV av den forskning som Brottsofferfonden genererat och de tendenser som går att skönja bland de projekt som fått medel från fonden.

I det femte kapitlet av programmet följer en översikt av forskningsläget idag. Någon fullständig översikt eftersträvas inte, framförallt med tanke på att det finns en stor gråzon av forskning som på det ena eller andra sättet rör brottsoffer och eftersom gränsen till andra forskningsområden ibland är vag.

Slutligen presenteras tre områden till vilka stöd kommer att ges i kapitel VI. Det är områden vilka i nuläget ansetts särskilt angelägna: brottsoffer i rättsväsendet, brottsoffer och etnicitetsfrågor samt barn som brottsoffer. En bakgrund ges av utvecklingen på respektive områden och några exempel på särskilt intressanta avslutade och pågående projekt presenteras. I kapitlen ges också exempel på några viktiga frågeställningar för framtida forskning.

Forskningsprogrammet är tänkt att tjäna som ett underlag för den med intresse för den viktimologiska forskningen och forskningsläget idag, med särskild tonvikt på Sverige, men också som en inspirationskälla. Det kompletteras med en kortare programskrift/sammanfattning av programmet, som ges ut i särtryck.⁴

Programmet har utarbetats med stöd av Brottsoffermyndighetens vetenskapliga råd, som är utsett av regeringen för att besluta om medel ur Brottsofferfonden.⁵

⁴ Ett viktimologiskt forskningsprogram (2002) Opubl.

⁵ Ordförande Britta Bjelle, verkställande direktör Dan Brändström, docent Gun Heimer professor Stina Johansson, docent Marie Torstensson, professor Rune Åberg.

1.3 Regeringens riktlinjer

I det uppdrag som Brottsoffermyndigheten erhållit av regeringen att utforma och förbereda ett viktimologiskt forskningsprogram anges några riktlinjer för den fortsatta forskningen.

Regeringen pekar på att vissa särskilt utsatta grupper av brottsoffer har fått mycket uppmärksamhet under senare år. Bland dessa märks särskilt kvinnor och barn som utsatts för våld. Våldsutsatta kvinnor är fortfarande en prioriterad målgrupp. Inom denna grupp ryms många olika former av problem och bland dessa nämns särskilt prostitution, pornografi och riskbedömningar av hot som riktas mot kvinnor av män.

Barn som brottsoffer framhålls också som en viktig grupp för utökad forskning. Särskilt betonas att de yrkesgrupper som arbetar med barn, i synnerhet de som arbetar med barn i utsatta miljöer, bör lära sig mer om de handlingsmönster som barn som utsatts för övergrepp uppvisar. Regeringen vill att kunskaperna kring barns vittnesmål förbättras. Det gäller t ex bedömningar av barns trovärdighet och förhörmetoder. Att forskning om barns utsatthet är angelägen har tidigare betonats av regeringen.⁶

Mot bakgrund av den skrämmande utvecklingen av ökat våld mot personer med utländsk bakgrund är en tredje grupp betonad i regeringsuppdraget och det är offer för rasistisk brottslighet.

Homosexuella är en annan grupp i samhället som utsätts för våld och fientlighet i större utsträckning än andra grupper. Idag finns några brottsofferjourer för homosexuella. Deras uppkomst är delvis ett resultat av den forskning som gjorts om homosexuellas utsatthet för våld.⁷ Ändå är forskningen idag på detta område mycket bristfällig. Homosexuella som brottsoffer är därför en annan grupp bland dem som drabbas av så kallat hatbrott, som enligt regeringen bör prioriteras.

Slutligen betonas att frågan om brottsoffer i rättsväsendet är ett område som bör ges extra uppmärksamhet.

Sammanfattningsvis är det alltså fyra grupper av brottsoffer som ges särskild uppmärksamhet i propositionen: barn, kvinnor, offer för rasistisk brottslighet och offer för homofobisk brottslighet.

1.4 Avgränsningar

Med beaktande av att viktimologin i sig är ett stort och brett område är det väsentligt att göra några avgränsningar av forskningsfältet. Detta gäller i synnerhet som det viktimologiska området inte är oomtvistat. De begrepp som förekommer inom viktimologin; offer, viktimisering, brott och brottsoffer är svårdefinierade och komplexa, och gränserna mellan olika teorier och skolor och begrepp är inte alltid tydliga. En skillnad mellan viktimologer och kriminologer är avsaknaden bland viktimologer av distinkta skolor. Det finns inte heller någon utarbetad teori om kriminell viktimisering.⁸

⁶ Proposition 2000/01:79 sid. 13.

⁷ Tiby (1999), Brottsofferfonden (2002b).

⁸ Fattah (1991) sid. 347.

Det är viktigt att komma ihåg att en betydande del av den viktimologiska debatten har gällt just definitionsfrågor och vilka prioriteringar som ska gälla för forskning såväl som för annan verksamhet.⁹

En satsning på forskning som behandlar offerproblematik av alla de slag skulle kunna bli improduktiv och inte tillföra området den kunskap som den så väl behöver. I ett längre perspektiv skulle det kunna innebära att intresset för dessa frågor minskar.

Sedan viktimologins uppkomst har en skiljelinje gått mellan de som velat begränsa vetenskapsfältet till offer för brott och de som anser att viktimologin bör gå längre än så. Den senare gruppen vill också studera offer för andra former av mänskligt lidande och inbegripa även de som drabbats av naturkatastrofer, trafikolyckor, krig, terrorism etc.

Den senare riktningen benämns omväxlande konservativ viktimologi och global viktimologi och har alltså kommit att syssla med många olika former av mänskligt lidande. Den har i större utsträckning än den andra satt mänskliga rättigheter i fokus. Inte ens mänskligt lidande behöver vara en begränsning. De senaste årens intresse för djurens rättigheter har gjort att man ibland velat inbegripa även deras lidande.

De två riktningarna har ett visst samband med hur viktimologer i olika skolor förhåller sig till kriminologin. De som vill begränsa studierna till kriminell viktimisering sammanfaller till viss del med den grupp av forskare som betraktar viktimologin som en del av kriminologin. De menar att för att bäst tjäna brottsoffers behov och intressen krävs koncentration. Genom att befatta sig med andra former av viktimisering riskerar man att beröva disciplinen dess vetenskapliga karaktär. Den andra riktningen däremot, menar att viktimologer genom dessa begränsningar identifierar sig med och accepterar en roll inom kriminologin.¹⁰

Det har visat sig vara svårt att nå en teoretisk och metodmässig grund för forskning utifrån det synsätt som den globala viktimologin omfattar. Det klart dominerande synsättet bland viktimologer idag är att viktimologin är betjänt av begränsningar.¹¹ Samtidigt bör man vara medveten om att gränsdragningarna mellan de olika riktningarna inte är absoluta. I det här forskningsprogrammet är inriktningen kriminell viktimisering. Med tanke på forskningens utveckling kan området givetvis komma att utvecklas med tiden.

En mängd frågeställningar aktualiseras i den forskning som gäller brottsoffer. Brottsoffers problematik har beröringspunkter med brottsligheten i stort och det finns kopplingar mellan brottsoffer och brottsförebyggande arbete. Brottet i vårt samhälle och bilden av brottet, som den formas av media, är ett stor forskningsfält. Brott är, för att citera Maria-Pia Boëthius, vår tids stora spektakel och karneval.¹² Könsmaktsordningen i samhället och etnicitetsfrågor är också betydelsefulla ur ett brottsofferperspektiv. Barn i utsatta miljöer är brottsoffer ur flera olika perspektiv. Detta är ämnen som bör behandlas och diskuteras och framförallt är det glädjande

⁹ Grothe Nielsen och Snare (1998).

¹⁰ Fattah (1991) sid. 18.

¹¹ Fattah (1991) sid. 19.

¹² Lindgren m fl (2001).

att brottsoffer tas upp i flera olika sammanhang men det är också viktigt att det finns forskning som utgår från brottsoffers situation och har dem i fokus. Pågående forskning om brottsoffer visar att det finns ett antal projekt som på olika sätt berör brottsoffer men i många fall på ett perifert sätt. De forskningsprojekt som har brottsoffer i centrum är mer sällsynta. Det här programmet har kommit till för att framhålla vikten av och för att främja forskning med brottsoffret i centrum.

Det är värt att poängtera att praktiker inom såväl rättsväsendet som ideella organisationer har mycket att bidra med på området och att de kan ha uppslag till forskning som bör tas till vara. Några av de projekt som bedrivs på initiativ av ideella organisationer har tagits upp i forskningsprogrammet men givetvis är inte alla kända för Brottsoffermyndigheten, som istället därför vill peka på att det är en uppgift för forskare i framtiden, att ta del av samarbete med och föra en dialog med praktiker.

En sista kommentar om avgränsningar gäller vad som generellt är att betrakta som forskning. I det här programmet har dels några av de projekt som endast till viss del tar upp brottsofferfrågor nämnts för att visa på det spirande intresse som finns när det gäller vissa grupper av offer och på nya intressanta frågeställningar. Av samma skäl har ingen hårfin gränsdragning gjorts av etablerade forskare och andra med intresse för viktologi. För att visa vad som åstadkommit inom ett visst område och för att presentera frågeställningar av intresse har även vissa studier som inte ingår i forskningsprojekt samt informationsöversikter redovisats.

Risken att missa pågående projekt i kartläggningar av den här typen är stor. Av pedagogiska skäl har en viss selektion skett vilket gjort att vissa större projekt framhållits. Inom de medicinska disciplinerna pågår mycket omfattande forskning om våld och därför har ingen fördjupning gjorts på det området.

Medvetet har inte alla namn lyfts fram i brödtexten utan regelmässigt har endast handledaren nämnts medan doktorandens namn kan återfinnas i fotnoten samt i bilagor.

1.5 Ord och begrepp

Viktimisering är ett vitt begrepp som rymmer mycket men som är svårt att finna i ordböcker, på svenska såväl som på engelska.

Ord får sin särskilda betydelse av vad vi lägger i dem. Viktimisering och brottsoffer kan ha en negativ innebörd, likaväl som de är ord med en viss status. Innebörden av dessa ord och andra ord med anknytning till brottsoffer är intressanta för förståelsen av brottsoffer, för dem som arbetar med brottsoffer och för forskare.

En fråga av central betydelse är vilka som omfattas av begreppet brottsoffer. Det finns ingen legal definition av brottsoffer. Termen finns inte heller i alla ämnen som sysslar med forskning kring brott. Målsägande är den processuella termen för den som drabbats av brott men det är ett oklart begrepp som aktualiserar en rad värderingar.¹³ Termen brottsoffer används ofta som ett stöd i en diskussion, medan målsägande hänför sig till den drabbades ställning i rättsprocessen.

¹³ RB 20 kap 8 §. Med målsägande avses den mot vilket ett brott har blivit begånget eller som har blivit förnärad av brottet eller som har lidit skada av det.

Det finns inte någon allmänt accepterad definition av vem eller vilka som är att betrakta som brottsoffer. Olika definitioner används i olika sammanhang. Däremot finns det ett antal sätt att ringa in begreppet brottsoffer. Den snävaste definitionen avser enskilda fysiska personer som direkt utsatts för brott. Här är det fråga om oomstridda brottsoffer. Definitionen utesluter t ex människor som blivit indirekt drabbade av brott och juridiska personer.

En annan definition begränsar sig till offer för s k traditionell brottslighet, d v s huvudsakligen vålds- och tillgreppsbrott. Denna definition inbegriper indirekt drabbade och juridiska personer, men utesluter offer för viss ekonomisk kriminalitet och miljöförstöring.

Enligt en tredje definition är brottsoffer en person, en organisation, den moraliska ordningen eller rättsordningen i en stat som hotas, skadas eller förintas av en handling. Detta är en vid definition som förespråkats av den tyske kriminologen Schneider.

FN-deklarationen om brottsoffers grundläggande rättigheter anlägger ett brett perspektiv på begreppet och definierar brottsoffer som de som ”individuellt eller kollektivt har lidit skada, fysiskt eller mentalt, orsakats känslomässigt lidande, ekonomisk skada eller betydande ingrepp i grundläggande rättigheter genom handlingar eller underlåtenhet som är i strid med strafflagstiftning i medlemsländerna, inbegripet kriminellt missbruk av makt.”¹⁴ Även den engelska stadgan som anger vad ett brottsoffer har rätt att förvänta sig av rättssystemet ger en bred definition av brottsoffer som ”en person som lidit skada av något slag”.¹⁵

Brottsofferutredningens utgångspunkt var att ett brottsoffer är ”en fysisk person som direkt utsatts för ett kriminellt övergrepp”.¹⁶ Begreppet kriminellt övergrepp har i andra sammanhang inskränkts till brottslig handling i strid med strafflagstiftning.¹⁷

Eftersom viktimologin är en ung disciplin och stadd i ständig förändring är det viktigt att utgå från en definition. I det här programmet startar vi utifrån Brottssofferutredningens definition av brottsoffer men är naturligtvis medvetna om att ny kunskap och nya insikter gör brottsoffer till ett föränderligt begrepp och att det finns grupper som idag inte ses som brottsoffer men som kan komma att göra det i framtiden. Mycket av den forskning som gäller vittnen är tillämplig också på brottsoffer.

I det här programmet påpekas att forskning om barn som är vittne till våld mot närstående är oerhört angelägen. Huruvida den här gruppen ska ses som brottsoffer eller inte är ett exempel på hur definitioner återigen får väsentlig betydelse inom viktimologin. I slutbetänkandet från Kommittén för barnmisshandel föreslås att definitionen av barnmisshandel ska inkludera att barnet tvingas bevittna våld i sin närmiljö eller leva i en miljö där våld eller hot förekommer ofta.¹⁸ Däremot vill man inte att denna definition ska gälla i straffrätten och förordar alltså inte en utvidgad kriminalisering när barn tvingas bevittna våld i sin närmiljö.

¹⁴ Förenta Nationerna (1985).

¹⁵ Home Office (1996).

¹⁶ SOU 1998:40 sid. 13.

¹⁷ Fattah (1991) sid. 10.

¹⁸ SOU 2001:72 sid. 24, 122.

När definitioner diskuteras bör man också komma ihåg att det finns grupper som ännu inte till fullo accepteras som brottsoffer, t ex de som utsätts för mobbning, barn som blir vittne till våld i sin närhet samt anhöriga till dem som dödas p g a brott.¹⁹ Mobbning debatteras idag alltmer och det polisanmäls i ökad utsträckning och leder till åtal. Därmed erkänns också de utsatta som målsägande, men fortfarande försiggår många fall av övergrepp barn mot barn i det tysta.

Det finns två olika sidor av problemet med definitioner av brottsoffer. I takt med att insikt nås om fler svaga grupper som har behov av skydd och därmed behov av att vara skyddsobjekt, behöver definitionen omvärderas och utvidgas. Å andra sidan hävdas det ibland att det finns en risk för att ämnet förlorar sin legitimitet när alltför många grupper inkluderas i begreppet. Om alla blir offer, blir ingen det, lyder argumentationen, d v s man menar att begreppet kommer att urholkas alltför mycket.

När det gäller särskilda grupper av brottsoffer är avsaknaden av definitioner särskilt tydlig. Centrala ord och begrepp är övergrepp och våld och inom dessa begrepp har nya varianter tillkommit som sexualiserat våld och strukturellt våld. Begrepp som t ex familj, våld och trauma kräver klara definitioner. Det pågår en diskussion om hur man definierar våld i olika kontexter och hur man kan ringa in begreppet familj.²⁰ Omväxlande och ibland utan distinktion talas det om rasism och främlingsfientlighet, trots att främlingsfientlighet är ett begrepp som omfattar betydligt mer än rasism. När det gäller våld mot äldre har Europeiska ministerrådet och Nordiska ministerrådet föreslagit gemensamma definitioner.²¹

Forskning om brottsoffer aktualiserar också en rad svåra gränsdragningar som inte enbart har med definitionen av brottsoffer att göra. Man bör t ex vara medveten om att gränserna mellan det som är försumligt/moraliskt förkastligt och det som är direkt kriminellt inte är oproblematiska. De som blir utsatta för ett beteende ”utanför normala uppförandenormer” betraktas nog av de flesta som brottsoffer, men dessa människor kan falla utanför samhällets skyddsnät, p g a ålder eller strafflagstiftning. Psykisk misshandel är ett exempel på ett komplicerat område. Är t ex övergrepp inom omsorg och vård ett ämne för viktinologisk forskning? Definitionen av övergrepp kan försvåras då vissa grupper av mottagare av omsorg och vård saknar möjligheter att föra sin egen talan. Det gäller exempelvis utvecklingsstörda och grupper av äldre. Definitionsproblem finns också när det gäller försummelse i omsorgen, om exempelvis de äldre och barn som far illa i skolan på grund av t ex mobbning. Det kan många gånger vara svårt att fastställa hos vem ansvaret ligger och vari bristerna består. En teoretisk diskussion grundad på empirisk forskning om detta skulle vara angelägen.

¹⁹ Lindgren (2001) sid. 30.

²⁰ Eriksson (2001).

²¹ Eriksson (2001) ss. 31-34.

1.6 Brottsoffret i internationell rätt

Ett brottsoffer berörs mycket direkt av ett flertal av de mänskliga rättigheterna. I själva verket är brottsofferproblematiken i mångt och mycket en fråga just om mänskliga rättigheter. När någon utsätts för brott handlar det ytterst om individens rätt till personlig frihet och integritet. I det skede som följer efter ett brott aktualiseras en mängd olika rättigheter som rätten till domstolsprövning, rätten till hälsa, frihet från diskriminering, barns rättigheter och skydd för nationella minoriteter, för att nämna några exempel.

Det första instrumentet från Förenta Nationerna om brottsoffer presenterades 1985; deklARATIONEN om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk.²² Deklarationen behandlar brottsoffer utifrån ett mycket brett perspektiv. Den består av två delar; den ena behandlar offer för traditionell brottslighet och den andra offer för olika typer av maktmissbruk från statens sida. Den första delen som behandlar offer för traditionell brottslighet är betydligt mer utförlig än den andra delen.

Deklarationen innehåller fyra grundläggande rättigheter: ersättning från gärningsmannen, ersättning från staten, rätt till erforderlig materiell, medicinsk, psykisk, social hjälp samt tillgång till den egna processen. Den markerar också vikten av utbildning om brottsoffers behov för personer som möter brottsoffer i sin yrkesutövning. Deklarationen har följts upp av en guide och senare av en handbok om hur rättigheterna i deklARATIONEN kan förverkligas.²³

FN-deklARATIONEN var inte det första internationella initiativet på brottsofferområdet. På regional nivå diskuterades brottsoffer i Europarådet från mitten av 1970-talet. Redan 1977 kom Europarådets resolution om ersättning till brottsoffer, som 1983 omarbetades till ett bindande instrument; konventionen om ersättning till offer för våldsbrott vilken trädde i kraft 1988. Den är nu ratificerad av fjorton medlemsländer i Europarådet. Europaråds-konventionen har följts av flera icke bindande instrument; resolutioner och rekommendationer som direkt rör brottsoffer, t ex rekommendationerna om offrets ställning i det straffrättsliga processen, om stöd och förebyggande av viktimisering, om våld mot kvinnor och om medling.²⁴

Utvecklingen på området för mänskliga rättigheter har karaktäriserats av en övergång från ett universellt perspektiv till inriktning på vissa grupper; från deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna till dokument om inledningsvis kvinnor, därefter barn och sedan offer för rasism o s v.

I Sverige aktualiserade det s k Gustafsonfallet i Europadomstolen vår egen lagstiftning om statlig ersättning och möjligheterna till prövning av myndighetsbeslut enligt Europakonventionen för de mänskliga rättigheterna.²⁵

Även om det finns ett par rättsakter som specifikt behandlar brottsoffer som grupp, så kan, enligt principen om universalitet, olika grupper av offer också härleda rättigheter

²² Förenta Nationerna (1985), se bilaga 3.

²³ Guide for policymakers (1999) och Handbook on justice for victims (1999).

²⁴ Council of Europe (1985), (1988), (1999).

²⁵ Gustafson v. Sweden (1996), (1998).

ur de viktigaste instrumenten om mänskliga rättigheter.²⁶ I Barnkonventionen, Kvinnokonventionen och inte minst Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna finns artiklar som anger specifika rättigheter för barn, kvinnor och etniska minoriteter som dessa grupper har i sin egenskap av brottsoffer.²⁷

Också inom området *restorative justice*, d v s den rättsfilosofi som bygger på att parterna tillsammans löser följderna av brott, har det internationella samfundet utarbetat rekommendationer.²⁸

I Kvinnovåldskommissionens betänkande Kvinnofrid togs de internationella samfundets aktiviteter när det gällde våld mot kvinnor upp. Man lät översätta flera av dessa och föreslog också att de internationella dokument som rörde våld mot kvinnor i framtiden skulle översättas och publiceras.²⁹

Sammanfattningsvis kan de principer som återfinns i de internationella instrumenten om brottsoffer sammanfattas i följande punkter;

- rätt till information,
- rätt till praktisk och psykologisk hjälp efter behov,
- rekommendationer att utveckla medling,
- rätt till information om målets gång och om åtalsfrågan,
- hänsyn till offrets skada vid olika beslut,
- skydd av offrets säkerhet,
- att stimulera ekonomisk ersättning från gärningsmannen till offret,
- ersättning från staten när den inte kan fås från andra källor.³⁰

- *Brottsoffer i EU*

Sedan 1998 har det också tagits initiativ inom Europeiska Unionen för att förbättra brottsoffers situation. Europeiska kommissionen publicerade sommaren 1999 det första dokumentet om brottsoffer; *Brottsoffer i den Europeiska Unionen - Reflexioner över normer och åtgärder*, där rekommendationer ges på flera olika områden av betydelse för brottsoffer.³¹ I meddelandet om brottsoffer anser kommissionen att ytterligare forskning om medling bör övervägas.³²

På ett ministerrådsmöte 1999 enades man om att utarbeta miniminormer för skydd av brottsoffer, särskilt om offrens tillgång till rättvisa och rätt till skadestånd. Man rekommenderade att nationella program borde utarbetas för att finansiera såväl statliga som icke-statliga åtgärder till bistånd och skydd av offren, bl a gällande ersättning.³³ En av målsättningarna i den handlingsplan som handlar om förverkligandet av ett område för frihet, säkerhet och rättvisa, är att en jämförande studie över statlig ersättning till brottsoffer i unionen ska utarbetas.³⁴

²⁶ Art 1 (European Convention), art 27 Internationell konvention (1971b).

²⁷ Text art 1 (European Convention), art 2, Konvention (1980), art 2c, 2e, 6, 16 Förenta Nationerna (1979).

²⁸ Council of Europe (1999), United Nations (2002).

²⁹ SOU 1995:60 sid. 69.

³⁰ Grothe Nielsen och Snare (1998) sid. 108.

³¹ European Commission (1999).

³² European Commission (1999).

³³ Presidency conclusions (1999).

³⁴ Action plan (1999).

En sådan jämförande studie genomfördes av Brottsoffermyndigheten och gavs ut hösten 2001.³⁵ Efter en konferens i Umeå med experter från medlemsländerna uppmanades kommissionen att ta fram en grönbok.³⁶ En sådan grönbok har nu givits ut och arbetet med att ta fram ett direktiv om ersättning pågår.³⁷

Till brottsofferfrågorna hör arbetet med barnrättsperspektiv och med kvinnors mänskliga rättigheter, vilka nu drivs inom den Europeiska Unionen. Det inkluderar såväl målsättningen att placera barn på den politiska dagordningen som frågan om handel med kvinnor och barn för sexuella ändamål. Det sistnämnda området var en prioriterad fråga under det svenska ordförandeskapet och åtgärder har tagits i unionen men trots problemets omfattning har ännu inte mycket forskning bedrivits.³⁸

EU:s program för åtgärder för bekämpande av våld mot barn, ungdomar och kvinnor har som övergripande mål att säkerställa en hög skyddsnivå för den fysiska och mentala hälsan genom ”att tillhandahålla stöd för våldsoffer.” Medel ges genom DAPHNE- och STOP-programmen, bl a till studier och forskning.³⁹ Också inom ramen för Grotius-programmet för rättstillämpare har pengar beviljats till brottsofferinriktade projekt.⁴⁰

Inom ramarna för den Europeiska Unionens verksamhet pågår Operation Kvinnofrid i ett samarbetsprojekt mellan Sverige, Storbritannien, Finland, Italien och Åland.⁴¹

- Framtida utveckling

Det är tydligt att det internationella regelverket ovan inte har haft så stor betydelse som man önskat. I många länder finns t ex stora brister vad gäller undervisning om brottsoffer och brottsoffers behov av information.⁴² I motsatt riktning pekar det faktum att ett större forskningsprojekt genomförts i Holland med utgångspunkt i Europarådets rekommendation om brottsoffrets ställning i rättsprocessen där man studerat hur samtliga länder i Europarådet implementerat dessa rekommendationer.⁴³

Sverige har ratificerat de flesta av de viktiga bindande internationella förpliktelserna om mänskliga rättigheter. Men det bör spridas kännedom om de dokument som involverar brottsoffer som har mer politisk betydelse. FN-deklarationen om brottsoffers grundläggande juridiska rättigheter är ett sådant instrument liksom flera av Europarådets dokument. EU-stadgan om grundläggande fri- och rättigheter kan förhoppningsvis komma att få en framtida betydelse som en del av de allmänna rättsgrundsatser som EU-domstolen måste ta hänsyn till, och därmed också som ett dokument av betydelse för brottsoffer.⁴⁴

³⁵ Mikaelsson och Wergens (2001).

³⁶ Conclusions of the Umeå Expert Meeting (2000).

³⁷ Grönbok (2001).

³⁸ Regeringens skr. 2001/02:160 ss. 363-365. Se dock J Westerstrand Kriminalisering eller legalisering Kränkning eller karriär? samt A Elman i Prostitution och trafficking (2001). Se även kap 5:2 under Våld mot kvinnor.

³⁹ http://europa.eu.int/comm/secretariat_general/

⁴⁰ Bacik m fl (1998) Wergens (1999) Mikaelsson och Wergens (2001).

⁴¹ <http://www.operationkvinnofrid.nu/internationellt.htm>.

⁴² Grothe Nielsen och Snare (1998) och Wergens (2001) sid. 107.

⁴³ Brien och Hoegen (2000).

⁴⁴ Ds 2001:10 sid. 26.

I flera av de internationella dokumenten om brottsoffer markeras behovet av forskning. Det gäller t ex Europarådets rekommendation om stöd till brottsoffer och förebyggande av viktigmisering, i vilken medlemsstaterna uppmanas att vidta brottsofferundersökningar och forskning om medling.⁴⁵

Nu pågår FN:s årtionde för utbildning i mänskliga rättigheter. En rad åtgärder har i Sverige vidtagits under senare år för att på ett allmänt plan främja de mänskliga rättigheterna, men de internationella dokumenten om brottsoffer är förhållandevis okända i Sverige och vi har i mycket liten utsträckning talat om brottsoffrens rättigheter som mänskliga rättigheter. FN-deklarationen om brottsoffers rättigheter översattes till svenska så sent som 2002.⁴⁶ I kvinnofridsbetänkandet var dock de internationella åtagandena i förgrunden.⁴⁷ Universitetslektor Gudrun Nordborg har i flera olika texter framhållit de mänskliga rättigheterna i förhållande till brottsdrabbade kvinnor och barn.⁴⁸ I övrigt har professor Hans Klette, Brottsofferjourenas Riksförbund och professor Maja Kirilova Eriksson, Uppsala universitet liksom brottsofferforskare Magnus Lindgren på senare år framhållit det här perspektivet.⁴⁹ På senare tid har också Brottsoffermyndigheten betonat det här perspektivet i flera olika sammanhang.

Principen om *equality of arms* aktualiserar brottsoffers roll i processen. Att brottsoffer kan ha rättigheter i anslutning till artikel 6 i Europakonventionen om en rättvis rättegång är en intressant frågeställning och en fråga som tagits upp i andra länder men som inte diskuterats i Sverige.⁵⁰

Införlivande av de internationella förpliktelserna i svensk rätt och översättning av dessa instrument är viktiga åtgärder för att stärka deras status och för att förbättra kunskapen om dessa rättigheter. Men arbetet med de mänskliga rättigheterna handlar också om samarbete med andra länder, vilket också påpekas i inledningen till FN-deklarationen. Svenskt deltagande i internationellt samarbete såväl vad gäller handlingsinriktat arbete som forskning är angeläget också när det gäller brottsoffer. Det gäller särskilt i ljuset av de instrument som redan finns på området men också med hänsyn till utvecklingen i den Europeiska Unionen och i synnerhet med beaktande av de gränsöverskridande brott som börjar bli allt vanligare.

Internationella rättsakter om mänskliga rättigheter har fått ökad betydelse i Sverige under senare tid. De sätts i förhållande till vår egen lagstiftning på ett helt annat sätt än för ett antal år sedan. Det innebär nya perspektiv. Ur ett brottsofferperspektiv är det främst FN-deklarationen om brottsoffers grundläggande rättigheter, Europarådets dokument om brottsoffer och FN-deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor som *a priori* är intressanta. Men FN-konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor liksom Beijing-deklarationen och deklarationen om

⁴⁵ Council of Europe (1988), paragraf 1.

⁴⁶ Översättningen kommer att finnas på Brottsoffermyndighetens hemsida; <http://www.brottsoffermyndigheten.se>

⁴⁷ SOU 1995:60 ss. 55-69.

⁴⁸ T ex 13 kvinnoperspektiv på rätten (1995), Nordborg (2000).

⁴⁹ Klette (2002).

⁵⁰ Integrating a victim perspective within criminal justice (2000) sid. 188, Victim Support Magazine (2001) sid. 12.

de mänskliga rättigheterna har också betydelse för brottsoffer. De internationella dokument som specifikt handlar om brottsoffer är dock fortfarande okända för många, t o m för dem som arbetar i rättsprocessen. En ökad medvetenhet om dessa instrument för att förbättra för brottsoffer är en viktig fråga.

De mänskliga rättigheterna omfattar idag inte längre bara skydd mot staten utan också skydd av staten. Det är en stor förändring i vårt rättstänkande som är viktig att uppmärksamma, bl a eftersom det avser skydd mot våld i nära relationer.

KAPITEL II VIKTIMOLOGI

2.1 En bakgrund

Viktimologi, läran om offer, kan som disciplin beskrivas på flera olika sätt. I den definition som presenterats av the World Society of Victimology beskrivs den som; ”det vetenskapliga studiet av omfattningen, karaktären och orsakerna till viktimisering, dess konsekvenser för de berörda parterna och samhällets reaktioner, i synnerhet polisens och rättssystemets såväl som frivilligarbetares och professionellas”.⁵¹

Viktimologi är alltså det vetenskapliga studiet av offer och det skulle kunna inskränkas till detta. Innan man börjar beskriva utvecklingen av studiet av brottsoffer ska man dock vara medveten om att viktimologin har en teoretisk-akademisk sida och en mer handlingsinriktad sida. I vissa sammanhang framställs den riktning som aktivt velat företräda brottsoffer som en del av viktimologin.⁵² Denna riktning har kallats tillämpad viktimologi eller ”*applied victimology*”.⁵³ I viktimologisk litteratur omnämns viktimologin ibland som en rörelse som arbetar aktivt för brottsoffer och ibland som en rent vetenskaplig disciplin. Dessutom har den s k brottsofferrörelsen sedan 1970-talet haft viss interaktion med forskningen.

Viktimologin uppstod efter det andra världskriget. Benjamin Mendelsohn från Rumänien brukar uppges som dess upphovsman. Som advokat intresserade han sig till att börja med bara för brottsoffers medverkan i brottet men utvidgade sitt intresse till offer för andra slags lidanden och publicerade en rad artiklar, bl a om offer för brott mot mänskligheten.⁵⁴

Den forskning som rörde sig kring brottslighet under den här tiden var inriktad på de som bröt mot lagen och offren var inte vetenskapligt intressanta. En förklaring till framväxten av en viktimologisk rörelse var den ökade brottsligheten i västvärlden och det faktum att brottsligheten hade blivit svårare att kontrollera än tidigare. En bidragande orsak var också att uppklarandefrekvensen av brott blev allt lägre. Brottsofferrörelsen var en reaktion på den ensidiga fokuseringen på gärningsmannen och omfattade också en kritik av rättsväsendet.

Boken *The Criminal and his Victim* utgavs 1948 av Hans Von Hentig som var kriminolog. Von Hentig lanserade teorin att offret bidrar till sin egen viktimisering. Ett begrepp som ofta förekom under denna tid var ”*victim precipitation*”, syftande på offrets, som man menade, pådrivande roll i det skeende som leder till ett brott. Ett år senare myntade psykiatrikern Frederick Wertham från USA, begreppet ”*the forgotten man*”, om brottsoffrets roll i rättsprocessen, ett uttryck som sedan dess har förekommit

⁵¹ <http://www.victimology.nl/>. Författarens översättning. En annan definition som WSV använder är ”Victimology is the science of victims of Human Rights violations, including crime and it includes the victim, the victimization and the reactions towards both.”

⁵² Grothe Nielsen och Snare (1998) sid. 144.

⁵³ Grothe Nielsen och Snare (1998) sid. 144.

⁵⁴ Wemmers (1997), Hoffman (1992), Mendelsohn (1976).

i många publikationer om brottsoffer. På samma sätt som kriminologer intresserat sig för gärningsmannens psykologi intresserade han sig för offrets psykologi. Men framförallt formulerade Wertham behovet av viktimologi som en egen disciplin.

På flera håll har det ansetts att de två grundarna Von Hentig och Mendelsohn utstakade två riktningar inom viktimologin; en som velat begränsa vetenskapen till offer för brott och en som velat inbegripa också andra offer.⁵⁵

I USA började man under 1960-talet känna en ökad oro över tilltagande gatubrottslighet. Den amerikanska rörelse som under denna tid förespråkade lag och ordning kom att spela en viktig roll för viktimologins framväxt. Ett tal av senator Barry Goldwater 1967 brukar nämnas som en milstolpe eftersom det fick presidenten att uppmana till forskning om brottsoffer.

Flera olika rörelser bidrog till att föra fram brottsoffrens sak. I inledningsskedet var det kvinnorörelsen men också medborgarrättsrörelsen som lyfte fram olika svaga grupper i samhället och bidrog på så sätt till att stärka intresset för brottsoffer.⁵⁶

De första årens viktimologiska forskning sysselsatte sig i stor utsträckning med brottsoffrets roll i brottet, i synnerhet när det gällde de mest allvarliga brotten. Utifrån ett kriminologiskt perspektiv ville forskare studera förhållandet gärningsman och offer. Denna tidiga forskning influerades mycket av psykoanalytiskt tänkande. Ett synsätt som genomsyrade den var, att liksom man förr ansett att vissa människor var födda till brottslingar, så ansåg man nu att vissa människor var födda till brottsoffer.⁵⁷ Under detta tidiga skede av viktimologin utvecklades olika offertypologier.⁵⁸

På 1970-talet blev den norske kriminologen Nils Christie känd som den som introducerade uttrycket "det idealiska offret," med vilket han menade en person som genom sitt uppträdande och sin roll i samhället har legitim rätt att vara offer. Ett sådant brottsoffer måste väcka tillräckligt mycket uppmärksamhet för att bli ett idealiskt offer men får inte verka så starkt att dess oskuld och skyddslöshet ifrågasätts. Forskning kring dessa stereotyper av brottsoffer i förhållande till rättsväsendets och andra myndigheters bemötande av brottsoffer blev ett särskilt intressant forskningsfält under denna tid och har fortfarande betydelse på området.

Viktimologin uppstod ur kriminologin. En diskussion som förts sedan viktimologins uppkomst och som har dominerat debatten har gällt just frågan om viktimologi ska anses som en egen disciplin eller som en del av kriminologin. Det finns utan tvivel uppenbara likheter mellan disciplinerna. Inom båda samlar man information om gärningsman respektive offer, man analyserar denna information och studerar hur rättssystemet fungerar i förhållande till dessa parter, inte minst i förhållande till hur det är avsett att fungera. Å ena sidan har det anförts att rent akademiskt och organisationsmässigt hör viktimologin hemma inom kriminologin.⁵⁹

⁵⁵ Critical victimology (1994) sid. 8.

⁵⁶ Karmen (1996) sid. 31.

⁵⁷ Grothe Nielsen och Snare (1998) sid. 32.

⁵⁸ Det motspänstiga offret (2001) sid. 8.

⁵⁹ Karmen (1996) sid. 13.

Några av de mest framstående viktimologerna idag; professor Ezzat Fattah vid Simon Fraser universitetet, Kanada, och professor Andrew Karmen från USA, företräder denna riktning. Kritikerna å andra sidan, menar att med ett sådant synsätt riskerar viktimologin att bli en sorts inverterad kriminologi och att viktimologin därför bör vara en egen disciplin.⁶⁰

Den första internationella konferensen om brottsoffer hölls 1973. På slutet av 1970-talet grundades the World Society of Victimology, ett sällskap som bl a vill stimulera till tvärvetenskaplig viktimologisk forskning och som håller internationella symposier vart tredje år, ger ut litteratur och ett nyhetsbrev; the Victimologist.⁶¹

Före rättstatens uppkomst var en konflikt en sak mellan gärningsman och offer. Därefter skedde en övergång till ett system där staten genom ett offentligt rättsväsende tagit över offrets roll. Det var en förändring som givetvis blev fundamental för de inblandade parterna och i synnerhet för offret. Många viktimologer har intresserat sig för denna utveckling. Man har jämfört våra dagars konfliktlösning med den i gamla tider och med den som sker i primitiva kulturer. Nils Christie skrev 1977 en artikel som har blivit vägledande för begreppet om "konflikt som egendom", med vilket han menar att konflikten har stulits från parterna.⁶² Genom studier, bl a av folk i Afrika visade han hur konflikter kan lösas av parterna själva.

Det finns många olika sätt att dela in de riktningar som återfinns i viktimologin/brottsofferrörelsen. Professor Jan Van Dijk har gjort en översikt över de olika ideologier som är grunden till intresset för brottsoffrets sak; omsorgsideologin som bygger på välfärdstatens allmänna skyldighet att hjälpa medborgarna, ideologin om återupprättelse för brottsoffret, vedergällningsideologin som representeras av rättssystemet och abolitionsideologin som vill avskaffa straffrätten.⁶³

- Offerundersökningar

Under åren efter det andra världskriget var den viktimologiska forskningen inriktad på vilka människor som blev brottsoffer och deras erfarenheter av brott. Det finns olika vägar för att nå kunskap om detta. Viss hjälp får man genom att studera den officiella brottsstatistiken. Man kan också göra s k offerundersökningar, brottsofferundersökningar, eller brottsstudier som är olika benämningar på en typ av studier vilka syftar till att studera personers erfarenheter av brott.⁶⁴ Slutligen kan man genom specialstudier få ökad kunskap. Genom s k sjukhussurveys kan man nå kunskap om personer som utsätts för våldsbrottslighet. Med hjälp av offerundersökningarna kunde man konstatera att en stor andel av dem som drabbas av brott inte anmäler det till polisen.⁶⁵ Offerundersökningarna sågs som ett sätt att råda bot på problem et med mörkertalet i den officiella kriminalstatistiken. De började utföras under 1970-talet men i tilltagande omfattning först på 1990-talet.

⁶⁰ Det motspänstiga offret (2001) sid. 7.

⁶¹ <http://www.world-society-victimology.de>

⁶² Christie (1977).

⁶³ Det motspänstiga offret (2001) sid. 37.

⁶⁴ Fattah (2000) sid. 29.

⁶⁵ Wemmers (1996) sid. 10.

1989 genomfördes den internationella brottsofferundersökningen, ICVS (*International Crime Victim Survey*), för första gången. Den görs nu med jämna mellanrum i såväl Europa och USA, som i utvecklingsländerna.⁶⁶ Den används också för att studera speciella aspekter av viktimisering, t ex den utsatthet kvinnor upplever i sina hem och vilka personer som drabbas av brott i annat land. Idag görs också en rad nationella brottsofferundersökningar regelbundet. Dessa studier har gett viktig kunskap om vilka grupper som är särskilt utsatta och om hur man kan förebygga olika typer av brottslighet.

Resultaten från offerundersökningarna i olika länder och världsdelar har ett gemensamt drag; de har visat att de flesta gärningsmän är unga män som kommer från ett lägre socialt skikt, att de är bosatta i stadsmiljöer och ofta arbetslösa.⁶⁷

Även om offerundersökningarna politiskt varit betydelsefulla genom att uppmärksamma offren så har de inte varit okontroversiella. Det har bl a ifrågasatts huruvida de mäter individens subjektiva upplevelse av brott eller brott såsom det definieras i lagstiftningen. Tillförlitligheten är också beroende av vilka brott som undersöks då det visat sig att personer som utsatts för mycket kränkande händelser inte avslöjar dem i den här typen av undersökningar.⁶⁸

Studier från 1970- och 1980-talet visade att brottsoffer och gärningsmän i stor utsträckning befann sig i samma population. En betydande del av forskningen inriktades därför på frågan om homogenitet mellan brottsoffer och gärningsmän.

Man började sedan göra undersökningar om hur individer upplevde följderna av brott och om hur dessa följder kunde förvärras av den process som följer på brottet⁶⁹ genom sekundär viktimisering.⁷⁰

-Förklaringsmodeller

Nästa steg i viktimologins utveckling var att försöka förklara utsatthet för brott. Sådana undersökningar kan göras på mikronivå, d v s relaterade till individen eller på makronivå, d v s relaterade till generella levnadsmönster.

Flera modeller introducerades för att förklara viktimisering av den senare typen. Den mest betydande av dessa introducerades av Hindelang, Gottfredson och Garofalo 1978 och utgår från individens livsstil. Den bygger på tre centrala begrepp om offrets närhet, attraktivitet och exponering för gärningsmannen.

Kritik har riktats mot dessa teorier som förklarar utsatthet utifrån livsstil, bl a för att de påstås vara för oprecisa och för att de bortser från tid och plats liksom från frågan om brott riktas mot män eller kvinnor.⁷¹

⁶⁶ Fattah (2000) ss. 28-29.

⁶⁷ Fattah (2000) sid. 28.

⁶⁸ Domare, läkare, poliser, socialtjänstemän, terapeuter m fl om sexuella övergrepp mot barn (1992) sid. 26, Fattah (2000) sid. 29.

⁶⁹ Wemmers (1996) sid. 15. Se även Leymann (1989) sid. 222.

⁷⁰ Med sekundär viktimisering avses det skede som följer efter brottet i kontakten med rättsväsendet och andra myndigheter och som, om det sker på ett dåligt sätt, förvärrar den negativa upplevelsen av själva brottet.

⁷¹ Tiby (1999) sid. 30.

-Reparativ rättvisa

Under 1990-talet har en rörelse som förespråkat s k reparativ rättvisa (*restorative justice*), d v s en process i vilken parterna tillsammans själva löser följderna av brott, vuxit sig allt starkare. Det har lett till att olika former av s k alternativ konfliktlösning (ADR) vunnit stort gehör.⁷² Den här rättsfilosofiska rörelsen bygger på att brottet härrör från en konflikt mellan gärningsman och brottsoffer. Den växte fram på 1960-talet i USA ur ett missnöje med den rättsliga processen och det improduktiva och ineffektiva i denna process. Inom rörelsen anser man att konflikter är dynamiska, och istället för straff lägger man stor betydelse vid problemlösningar på längre sikt.

När det gällde alternativa konfliktlösningar låg tonvikten till att börja med på gärningsmannen.⁷³ Så småningom kom dessa lösningar att spela en större roll för brottsoffer. Detta gällde inte minst för offer för tillgreppsbrott. Idéerna kring *restorative justice* spreds från USA och Kanada till Europa, framförallt till Tyskland, Österrike och Belgien. Rörelsen arbetar med mer än ett dussin olika sätt att lösa tvister på.

I Sverige ansåg man i en utredning från 1998 som gällde de senaste årens utveckling på brottsofferområdet, att medling borde utredas närmare. I en utredning om medling vid ungdomsbrott ville man också att medling skulle användas i större utsträckning men påpekade samtidigt att medling inte fick användas för att rehabilitera gärningsmännen.⁷⁴ Vid halvårsskiftet 2002 träder en ramlagstiftning i kraft om medling för gärningsmän i alla åldrar.⁷⁵

2.2 Brottofferrörelsens framväxt

Fokuseringen inom den viktimologiska forskningen på att förklara brottsoffrets roll i brottet fick så småningom kritik. Denna aspekt på problematiken kring brott kom att kallas "*the art of blaming the victim*".⁷⁶ Feministiska forskare var kritiska till att kvinnan gavs skulden för våldtäkter och andra sexualbrott.⁷⁷ Vissa undersökningar försökte t ex påvisa att barnet varit aktiv vid sexualbrott. Kritikerna menade att stöd och bejakande av offrens rättigheter var viktigare än att försöka förklara offrets roll i brottet.

Under 1980-talet började det komma lagstiftning för brottsoffer i många länder. I USA lanserades rättighetslagstiftning för brottsoffer, s k *bill of rights* i nästan varje delstat. Där utvecklades en riktning för en hårdare politik mot gärningsmän och för högre straff. I Europa lades inte samma tonvikt på rättigheter för brottsoffer. Information och ersättning kom att bli hörnstenarna i den nya lagstiftningen för brottsoffer. På 1960-talet kom den första lagstiftningen om statlig ersättning för brottsoffer i Europa. Sådan lagstiftning finns nu i de flesta länder i Europeiska Unionen och har följts av olika reformer för att förenkla skadestandsprocessen för brottsoffret.⁷⁸

⁷² SOU 2000:105 sid. 47.

⁷³ Litzén (1993) sid. 25.

⁷⁴ SOU 1998:40 sid. 188 och SOU 2000:105 sid. 11.

⁷⁵ Proposition 2001/02:126.

⁷⁶ Grothe Nielsen och Snare (1998) sid. 42.

⁷⁷ Grothe Nielsen och Snare (1998) ss. 39-44.

⁷⁸ Mikaelsson och Wergens (2001).

Under denna fas, dvs under 1970-talets slut, uppstod också en aktivistisk rörelse för brottsoffer vid sidan av den vetenskapliga disciplinen.⁷⁹ Denna mer handlingsinriktade gren var en gräsrotsrörelse för praktiskt och känslomässigt stöd till brottsoffer. Den utvecklades ur kvinnorörelsen som uppmärksammade våld mot kvinnor och barn. Redan på ett tidigt stadium ville dessa organisationer verka för stöd till brottsoffer utanför rättssystemet och statliga myndigheter.

Den engelska organisationen för brottsofferstöd; Victim Support, utvecklades av en grupp personer som arbetade med återanpassning av gärningsmän. Det blev den snabbast växande frivilligrörelsen i England efter kriget.⁸⁰

Sedan 1980-talet har organisationer för brottsofferstöd utvecklats i de flesta länder i västvärlden. De hjälper i första hand brottsoffer med information och känslomässigt stöd. De ideella organisationerna har spelat en stor roll som pådrivare i opinionsbildningen kring brottsoffer. Den utveckling som dessa organisationer genomgått kännetecknas av en institutionalisering.⁸¹ De började med helt ideell arbetskraft och med att enbart ge praktiskt och känslomässigt stöd men har med tiden utvidgat sina mandat till att omfatta allt fler frågor och till allt fler grupper av offer och har genom lobbyarbete med tiden också kommit att få betydande stöd från staten.

The European Forum for Victim Services är en paraplyorganisation för de ideella organisationer som arbetar med brottsoffer i Europa. Organisationen har fastställt vad den anser bör vara brottsoffrets rättigheter.⁸² Grunden för dess arbete är att brottsoffrets rättigheter måste ges samma prioritet som gärningsmannens och att den process som tar sikte på gärningsmannen inte får medföra att brottsoffrets problem förvärras, genom sekundär viktimisering.

Man kan också presentera den utveckling som skett till förmån för brottsoffer i tre faser. Den inledande fasen syftade till att fästa uppmärksamhet på brottsoffrets situation. Efter det följde reformer. Under 1990-talet har vi börjat studera hur man kan implementera de reformer som skett och fokusera mer på bemötande och omhändertagande av brottsoffer.

2.3 Kritisk viktimologi

Liksom inom andra vetenskaper där känslor involveras, så finns det inom viktimologin en konflikt mellan vetenskapsmannens krav på opartiskhet och känslor som ämnet väcker. Många viktimologer har inte kunnat låta bli att ta ställning. Den förespråkande viktimologin har anklagats för partiskhet. Dess kritiker har, för att hävda värdet av den vetenskapliga skepticismen, menat att man alltför enögt velat representera brottsoffret. Kritiken går ut på att man förstorat upp bilden av det oskyldiga offret och att man inte, i en vetenskaplig disciplin, bör syssla med att urskulda offret. Man menar också att man inte tagit tillbörlig hänsyn till brottsoffrets verkliga behov.⁸³

⁷⁹ Grothe Nielsen och Snare (1998) sid. 144.

⁸⁰ Det motspänstiga offret (2001) sid. 18.

⁸¹ Litzén (1993) sid. 61.

⁸² The European Forum for Victim Services (1996).

⁸³ Fattah (2000) sid. 37.

I det här sammanhanget aktualiseras behovet av forskning. Med hjälp av mer kunskap skulle man kunna ge bättre och mer riktade insatser, menar kritikerna.

Vissa viktimologer har varnat för tron på att det skulle förbättra för offren att kräva alltför många rättigheter. Istället menar man att en sådan linje kan undergräva implementeringen av de mest grundläggande rättigheterna.

Ezzat Fattah har stått för en omfattande kritik av den viktimologiska rörelsens utveckling, och i den kritiken har han understrukt vikten av forskning om brottsoffer.⁸⁴ Fattah är en av dem som fört upp frågan om huruvida viktimologi är/har blivit en politisk/ideologisk rörelse mer än en vetenskaplig disciplin. Han har kritiserat politiker som för egen vinnig utnyttjat brottsofferrörelsen och som, menar han, under förespeglade av att skydda brottsoffer, förespråkade hårdare och längre straff för gärningsmännen.

Fattah föreslår en utveckling ”från utopisk idealism till hård realism”. Utgångspunkten är att särskilt utsatta grupper av offer under senare år har fått en ökad uppmärksamhet och att attityderna till vissa grupper av offer har förändrats. Fattah menar att vi därför också har uppnått ett visst mått av jämvikt mellan gärningsmän och brottsoffer. Behovet av lagstiftning och stöd har minskat. Därför bör vi gå från en förespråkande och stödjande linje som har präglade viktimologin under senare år till en mer realistisk linje som erkänner det faktum att vissa blir drabbade av brott som en del av livet, utan att framställa det som något ”onormalt”.⁸⁵

Inom den sk kritiska viktimologin menar man att den ensidiga bilden av det oskyldiga offret och den onda gärningsmannen kommer att nyanseras och att begrepp som risk, skada och ersättning i framtiden kommer att få mer centrala roller. Gränserna mellan straffrättsligt och civilrättsligt kommer att suddas ut och vi går emot en tid där den reparativa rättvisan kommer ta allt större plats.

⁸⁴ Det finns andra sätt att definiera kritisk viktimologi, se bl a *Critical victimology* (1994) ss. 17-21.

⁸⁵ Fattah (2000) sid. 38.

KAPITEL III

RÄTTsutvecklingen i Sverige

I Sverige kunde ordet brottsoffer beläggas först så sent som 1970. Det har Eva Österberg, professor i historia, visat i sin forskning om brottsoffrets roll förr och nu. Fram till 1996 fanns inte ordet brottsoffer i Svenska Akademiens ordlista.⁸⁶

I översikten nedan har några nedslag gjorts i utvecklingen. Betydligt fler exempel skulle kunna räknas upp men här kommer endast några utvalda årtal presenteras.

En startpunkt i en exposé över utvecklingen mot förbättringar för brottsoffer i Sverige skulle kunna vara förbudet mot äga av maka från 1864. Det var emellertid först långt senare som brottsoffer kom i fokus.

Liksom i USA var det våldtäktsdebatten som initierade utvecklingen för brottsoffer i Sverige på 1970-talet.⁸⁷ Det ledde till framväxten av ideella organisationer på området och så småningom till en rad lagstiftningsreformer, bl a infördes allmänt åtal för kvinnomisshandel 1982. Vi har idag ett hundratal brottsofferjourer och ett hundratal kvinnojourer i landet, även om flera kommuner fortfarande saknar såväl brottsofferjour som kvinnojour. Idag finns också ett flertal stödverksamheter för särskilda grupper av offer, t ex för invandrare, homosexuella och anhöriga till personer som dödas p g a brott. Däremot saknas ännu särskilda stödorganisationer för äldre personer som utsatts för brott.

Den första lagstiftningen i Sverige infördes på 1970-talet och gällde statlig ersättning till brottsoffer. Under 1980-talet började det komma lagstiftning för brottsoffer i många länder.

Sedan slutet av samma årtionde har det genomförts offerundersökningar i Sverige, bl a inom ramen för den Statistiska centralbyråns levnadsundersökningar; de s k ULF-undersökningarna om medborgarnas levnadsnivå.⁸⁸ Det måste dock framhållas i sammanhanget att även om det inte är uteslutet att dessa studier haft betydelse för medvetenheten om brottsoffer och deras problem så har de företrädesvis haft ett brottsförebyggande syfte. Det bör också påpekas att de inte inkluderar särskilt svaga grupper av offer, antingen därför att dessa inte ingått i urvalet eller därför att de inte kunnat svara.⁸⁹ Undersökningarna har dock kunnat visa på intressanta resultat vad gäller s k upprepad viktimering, d v s det faktum att ett fåtal personer utsätts för ett mycket stort antal brott.

⁸⁶ Brottsoffermyndigheten (1997) ss. 16-17.

⁸⁷ Lindgren (2001).

⁸⁸ Statistiska centralbyrån (1995).

⁸⁹ Torstensson (1997) ss. 36-42.

I studiet av utsatthet inriktades svenska undersökningar vidare på lokala variationer, bl a genom det s k Stockholmsprojektet.⁹⁰ Sverige har också deltagit i den internationella brottsofferundersökningen.⁹¹

Under 1980-talet kom brottsoffer att i större utsträckning bli en del av kriminalpolitiken. En rad lagstiftningsreformer genomfördes, t ex de om målsägandebiträde; ett eget ombud betalt av staten i rättegång rörande sexualbrott och viss misshandel som utvidgats i flera omgångar. Andra reformer gällde besöksförbud och införandet av kränkingsersättning i Brottskadelagen, vilket kom att få stor betydelse för erkännandet av brottsoffers lidande.

En departementspromemoria från 1993; Brottsoffer i blickpunkten, initierade flera viktiga förbättringar, bl a en förstärkt informationsplikt för polisen till brottsoffer och en förenklad procedur för att få skadestånd.⁹²

Brottsoffermyndigheten bildades 1994 med uppgift att verka för brottsoffers intressen och behov. Den är unik i Europa därför att den är en myndighet som inte bara administrerar ersättning från staten till brottsoffer utan därför att den också driver opinionsbildande verksamhet och utbildning om brottsoffer.

Brottsofferfondens tillkomst har lett till betydande insatser för att sporra intresset för brottsofferforskning och för att göra olika verksamheter till förmån för brottsoffer möjliga.

En rättspolitisk milstolpe på många sätt var Kvinnovaldskommissionens slutbetänkande; Kvinnofrid, från 1995. Totalt allokerades 41 miljoner till olika åtgärder för att förbättra för våldsutsatta kvinnor. En av nyheterna var ny strafflagstiftning. Brotten grov fridskränkning och kvinnofridskränkning infördes för att markera straffvärdet av våld i nära relationer där kvinnan ofta under en längre tid utsätts för isolering, vilket leder till urholkad självkänsla. Dessutom infördes en särskild lag om förbud mot köp av sexuella tjänster. Våldtäktsbrottet vidgades till att inkludera också sexuellt tvång annat än penetrering som exempelvis *fistfucking*. Dessutom gjordes det straffbart att underlåta att anmäla eller avslöja grova sexualbrott.

I Kvinnofrid uppmärksammades särskilt utsatta grupper som t ex invandrarkvinnor, äldre kvinnor och kvinnor med funktionshinder. Betänkandet ledde också till att regeringen satsade pengar på annat än lagstiftning; opinionsdrivande verksamhet, myndighetsgemensamma uppdrag etc.⁹³

I betänkandet betonades vikten av utbildning för personer på myndigheter som handlägger ärenden som rör våld mot kvinnor. En översikt gavs över i vilken utsträckning våld mot kvinnor togs upp i högskoleutbildningar och i den visade det sig att detta skedde i mycket liten utsträckning. Kvinnovaldskommissionen föreslog att jämställdhet och könsaspekter i större utsträckning skulle klargöras i högskoleutbildningar.

⁹⁰ Wikström (1991).

⁹¹ <http://www.bra.se/>

⁹² Proposition 1993/94:143 ss. 20-31, 53-54.

⁹³ BrB 4:4a.

Dessutom föreslog Kvinnovaldscommissionen att en brottsofferundersökning om våld mot kvinnor skulle komma till stånd. Det blev sedermera omfångsundersökningen av mäns våld mot kvinnor.⁹⁴

Propositionen Kvinnofrid ledde till att det i Socialtjänstlagen infördes en bestämmelse om att socialnämnden bör verka för att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet får stöd och hjälp att förändra sin situation.⁹⁵

I betänkandet Kvinnofrid ansåg man rent allmänt att forskning om våld mot kvinnor måste utvecklas och man föreslog att regeringen borde ge en myndighet ansvaret att utarbeta en plan för forskningen mot kvinnor. Idag har Brottsförebyggande rådet, BRÅ som en av sina prioriterade uppgifter att bedriva forskning om våld mot kvinnor.⁹⁶

Kvinnofrid ledde också till inrättandet av ett nationellt kompetens- och resurscentrum för kvinnor som våldtagits och misshandlats; Rikskvinnocentrum vid Uppsala Akademiska sjukhus som har ett nationellt uppdrag att bedriva utbildning och forskning inom den medicinska fakulteten och att i samarbete med andra discipliner aktivt följa det forsknings- och utvecklingsarbete som rör sexualiserat våld.⁹⁷ Syftet var att Rikskvinnocentrum skulle stå modell för andra verksamheter i andra delar av landet.

En utredning presenterades 1998 över de gångna tio årens reformer för brottsoffer: Brottsoffer - Vad har gjorts? Vad bör göras?⁹⁸ I den föreslogs bl a en höjning av avgiften till Brottsofferfonden och försöksverksamhet av videoteknik vid förhör med hotade bevispersoner samt ökad användning av stödpersoner.

Utvecklingen på 1990-talet kännetecknas av ökad uppmärksamhet mot personer som utsätts för hot och av reformer för dessa grupper, bl a olika former av identitetsskydd (skyddad adress, kvarskrivning, spärrmarkering, fingerade uppgifter och identitetsbyte), möjlighet att erhålla trygghetspaket och livvakter vid hotsituationer.

Lagen om besöksförbud från 1988 om förbud att besöka eller på annat sätt ta kontakt med eller följa efter en person, följde 2002 upp av ett förslag om utökning av skyddet till de som har utsatts/riskerar utsättas för våld av närstående, som innebär ett utökat besöksförbud.⁹⁹ Regeringen har också gett en särskild utredare uppdraget att utforma stommen till ett program för skydd av vittnen och ge förslag till lagstiftning. (Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer SOU 2002:71)

En ny lag om särskild ställföreträdare för barn trädde i kraft 1 januari 2000. En särskild ställföreträdare kan tillförordnas när det kan antas att föräldrar till ett brottsdrabbat barn inte är i stånd att skydda barnets intressen därför att de eller någon annan till barnet närstående är misstänkt för brott mot barnet.¹⁰⁰

⁹⁴ Slagen dam (2001).

⁹⁵ Socialtjänstlagen § 11.

⁹⁶ http://www.bra.se/web/om_bra/

⁹⁷ SOU 1994 . <http://www.uas.se>

⁹⁸ SOU 1998:40.

⁹⁹ Ds 2001:73.

¹⁰⁰ Lag 1999:997 om särskild ställföreträdare för barn.

Under 1990-talet började också vittnesstödverksamhet att utvecklas vid olika tingsrätter i Sverige. Efter millennieskiftet gavs ett regeringsuppdrag till Brottsoffermyndigheten att tillsammans med Domstolsverket medverka till att inrätta vittnesstöd vid samtliga tingsrätter och hovrätter där sådan verksamhet saknas.¹⁰¹

Under hösten 2001 genomfördes därför en kartläggning av vittnesstödsverksamheten runt om i landet och i samband med detta presenterades även en handlingsplan för hur uppdraget ska genomföras. Arbetet ska vara slutfört och redovisat till regeringen senast den 1 juli 2004.¹⁰²

1998 års Sexualbrottskommitté lade fram sitt betänkande 2001.¹⁰³ Utredningen ansåg rent generellt att man vid regleringen av sexualbrott bör fästa mindre avseende vid vilken sexualhandling det varit fråga om och mer ta fasta på den sexuella kränkningen och dess art. När det gäller våldtäkt mot barn föreslog utredningen en särreglering; en bestämmelse om att våldtäkt av barn som inte ska innehålla något krav på att gärningsmannen använt tvång. Man ansåg att för straffansvar för våldtäkt ska det krävas att gärningsmannen med våld eller hot tilltvingat sig den sexuella handlingen. Däremot föreslog man att en lägre grad av tvång ska leda till straffansvar. Rekryteringen av unga till sexklubbar skulle kunna motverkas genom en ny straffbestämmelse om sexuell exploatering av ungdom.

Som en uppföljning av utredningen 1998 kom en ny proposition om brottsoffer 2001. I den anvisar regeringen att vittnesstöd ska finnas vid alla tingsrätter och hovrätter inom tre år och lagregleringen om socialtjänstens ansvar för våldsdrabbade kvinnor ska omfatta brottsoffer generellt.¹⁰⁴ Utbildningsinsatser för alla i rättsväsendet och förbättrad samverkan mellan rättsväsendets myndigheter tillsammans med forskning om brottsoffer är en av de tre huvudlinjerna.¹⁰⁵

Den s k brottsoffergarantin, som är en sedan 2002 ny bestämmelse i förundersökningskungörelsen, innebär att förundersökning ska bedrivas särskilt skyndsamt, om målsäganden vid tiden för anmälan inte har fyllt 18 år, och om brottet riktats mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid, och om fängelse i mer än sex månader är föreskrivet för brottet. Förundersökningen skall vara avslutad och beslut fattat i åtalsfrågan så snart det kan ske och om det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet inom tre månader efter denna tidpunkt.¹⁰⁶

¹⁰¹ Regeringsuppdrag (2001a).

¹⁰² Brottsoffermyndigheten (2002b).

¹⁰³ SOU 2001:14.

¹⁰⁴ Socialtjänstlagen § 11.

¹⁰⁵ Proposition 2000/2001:79.

¹⁰⁶ Förordning (2001:1002) om ändring i förundersökningskungörelsen.

KAPITEL IV BROTTSOFFERFONDEN

4.1 Om Brottsofferfondens verksamhet

I Sverige är det Brottsoffermyndigheten som har till uppgift att verka för brottsoffrens sak, bl a genom utåtriktad verksamhet och genom forskning via Brottsofferfonden.

För att ge en fullständig bild av viktimologisk forskning i Sverige måste man följaktligen studera de forskningsprojekt som erhållit medel från Brottsofferfonden.

Brottsofferfonden kom till 1994 med syfte att visa att statsmakterna står på brottsoffrets sida och för att ge ekonomiskt stöd till olika verksamheter för brottsoffer, privata såväl som offentliga.

Brottsofferfondens uppgift när det gäller forskning är att underlätta bedrivande av viktimologisk forskning överhuvudtaget, att bidra till att fördjupa de områden som hittills har rönt uppmärksamhet inom forskningen samt att öppna möjligheter för att bredda forskningen till ännu outforskade områden. Från Brottsofferfonden kan forskare söka medel och fonden kan initiera egna projekt men den stödjer också projekt som drivs av ideella organisationer som kan få betydelse forskningsmässigt. Ett exempel på detta är en studie som Barnens Rätt i Samhället, BRIS låtit göra om barn som brottsoffer.¹⁰⁷

Brottsofferfonden fördelar också medel till s k utvecklingsverksamhet som kan vara forskningsliknande verksamhet eller utredningar som används till stöd för annan forskning. Brottsofferfonden sprider också resultaten av den forskning som bedrivs med hjälp av medel från fonden.

Hösten 2001 hade Brottsofferfonden delat ut totalt 100 miljoner kronor till olika verksamheter, inklusive forskning, till förmån för brottsoffer. Brottsofferfonden är idag den största finansiären av projekt med inriktning på brottsoffer liksom av forskningsprojekt. Cirka en tredjedel av de fördelade medlen har gått till forskning. Sedan Brottsofferfonden kom till 1994 har 57 forskningsprojekt beviljats medel. Vid fördelningen våren 2002 gick 3 107 000 kr till forskningsprojekt.

Brottsofferfondens verksamhet är som helhet inte styrd genom några direktiv, även om vissa riktlinjer för dess arbete ges i regeringens regleringsbrev till Brottsoffermyndigheten.

Sedan 1995 har Brottsofferfonden genom regleringsbrevet haft till uppgift att prioritera vissa områden i fördelningen av medel: våld mot kvinnor, brott mot barn, offer för rasistiskt, främlingsfientligt våld och homofobiska brott.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Barn som brottsoffer (1998).

¹⁰⁸ Regleringsbrev (2000), (2001), (2002).

En tanke med fondens arbete med forskning är att medel ska kunna avsättas för att vidareutveckla eftersatta områden. I beaktande av att den viktimologiska forskningen ännu är outvecklad i Sverige har en mycket viktig uppgift för Brottsofferfonden varit att stimulera till forskning om brottsoffer. Eftersom det inte är så många som har disputerat inom viktimologi har det varit naturligt att fonden har finansierat ett antal doktorandprojekt, i syfte att uppmuntra till fortsatt forskning på området. Fonden har satsat på nya områden och på det viset flyttat fram positionerna för vissa offergrupper och på eftersatta områden. Även om det inte alltid funnits etablerade forskare eller metoder på vissa områden inom viktimologin, så har man sporrat det intresse som funnits.

Brottsoffermyndigheten har sedan fondens tillkomst arrangerat tre forskarkonferenser; de två första i samarbete med Riksbankens Jubileumsfond, Humanistisk-samhällsvetenskapliga Forskningsrådet och Samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Dessutom har ett antal seminarier med brottsoffer i fokus, som också lockat forskare, hållits av Brottsoffermyndigheten under årens lopp. Hösten 2001 arrangerades den senaste av tre forskarkonferenser i Brottsoffermyndighetens regi, Dubbel viktimisering? - Invandrade brottsoffer i svensk kontext, vars syfte var att stimulera till forskning på temat brottsoffer med invandrabakgrund.¹⁰⁹

Brottsoffermyndigheten har också arrangerat en nordisk konferens i syfte att öka kunskapsnivån och sprida erfarenheter om Brottsofferfonden.¹¹⁰

En första nordisk konferens om brottsofferarbete för forskare och praktiker arrangerades i Oslo 1999.¹¹¹ Under hösten 2002 kommer en andra konferens; "Väldets offer, vårt ansvar!" att arrangeras i Stockholm av Brottsoffermyndigheten.¹¹² Konferensen har en bred viktimologisk ansats men bidrag om sexualiserat våld kommer att få stort utrymme. Av de bidrag som kommit in till Brottsoffermyndigheten kan man skönja att många forskare och praktiker intresserar sig för barns utsatthet.

Genom de kontakter som Brottsoffermyndigheten får i sin egenskap av kunskapscentrum, med myndigheter, organisationer och forskare kommer mycket kunskap om problemområden för brottsoffer och om den diskurs som förs i samhället, myndigheten tillgodo.¹¹³

Även fondens kontakter med de som söker och beviljas medel leder till en hög medvetenhet om vad som är angeläget för brottsoffer idag och till kännedom om luckor i kunskapsbilden. Brottsofferfonden bidrar genom att sprida information och resultat om fondens projekt till ökat intresse för forskning om brottsoffer.

Sex år efter fondens tillkomst utvärderades dess verksamhet och resulterade i en rapport.¹¹⁴

¹⁰⁹ Se också Brottsofferfonden (2002a) sid. 4.

¹¹⁰ Nordisk Konferens om brottsofferfond (2001).

¹¹¹ Voldens ofre – vårt ansvar (2000).

¹¹² <http://www.brottsoffermyndigheten.se>

¹¹³ Brottsoffermyndigheten har ett eget bibliotek som privatpersoner, studenter och forskare kan kontakta med frågor som rör litteratur, rapporter, artiklar eller annat material inom brottsofferområdet. På sikt ska samlingen fungera som ett specialbibliotek och kunskapsbank, men samlingen och verksamheten är fortfarande under uppbyggnad.

¹¹⁴ Burman och Mikaelsson (2000).

4.2 Fördelning av medel

Under perioden 1994-2002 tilldelades 57 forskningsprojekt medel av Brottsofferfonden. De kan anses behandla sex olika grupper av brottsoffer: brottsoffer generellt, d v s olika grupper av offer, våldsdramade kvinnor, barn, kvinnor och barn som grupp, äldre samt funktionshindrade. De fördelar sig på 17 projekt om brottsoffer, 15 projekt om barn, och 21 som rör våld mot kvinnor. De övriga representeras av ett fåtal projekt. Sammantaget rör de flesta projekten offer för s k traditionell brottslighet. Den grupp av projekt som rör våld mot kvinnor är alltså den största bland Brottsofferfondens forskningsprojekt och representerar drygt en tredjedel av de projekt som fått medel.

Några projekt som erhållit medel rör också invandrare och offer för s k hatbrott vilket inbegriper offer för rasistiska brott och homosexuella men de har då räknats in i de grupper som redovisas ovan och är relativt få.¹¹⁵ Vissa grupper av brottsoffer finns inte alls med bland de som fått medel av Brottsofferfonden, t ex psykiskt sjuka brottsoffer, anhöriga till dem som dödat p g a brott och mobbningsoffer.

En del projekt kan rymmas under flera rubriker. En aspekt som man bör vara medveten om är att många av projekten handlar om sexualiserat våld, ett våld som riktar sig mot såväl kvinnor som barn och därför kan indelningen på några ställen te sig konstruerad. Flera forskare har fått medel ett flertal gånger för samma projekt.

Inom den grupp som behandlar brottsoffer generellt finner man en rad mycket olika typer av forskningsprojekt. Två av projekten rör utvecklandet av metoder för beteendeterapi, för prevention och rehabilitering av patienter med posttraumatiskt stressyndrom.¹¹⁶ Dessa projekt är alltså inte begränsade till offer för traditionell brottslighet. Andra projekt i denna grupp rör medling, upprepad viktigmisering, offer för dödligt våld och utlandsanställdas erfarenhet av brott i Östeuropa.¹¹⁷ Få projekt berör s k vardagsbrottslighet.¹¹⁸ Endast två av de totalt tjugofyra projekt som handlar om problematiken kring våld mot kvinnor rör kvinnor och barn och deras gemensamma situation.¹¹⁹

Sammanfattningsvis är sociologi den klart dominerande disciplinen då medel fördelats till fjorton sociologiska projekt. Av dessa handlar de flesta om våld mot kvinnor. Den näst mest förekommande disciplinen är psykologi.

¹¹⁵ A Schlytter Utsatta invandrarflickor och samhällets stöd, inst. f. socialt arbete, Sthlms universitet. B Andersson Våld mot invandrarkvinnor, en studie av våldets villkor och socialtjänstens möjligheter, sociologiska inst., Lunds universitet.

¹¹⁶ L-G Öst Kognitiv beteendeterapi för prevention av post-traumatiskt stressyndrom, Psykologiska inst., Sthlms universitet och N Paunovic En beteendeterapeutisk metod för emotionell rehabilitering för kronisk PTSD hos brottsoffer, Kris- och traumacentrum Danderyds sjukhus.

¹¹⁷ M-L Rytterbro Medling - praktik och ideologi, L Lenke och H Belfrage Doktorand M Rying Dödligt våld, kriminologiska inst., Sthlms universitet, professor M Åkerström Utlandsanställdas erfarenheter av kriminalitet och utsatthet i Öst- och Centraleuropa, sociologiska inst., Lunds universitet.

¹¹⁸ Ett undantag är doktoranderna M Lindgrens och S Litzéns projekt Kontakten mellan brottsoffer, myndigheter och frivilliga organisationer i Södermanlands län, psykologiska och kriminologiska inst., Stockholms universitet.

¹¹⁹ M Eriksson, handledare Mats Franzén För barnets bästa - om våld och föräldraskap vid skilsmässor och separationer, sociologiska institutionen, Upps. universitet, C Ekéus handledare K Christensson Barn till tonårsmödrar, Karolinska sjukhuset, Sthlm.

Dessa projekt rör bl a brottsoffer generellt eller barn som brottsoffer och handlar om beteendeterapi och förhörsteknik samt kontakt mellan brottsoffer och myndigheter.¹²⁰ Den tredje mest förekommande disciplinen bland Brottsofferfondens forskningsprojekt är folkhälsovetenskap. Även inom denna disciplin rör samtliga projekt utom ett, våld mot kvinnor.¹²¹

Även bland de projekt som rör våld mot kvinnor är sociologi den disciplin som dominerar. Andra discipliner i denna grupp är folkhälsovetenskap, samhällsmedicin, psykosocialmedicin, obstetrik och gynekologi, socialt arbete och juridik.

Sex av de sociologiska projekten avser att kartlägga förekomsten av våld mot kvinnor i olika former.¹²² Bland dessa finner man t ex den stora omfångsundersökningen om våld mot kvinnor i Sverige 2001.¹²³ Fem projekt i gruppen om våld mot kvinnor rör våld i anslutning till graviditet och/eller mot nyblivna mödrar.¹²⁴

Flera av de projekt som rör kvinnor har också till syfte att utveckla stöd och behandlingsmetoder för att förbättra omhändertagande/behandling av våldsutsatta kvinnor.¹²⁵

Endast ett projekt i juridik har beviljats medel av Brottsofferfonden.¹²⁶ Av naturliga skäl är de kriminologiska projekten något fler, dock bara tre. Dessa handlar om dödligt våld, medling och upprepad viktigmisering.

Den ringa andelen projekt från juridiska institutioner betyder dock inte att en juridisk vinkling saknas i den forskning som har genomförts.

¹²⁰ M Lindgren Ärendet kvinnomisshandel rättsapparatus konstruktion av offer och våld, P-A Granhag Kognitiv intervju... N Paunovic, En beteendeterapeutisk metod...

¹²¹ B Renck Våldsdrabbade kvinnors reaktioner efter en våldshändelse, Centrum för folkhälsoforskning, Karlstad, B Lewin När utvecklingsstörda och andra funktionshindrade blir utsatta för brott, inst. f. folkhälso- och vårdvetenskap/socialmedicin, Upps. universitet, C Ekéus Barn till tonårsmödrar, Inst., f. folkhälsovetenskap, Karolinska sjukhuset, Sthlm. I Ungmark Misshandlade kvinnor och deras barn, Länsstyrelsen. V Almroth-Berggren Brottsofferperspektiv på reinfibulering i Sverige, Karolinska sjukhuset, Stockholm.

¹²² I Modéer Våld mot vuxna kvinnor som lever i parförhållanden i Malmö samhällsvetenskapliga inst., Lunds universitet, L Widding-Hedin Kvinnomisshandel i parrelationer under graviditet, inst. för obstetrik och gynekologi, Gbgs universitet, Saarinen Stensson och Wenker, Våld mot kvinnor i anslutning till graviditet och förlossning - ett kvinnohälsoproblem, Rikskvinnocentrum, Uppsala Akademiska sjukhus, B Andersson Våld mot invandrarkvinnor, E Lundgren och G Heimer Mäns våld mot kvinnor - en omfångsundersökning samt Våldsamt jämställt - en utvidgning och fördjupning av omfångsundersökningen Slagen dam.

¹²³ E Lundgren och G Heimer, se ovan.

¹²⁴ L Widding Hedin Kvinnomisshandel i parrelationer... H Saarinen, K Stensson och A Wenker Våld mot kvinnor i anslutning till graviditet... m fl projekt av K Stensson, I Rådestad Nyblivna mödrars utsatthet för våld från sin partner, Mälardalens högskola.

¹²⁵ T ex Våldsdrabbade kvinnors reaktioner efter en våldshändelse, Centrum för folkhälsoforskning, I Modéer Våld mot vuxna kvinnor... H Saarinen, Stensson och Wenker Våld i anslutning till graviditet... V Almroth-Berggren Brottsofferperspektiv på reinfibulering i Sverige och I Rådestad Nyblivna mödrars utsatthet för våld från sin partner, Mälardalens högskola.

¹²⁶ M Burman Den straffrättsliga konstruktionen... se ovan. Ett projekt har beviljats medel i ämnet rättssociologi. Observera dock att projektet Kriminalisering eller legalisering... bedrivs av doktoranden i juridik, J Westerstrand.

Många pågående projekt har en nära anknytning till rättsliga frågeställningar eller har t o m dessa i centrum. Flera projekt har också domar som studieobjekt. I några av de pågående projekten avser man att gå igenom samtlig lagstiftning på området.¹²⁷

På Brottsoffermyndigheten kommer personalen i kontakt med många problemställningar som har med juridiska aspekter att göra. Brottsofferfonden har bl a uppmärksammat följderna av den fria rörligheten för brottsoffer i Europa. Två studier om brottsoffrets rättsliga ställning och om lagstiftningen för brottsoffer i den Europeiska Unionen har bedrivits med ekonomiskt stöd av fonden men dock inte fått medel ur fondens forskningsanslag.¹²⁸ Eftersom Brottsofferfonden kan ta egna initiativ till studier har en undersökning om i vilken utsträckning charterresenärer drabbas av brott utomlands också fått ekonomiskt stöd av fonden.¹²⁹

Brottsofferfondens forskningsprojekt är geografiskt fördelade på 15 platser i Sverige. De flesta projekten har sitt ursprung på universitet. Cirka tio procent av projekten drivs på universitetssjukhus och i något mindre utsträckning pågår också brottsofferforskning på högskolor.

Lunds och Stockholms universitet är de miljöer som bidrar med flest antal projekt tätt följda av Göteborgs och därefter Uppsala universitet. Från Umeå universitet kommer två projekt.¹³⁰ Det kriminologiska nätverket i Lund står för sammanlagt sex olika projekt och det gör även den sociologiska institutionen i Uppsala. De är därmed de forskarmiljöer som utmärker sig mest bland fondens projekt.

Projekt som rör förekomsten av en viss typ av utsatthet/viktimisering rör t ex upprepad viktimisering,¹³¹ personer som sökt vård p g a att de utsatts för misshandel under en viss period, kniv och skottskador,¹³² våld under graviditet,¹³³ mäns våld mot kvinnor i Sverige,¹³⁴ dödligt våld,¹³⁵ våld i de ungas vardag,¹³⁶ barn till tonårsmödrar,¹³⁷ äldre som brottsoffer,¹³⁸ barn som slår barn,¹³⁹ och våld mot nyblivna mödrar.¹⁴⁰ Det rör sig om ca 15 projekt av totalt 57 eller åtminstone en fjärdedel vars dominerande syfte är att

¹²⁷ K Åström, doktorand A Jeppsson, Barn som offer för brott. rättsociologiska inst, Lunds universitet. E Lundgren m fl Kriminalisering eller legalisering?...

¹²⁸ Brottsoffer i den Europeiska Unionen, Brottsoffermyndigheten, Umeå, Wergens (1999), Mikaelsson och Wergens (2001).

¹²⁹ M Lindgren och Wergens (2000).

¹³⁰ K Weinehall Våldet i de ungas vardag, pedagogiska inst., Umeå universitet. M Burman Den straffrättsliga konstruktionen...

¹³¹ M Carlstedt, Upprepad viktimisering, kriminologiska inst., Sthlms universitet.

¹³² L Boström Misshandel, ett hälso- och samhällsproblem, Skott och knivskador i Sverige, Södersjukhuset.

¹³³ L Widding-Hedin Kvinnomisshandel i parrelationer... Saarinen, Stensson och Wenker, Våld mot kvinnor i anslutning till graviditet...

¹³⁴ E Lundgren och G Heimer Mäns våld...

¹³⁵ M Rying Dödligt våld.

¹³⁶ K Weinehall Våldet i de ungas vardag.

¹³⁷ C Ekéus Barn till tonårsmödrar.

¹³⁸ M Torstensson, Utsatthet för brott och otrygghet hos äldre, avd för psykiatri, Lunds universitet.

¹³⁹ C G Svedin När barn slår barn, BUP-elefanten, Linköpings universitetssjukhus.

¹⁴⁰ I Rådestad Nyblivna mödrars utsatthet...

kartlägga förekomsten av viktimisering på något sätt. Annan kartläggning pågår, t ex av stödpersoner; vilka de är och vilken utbildning de erhåller.¹⁴¹ Att syftet dessutom kan vara att förbättra bemötande eller att öka förståelsen för brottsoffer och att utveckla metoder i förebyggande syfte är inte ovanligt.¹⁴²

Inom gruppen som behandlar brottsoffrets möte med rättsväsendet/myndigheter berör projekten framförallt polisens och socialtjänstens insatser. Projekten handlar om brottsoffer generellt,¹⁴³ invandrar flickor,¹⁴⁴ barn,¹⁴⁵ funktionshindrade,¹⁴⁶ invandrarkvinnor¹⁴⁷ och kvinnomisshandel.¹⁴⁸

4.3 Brottsofferfonden - sammanfattning och analys

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det finns en spridning av studier på olika ämnesområden även om merparten av forskningen är koncentrerad kring sociologi, psykologi och folkhälsovetenskap. Även om förhållandevis många projekt kommer från disciplinerna obstetrik och gynekologi, psykiatri etc så saknas dock forskning inom medicin om vissa typer av skador, t ex de bland våldsoffer vanliga tandskadorna orsakade av brott. På grund av att det totalt sett rör sig om ganska få projekt i ett forskningsfält som berör i stort sett alla discipliner och på ganska koncentrationen till sociologi finns endast ett fåtal projekt inom övriga områden. Slutsatsen är att flera stora problemområden ännu är helt outforskade. Den lilla andelen projekt inom juridik är påfallande. Man kan också uppmärksamma avsaknaden av projekt som rör den sociala/kulturella konstruktionen av brottsoffer och om brottsoffret i media.

Forskningen om brottsoffer är alltså inte jämnt fördelad över landet. De flesta forskningsprojekt som fått medel av Brottsofferfonden har kommit från Lunds, Uppsala och Stockholms universitet. Man kan dock se en tendens att allt fler projekt kommer från universiteten i Göteborg och Karlstad.

Indelningen av fondens forskningsprojekt ovan tar sikte på olika grupper av brottsoffer. Andra indelningar skulle kunna göras, t ex efter olika typer av brott.¹⁴⁹ Man skulle t ex kunna inrikta sig på antal projekt som rör minnesforskning, ett relativt stort område bland de viktimologiska frågeställningarna.¹⁵⁰

¹⁴¹ K Svensson, Socialhögskolan, Lunds universitet. Stödpersonernas sociala arbete med brottsoffer - metoder, tekniker och tolkningar.

¹⁴² T ex M Carlstedt Upprepad viktimisering, C G Svedin, se ovan.

¹⁴³ M Lindgren Kontakten mellan brottsoffer, myndigheter...

¹⁴⁴ A Schlytter Utsatta invandrar flickor...

¹⁴⁵ C G Svedin Barn som slår barn, K Åström Barn som offer för brott, C Gumpert Barns möte med rättsväsendet, sekt. f. rättspsykiatri, Karolinska institutet.

¹⁴⁶ B Lewin När utvecklingsstörda och andra funktionshindrade blir utsatta för brott, inst. f. folkhälso- och vårdvetenskap/socialmedicin, Upps. universitet.

¹⁴⁷ B Andersson Våld mot invandrarkvinnor... samt Andersson och Lundberg (2000).

¹⁴⁸ E Lundgren och M Eriksson För barnets bästa... I Ungmark Misshandlade kvinnor..., M Lundberg Kvinnomisshandel, offerskap, förväntningar och mötet med rättsväsendet, sociologiska inst., Lunds universitet.

¹⁴⁹ Ser man till den viktimologiska forskningen i stort är våldtäkt ett brott som behandlats i relativt stor utsträckning.

¹⁵⁰ P-A Granhag Kognitiv intervju, en minnesunderlättande teknik - även för barn psykologiska inst., Gbg universitet; S-Å Christianson Brottsoffer och förhållningssätt, Polisförhårets interaktion och effekter för återgivande av traumatiska brottsupplevelser, psykologiska inst., Stockholms universitet.

Några huvudinriktningar som kan skönjas är behandlingsforskning, projekt som syftar till att utveckla metoder för att hjälpa brottsoffer inom sjukvård och rättsväsende och utvärderande projekt som studerar hur olika yrkeskategorier bemöter brottsoffer.

Forskning om brottsoffer kan bedrivas ur flera perspektiv. Bland de projekt som erhållit medel från Brottsofferfonden går en grundläggande skiljelinje mellan den forskning som ser till brottsoffers upplevelse av brottet och av bemötandet från olika yrkesgrupper och, å andra sidan, olika yrkesgruppers ”hantering” av brottsoffret. En annan vinkling är den brottsförebyggande där det dock finns få projekt som fått medel av Brottsofferfonden.

Några projekt syftar till att utveckla metoder för behandling. Dessa projekt kan också ingå i andra grupper, t ex de som avser att kartlägga viss typ av utsatthet. Det är t ex projekten om den kognitiva intervjun, den kognitiva beteendeterapi¹⁵¹ samt om metoder för att upptäcka kvinnor som utsatts för våld under graviditet¹⁵² och om tillförlighetsbedömningar av barn som ett instrument att användas i rättsväsendet.¹⁵³

Endast ett fåtal projekt syftar till förbättring av bemötande från olika yrkesgrupper som möter brottsoffer; i hälso- och sjukvården, rättsväsendet etc. De som gör det handlar om misshandlade kvinnor och deras barn¹⁵⁴ och om barn som slår barn¹⁵⁵ samt om könsstymning.¹⁵⁶

Inte många av projekten berör offerskapet, d v s hur offren upplever att deras liv förändrats efter en brottslig händelse eller bilden av brottsoffer i vårt samhälle/olika situationer. De projekt som representerar denna kategori handlar om våldsutsatta kvinnors roll i rättssystemet,¹⁵⁷ ”utsatta invandrarflickor”¹⁵⁸ och om brottsoffrets roll i media¹⁵⁹ samt om brottsoffer i äldre tid.¹⁶⁰

Vissa av projekten syftar till att öka förståelsen för ett specifikt problem eller fenomen, t ex sambandet mellan de som varit offer och de som blir sexualbrottsförövare¹⁶¹ eller om barn som slår barn.¹⁶²

¹⁵¹ L-G Öst Kognitiv beteendeterapi för prevention av post-traumatiskt stressyndrom, psykologiska inst., Stockholms universitet, N Paunovic En beteendeterapeutisk metod...

¹⁵² Saarinen, Stensson och Wenker Våld mot kvinnor i anslutning till graviditet och förlossning - ett kvinnohälsoproblem, Uppsala Akademiska sjukhus.

¹⁵³ L Strömvall Tillförlighetsbedömningar av barns vittnesmål. Psykologiska inst., Gtb universitet

¹⁵⁴ I Ungmark Misshandlade kvinnor...

¹⁵⁵ C G Svedin När barn slår barn, BUP-Elefanten, Linköpings universitetssjukhus.

¹⁵⁶ V Almroth-Berggren Brottsofferperspektiv på reinfibulering i Sverige

¹⁵⁷ M Åkerström, M Lundberg., sociologiska inst., Lunds universitet.

¹⁵⁸ A Schlytter Utsatta invandrarflickor och samhällets stöd, inst. för socialt arbete, Stockholms universitet.

¹⁵⁹ M Åkerström Bilden av våldsoffer i fiktionsmedia, sociologiska inst., Lunds universitet.

¹⁶⁰ E Österberg Från part i målet till brottsoffer, historiska inst., Lunds universitet.

¹⁶¹ T Eriksson Konsekvenser av sexuella övergrepp på barn, avd. f. allm. psykiatri och rättspsykiatri, Gbg universitet.

¹⁶² C G Svedin När barn slår barn, BUP-Elefanten, Linköpings universitetssjukhus.

I en stor andel av projekten, betydligt fler än hälften, har forskaren studerat en viss grupp av offer. En fokusering på vissa grupper är naturlig i ett tidigt skede av den viktimologiska utvecklingen. På längre sikt kan den utgöra en fara såtillvida att den leder till stigmatisering av offren och att olika grupper spelas ut mot varandra.

Trots att ganska många projekt berör offrets roll i rättsväsendet är det alltså få som tar upp de rent juridiska aspekterna kring brottsoffer. Skälen till detta kan man bara spekulera om. Förutom strukturella svårigheter kan det faktum att brottsoffer är ett skymjukt ämne och de föreställningar som finns om vad som är prestigefyllt att forska om spela en viss roll. En annan förklaring är att på de juridiska institutionerna berörs inte brottsoffer i någon högre grad och att det inte funnits många kurser i viktimologi.

En påfallande stor del av projekten är sonderande forskning, d v s forskning som studerar förekomsten av ett visst fenomen, t ex en viss typ av viktimisering. Det är symptomatiskt att en så stor andel av projekten är kartläggande. Det är ett bevis på att viktimologin ännu är ett ungt forskningsfält som befinner sig i ett tidigt skede av utvecklingen där grundläggande data är nödvändiga för att gå vidare med andra frågor och för att i högre grad problematisera brottsoffers situation.

KAPITEL V SVENSK FORSKNING OM BROTTSOFFER

5.1 Förutsättningar för viktimologisk forskning

Det har funnits och det finns fortfarande ett antal hinder för viktimologisk forskning i Sverige. En grundläggande förklaring är att viktimologi ännu är ett ungt forskningsfält i Sverige. Det finns få etablerade forskare och därmed också få handledare. Det hänger delvis ihop med viktimologins tvärvetenskapliga natur som kan göra det svårt att genomföra vissa typer av projekt. Andra problem som hör ihop med de som tidigare nämnts, rör finansieringen. Viktimologin är fortfarande ett litet ämne och konkurrerar med andra mer väletablerade forskningsområden, något som försvårar för de som intresserar sig för brottsofferfrågor. Att viktimologer i viss utsträckning tar ställning för en part skapar motstånd. Det finns också erfarenheter som visar att praktiker har reagerat negativt och tillbakavisat resultat som viktimologiska forskare presenterat.¹⁶³

Problem av helt andra slag rör metodfrågor och möjligheterna att nå brottsoffer. Det finns, särskilt när det gäller grupper som råkat ut för mycket integritetskränkande brott, svårigheter att få material och att samla erfarenhet eftersom det verkar som om dessa offer inte berättar om sina erfarenheter, ens i offerundersökningar. Dessutom finns det vissa etiska problem som kan göra det svårt att genomföra studier med brottsoffer. Det har därför varit svårt att utvärdera hjälp och stöd till dessa grupper. Detta gäller dels på grund av att vissa grupper, som till exempel barn och funktionshindrade, kan ha svårt att förstå händelser och uttrycka upplevelser kring övergrepp, och dels andra grupper som genom att delta i studier, tvingas återuppleva händelser som kan vara mycket plågsamma. Dessa problem hör samman med offrens tillförlitlighet som påverkas av chock, sekundär viktimisering etc. Liknande problem gäller andra marginaliserade grupper, till exempel missbrukare.

En annan aspekt som kan ha betydelse för möjligheterna att forska är att det ibland hävdats att viktimologi är en sorts inverterad kriminologi och att viss forskning därför ytterst skulle bedrivas i syfte att nå kunskap om gärningsmännen.¹⁶⁴ Man har till exempel inhämtat kunskap om brottsoffer genom forskning om gärningsmannens relation till offret.

Viktimologin är liksom många vetenskaper förknippat med politik. Det kan vara ett skäl till motstånd och till att motståndet ibland är diffust, ibland också okänt även för de som utövar motståndet.

¹⁶³ Integrating a victims perspective within criminal justice (2000) sid. 187.

¹⁶⁴ Det motspänstiga offret (2001) sid. 7.

5.2 Svensk forskning utan anknytning till Brottsofferfonden

Som tidigare berörts, så är det diskutabelt vad man lägger i begreppet viktimologisk forskning eller brottsofferforskning. Ett antal projekt behandlar brottsoffer till viss del men saknar ett genomgående brottsofferperspektiv. Inom kvinno- såväl som mans- och våldsforskningen har studier bedrivits som på flera sätt berör brottsoffer. Man skulle kunna säga att det finns många som sysslar med viktimologiska frågeställningar men få riktiga viktimologer.

Under 1960- och 1970-talet dominerades forskningen om brott av kriminologer och av ett gärningsmannaperspektiv. Den första studien om brottsoffer i Sverige gjordes av Brottsofferbygge rådet; BRÅ.¹⁶⁵

I en skrivelse från regeringen om forskning i rättsväsendet, där det konstateras att Brottsoffermyndigheten inte har någon egen forsknings- och utvecklingsverksamhet, gavs BRÅ uppgiften att undersöka hur rättsväsendets myndigheter bättre kan bemöta personer som blivit utsatta för brott och vilka ytterligare åtgärder som kan vidtas inom rättsväsendet för att stödja brottsoffer.¹⁶⁶

Offerundersökningar har bedrivits vid BRÅ och vid Polishögskolans forskningsenhet.¹⁶⁷ En rad studier har gjorts om viktimisering av vissa grupper, såsom barn, kvinnor och invandrare, och människors rädsla för brott på lokal nivå har undersökts.¹⁶⁸ På BRÅ har det också bedrivits forskning om hur människor upplever trygghet och om brottsoffers behov av hjälp och om medling.¹⁶⁹ Också vid kriminologiska institutionen på Stockholms universitet har det bedrivits studier i samma ämnen och idag pågår flera projekt där som rör brottsoffer.¹⁷⁰

I en inventering av allt arbete som bedrivits med brottsoffer i Sverige som Brottsoffermyndigheten lät göra åren 1995-1997 ingick också en undersökning av forskning om brottsoffer.¹⁷¹ Samtliga universitet och högskolor i Sverige kontaktades i detta arbete. Denna studie ger alltså en överblick över praktiskt taget all forskning med inriktning på brottsoffer i Sverige. I rapporten där kartläggningen redovisas, visade det sig att 51 forskningsprojekt bedrevs vid denna tid.¹⁷²

I studien konstaterades att offerundersökningar var den vanligaste typen av forskning om brottsoffer. En stor del av den pågående forskningen bedrevs av doktorander. De huvudinriktningar som kunde skönjas vid denna tid var allmän viktimologisk behandlingsforskning, forskning om barn och feministisk forskning.

Brottsofferfonden var då den största finansiären av brottsofferrelaterade forskningsprojekt.

¹⁶⁵ Brottsoffer (1988).

¹⁶⁶ Ds 1997:28 sid. 25, 67.

¹⁶⁷ Brottsoffermyndigheten (1997) sid. 35. Se också <http://www.bra.se/>

¹⁶⁸ Carlstedt (1997), Våld mot kvinnor (1997), Martens (1998).

¹⁶⁹ Medling vid brott (2001).

¹⁷⁰ S Litzén, handledare L Lenke, Viktimisering, trygghet och brottsprevention, kriminologiska inst., Stockholms universitet. <http://www.crim.su.se/forskprojekt.shtml>

¹⁷¹ Brottsoffermyndigheten (1997a).

¹⁷² Lindgren (1997).

Inventeringen resulterade i ett förslag om samarbete mellan olika forskningsgrenar och om inrättandet av en professur eller gästprofessur i viktimologi.

Andra allmänna viktimologiska forskningsöversikter har inte gjorts, däremot forsknings- och litteraturoversikter, samt studier över debatten i vissa ämnen som även tagit upp viktimologiska frågeställningar, som t ex övergrepp mot barn.¹⁷³

Brottsoffer kommer på ett naturligt sätt in i forskningen vid institutioner där det bedrivs tvärvetenskaplig forskning och genusforskning. Ett exempel är fil dr Bo Nilssons avhandling om maskulinitet som berör frågor om offerskap. Hans del i projektet: Tillit under omprövning diskuterar offerskapet som ett nutida samhällsfenomen. Människor som varit med om svåra livserfarenheter, t ex våldsoffer intervjuas bl a för att ta reda på hur de språkligt hanterar den svåra erfarenheten. Ett annat exempel är en kommande avhandling om rättssystemets granskning och bedömning av våldtäktsfall av Annelie Steen, doktorand vid sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet.¹⁷⁴ I en annan kommande avhandling av doktorand Maria Wendt Höjer diskuteras mäns våld mot kvinnor som ett grundläggande demokratiproblem i vårt samhälle.¹⁷⁵ Ett flertal exempel på liknande projekt kan göras.

Också vid institutioner som sysslar med etnicitet och konfliktforskning kan brottsoffer vara studieobjekt. Vid universiteten i Lund och Umeå har förhållandevis många projekt med en rättshistorisk synvinkel bedrivits. Vid Örebro högskola kommer forskning kring brott att vara ett genomgående forskningstema i framtiden.

Trots detta har få tvärvetenskapliga projekt där brottsoffer är det centrala temat bedrivits. I några projekt kommer deltagarna från olika discipliner, men få projekt har bedrivits utifrån ett tvärvetenskapligt synsätt.¹⁷⁶ I juridik och medicin/psykiatri har en forskargrupp bestående av professor Christian Diesen och doktorand Helena Sutorius (juridik) samt överläkare Frank Lindblad och Clara Gumpert (psykiatri) arbetat med frågor som rör sexuella övergrepp mot barn.¹⁷⁷

¹⁷³ I en svensk studie över vetenskapliga artiklar med inriktning på brottsoffer i världen publicerade mellan 1970-1994 kan man se en utveckling från endast ett fåtal artiklar på 1970-talet till en kraftig uppgång under slutet av 1980-talet. I mitten på 1990-talet fanns åtminstone ett tiotal internationella vetenskapliga tidskrifter med fokus på brottsoffer. Se Åkerström (1995), sid. 4-5. Sexuella övergrepp mot barn (1999e), Sexuella övergrepp mot barn (2000), Våld i lesbiska relationer (2001).

¹⁷⁴ Nilsson (1999), <http://www.info.umu.se/SAFARI/projekt/321.shtml>. A Steen Offentliga föreställningar om kön och sexualitet - om rättssystemets granskning och bedömning av våldtäktsfall. Utgångspunkten för studien är att man för att kunna förändra attityder först måste veta vilka dessa är. Man behöver veta vilka faktiska institutionaliserade föreställningar om kön som finns, och hur de förhåller sig till samhällets jämställdhetsmål och syn på könsrelaterat våld, sociologiska inst., Gbg universitet.

¹⁷⁵ Enligt uppgift juni 2002 blir titeln; Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin, statsvet. inst., Stockholms universitet. Utifrån feministisk teori analyseras föreställningar om kön, våld och sexualitet som kommer till uttryck på den offentliga arenan och vilka föreställningar som blir avgörande för vilka politiska åtgärder som blir möjliga att föreslå. Den berör också hur politiken har förändrats och hur en utmanande offentlig politik kring våld mot kvinnor skulle kunna se ut.

¹⁷⁶ Ett undantag är nätverket i Linköping, det tvärvetenskapliga samarbetet mellan Rikskvinnocentrum och Uppsala universitet.

¹⁷⁷ Diesen (2000), Sutorius (1999-2000).

Forskarnätverk som sysslar med kön och våld ur olika perspektiv kommer att beröra frågor som rör brottsoffer även om de inte är direkt fokuserade på det. På ett nordiskt plan finns forskargrupper och nätverk som inbegriper brottsoffer och som ger ringar på vattnet när det gäller brottsofferforskning i Sverige.

Ett exempel är forskningsprogrammet *Kön och våld*, initierat av Nordiska ministerrådet. Ett av programmets prioriterade områden är Makt, våld, sexualitet och offerskapande. Programmet välkomnar också särskilt projekt om *trafficking* och prostitution.¹⁷⁸ Inom programmets ram organiserades en konferens i november 2001 där bland de svenska talarna märktes professor Eva Lundgren och doktorand Jenny Westerstrand från Uppsala universitet samt universitetslektor Gudrun Nordborg.¹⁷⁹

Ett annat nordiskt exempel är forskningsprojektet *Violence in the shadow of equality - Hidden Gender in the Legal Discourses* som bedrivs av professor Johanna Niemi-Kiesiläinen, som själv är handledare för ett forskningsprojekt vid Umeå universitet.¹⁸⁰

Nätverket Glappet vid Uppsala universitet syftar till att studera kvinnors motstridiga tolkningsprojekt relaterade till våldserfarenheter i världens mest jämställda land, utifrån det officiella påbudet om Sverige som ett jämställt land. Ett annat exempel är nätverket *Män som offer för våld – dilemman i gestaltning av maskulinitet*, vid Lunds universitet som studerar mäns erfarenheter av våld utifrån stereotyper om manlighet och utifrån det faktum att män ofta inte uppmärksammas som brottsoffer.¹⁸¹

Nätverket *Kön och våld – historiska och kulturella perspektiv*, leds av professor Inger Lövkrona i Lund. Det är en vidareutveckling av ett tidigare existerande nätverk *Kön och våld*. Humanistiska kulturforskare undersöker hur biologismen kommer till uttryck i politik, media etc, samt vilka konsekvenser den får för enskilda människor - män och kvinnor.

Bland de områden som gäller brottsoffer ur ett mer allmängiltigt perspektiv finner vi utsatthet. På 1990-talet gjorde trion Per-Olof Wikström, Marie Torstensson och Lars Dolmén en rad studier om trygghet.¹⁸²

Ett annat sådant område som utgör en relativt stor del av forskningsfältet viktologi är minnesforskning. Här har professor Sven-Åke Christianson på psykologiska institutionen vid Stockholms universitet gjort ett flertal studier.¹⁸³ En stor del av forskningen på det här området handlar om barns minnesförmåga och om förhör med barn. Sven-Åke Christianson har studerat även dessa frågor liksom docent Pär-Anders Granhag på psykologiska institutionen vid Göteborgs universitet som har bedrivit minnesforskning utifrån ett brottsofferperspektiv.¹⁸⁴ Docent Bo Edvardsson vid Örebro universitet har utredande samtal och förhör med barn som ett av sina forskningsområden och har särskilt arbetat med kvalitetssäkring av polisförhör med barn. Vid samma universitet utreder Åsa Källström Cater barns förståelse av föräldrars

¹⁷⁸ <http://www.norfa.no/>

¹⁷⁹ *Kön och våld i Norden*, 23-24 november, Köge, Danmark. Se Heuni newsletter (2002).

¹⁸⁰ <http://www.uta.fi/laitokset/naistutkimus/oikeus.html> M Burmans projekt *Den straffrättsliga konstruktionen*

¹⁸¹ <http://www.norfa.no/>

¹⁸² Wikström, Torstensson, Dolmén (1997a), (1997b), (1997c).

¹⁸³ Psykologiska inst., Stockholms universitet. Christianson, Engelberg och Holmberg (1998), *Sexuella övergrepp mot barn* (1999a).

¹⁸⁴ Granhag (2001).

våld och presenterar en modell för hur barn kan förhålla sig till den information som är tillgänglig för dem för att förstå vad de upplevt. Docent Ann-Christin Cederborg har under många år forskat på intervjutekniker och andra påverkansfaktorer vid polisförhör med barn och särskilt arbetat med sexuella övergrepp mot barn.

Såväl i Umeå som i Lund har de humanistiska fakulteterna intresserat sig för brotts- och rättshistorisk forskning vilket kommit att inbegripa också brottsoffer. Från Umeå kan nämnas professor Åsa Bergenheims avhandling om den svenska diskursen kring sexuella övergrepp från 1800-talets mitt fram till idag och fil dr Jonas Liliequists forskning om mäns våld inom äktenskapet.¹⁸⁵ I Lund vill professor Eva Österberg med Eva Bergenlöv och Marie Lindstedt Cronberg ge ett långtidsperspektiv på diskursen om brottsoffer och på den rättsliga hanteringen av de som var brottsoffer före och efter den så kallade judiciella revolutionen, med fokus på mål rörande incest, våldtäkt och barnamord.¹⁸⁶ Karin Janssons avhandling kommer att nämnas i ett senare avsnitt.

Professorn i etnologi Inger Lövkrona har intresserat sig för våldsutövning och brottsoffer ur ett könsperspektiv.¹⁸⁷ En annan etnolog som skrivit om brott och brottsoffer är docent Simon Ekström vid Stockholms universitet som har kommit med en avhandling om den rättsliga processen vid våldtäkt och om synen på trovärdighet och tillförlitlighet, inom ramen för ett projekt med titeln Nöd och lust.¹⁸⁸

-Medicin

Det är svårt att ge en fullständig redogörelse av brottsofferforskning inom medicin, dels p g a den stora omfattningen medicinsk forskning, dels p g a att skador orsakade av våld kan aktualiseras på många områden inom medicin.

Posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) är en bio-psykosocial störning som uppkommer hos barn och hos vuxna efter traumatiska upplevelser. Arbete med följderna av PTSD är ett viktigt område i den viktimologiska forskningen. Ett område inom psykologin som är av stor betydelse för brottsoffer är den kognitiva beteendeterapi. På detta område har professorerna Lars-Göran Öst och Barbro samt Klas Wijma arbetat med brottsoffer.¹⁸⁹ Östs studier syftar till att förebygga uppkomsten av kronisk posttraumatiskt stressyndrom hos personer utsatta för våldsbrott.

Också fil dr Nenad Paunovic forskar på detta område. Eftersom kognitiv beteendeterapi för kronisk posttraumatisk stresstörning har uppvisat måttliga effekter i studier prövar Paunovic en beteendeterapeutisk metod för emotionell rehabilitering (ER) för kronisk PTSD hos brottsoffer.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Bergenheim (1994), Offer för brott (2002), Liliequist (2002) samt projektet Manlighet, makt och auktoritet i 1600- och 1700-talens Sverige, historiska inst., Umeå universitet som handlar om manlighetsuppfattningar men också berör brottsofferproblematiken.

¹⁸⁶ Se Offer för brott (2002), Lindstedt Cronberg (1997). Även professor Ann-Sofie Ohlander, Örebro universitet har skrivit om kvinnor och sexuella övergrepp i äldre tid.

¹⁸⁷ Lövkrona (2001) i Mord, misshandel (2001)...ss. 9-33. Projektet Kön, makt och sexualitet i det förindustriella Sverige samt Kvinnor, män och våld – Historiska och kulturella perspektiv, etnologiska inst., Lunds universitet. Se <http://www.genus.lu.se/femdok/index.cgi/sv>.

¹⁸⁸ Ekström (2001) i Mord, misshandel...(2001) ss. 145-168.

¹⁸⁹ Det s k Övergreppsprojektet kvinnokliniken, Linköpings universitetssjukhus. <http://www.liu.se/>

¹⁹⁰ N Paunovic En beteendeterapeutisk metod... Kris och traumacentrum, Danderyds sjukhus.

Docent Lennart Boström vid Södersjukhuset har studerat olika grupper av patienter som utsatts för våld. När det gäller patienter som vårdats för skott- och knivskador har han studerat faktorer som hänger samman med sådana skador; vårdtider, diagnostisering, ålder, kön etc. I ett annat projekt har han utgått från journaler vid Sabbatsbergs sjukhus för att se på de medicinska konsekvenser av misshandel och vilken vårdtyngd dessa patienter har. I ett tredje projekt har Boström studerat de medicinska konsekvenserna och det psykologiska omhändertagandet av kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp.

Läkarförbundet utkom 1997 med en rapport om våldet och dess konsekvenser som bl a innehöll förslag på en rad stödinsatser för brottsoffer.¹⁹¹

Fil dr Barbro Renck har disputerat på konsekvenserna av våld ur ett brottsoffer- och folkhälsoperspektiv och har därefter fortsatt med studier om våldsdrabbade kvinnor och om personer som utsatts för sexuella övergrepp.¹⁹²

När det gäller krisbearbetning har en kartläggning som omfattar våldsdrabbade gjorts inom det s k KRIS-projektet (Krisomhändertagande i Samverkan) som en del i en större studie. Den syftar till att på ett större sjukhus med hjälp av en interventions- och samverkansmodell förbättra det psykologiska omhändertagandet av olycksdrabbade och personal.¹⁹³ Studien genomfördes på Huddinge sjukhus där också andra projekt om våld i vården genomförts. Den visade att det psykologiska omhändertagande byggde på personligt engagemang och individuella kunskaper och inte på strukturer och allmänkunskaper. Chefen för Enheten för Psykisk Hälsa och Kriskunskap; Abbe Schulman, som var med och drev projektet, har också i andra sammanhang ägnat sig åt våldet och dess konsekvenser.¹⁹⁴

Överläkare Per Lindquist vid Beroendecentrum på St Görans sjukhus har gjort en studie över offer för dödligt våld där han jämfört material från en studie om dödligt våld av Mikael Rying som gjorts efter ungefär samma metodologiska utgångspunkter. Han har också studerat förekomsten av män som dödat sina kvinnor och vilka personer som utsätts för våld av psykiskt sjuka personer.¹⁹⁵

Vid Karolinska sjukhuset kommer överläkare Kaj Forslund att genomföra en studie av våldets konsekvenser ur psykiatrisk synvinkel. Materialet kommer från försäkringsbolag och består av information om personer som drabbats av våldsbrott och som fått ersättning från försäkringar. Studien är för närvarande på planeringsstadiet.¹⁹⁶

Om de som arbetar i vården och som utsätts för våld har med dr Judy Arnetz skrivit en doktorsavhandling, och hon har även utarbetat utbildningsmaterial för den gruppen.¹⁹⁷

¹⁹¹ Läkare om våld (1998).

¹⁹² Renck (1993), (1997).

¹⁹³ Olsson m fl (2001).

¹⁹⁴ Olsson, Schulman och Öhlén (1998).

¹⁹⁵ P Lindquist 2002-08-28.

¹⁹⁶ Kaj Forslund, Psykiatricentrum, Karolinska institutet.

¹⁹⁷ Arnetz (1998), (2001).

Gunnel Hensing vid institutionen för samhällsmedicin på Göteborgs universitet bedriver en studie av sambandet mellan sjukfrånvaro och hälsa och faktorer i det betalda och obetalda arbetet, vilket inkluderar betydelsen av exponering för sexuella trakasserier, våld och sexuella övergrepp bland yrkesverksamma kvinnor. (<http://www.genus.lu/5dok/>)

Docent Gunnel Svedberg har i en avhandling som lades fram vid Karolinska sjukhuset behandlat psykiatrisk vård vid 1900-talets början och bl a tagit upp våld mot sjuksköterskor och den rädsla de upplevde i arbetet.¹⁹⁸

Vid Rikskvinnocentrum vid Uppsala Akademiska sjukhus har ett flertal medicinska projekt med kvinnor i fokus bedrivits.¹⁹⁹ Också vid institutionen för hälsa och miljö, IHM, Linköpings universitet, bedrivs medicinsk kvinnoforskning om övergreppsproblematik.

-Våld mot kvinnor

Synen på våld mot kvinnor som ett marginellt problem och som ett resultat av avvikande individers beteende har förändrats genom den kritiska kvinnoforskning som vuxit fram de senaste tjugo åren. Forskningen har visat på utbredningen av problemet, på strukturerna bakom våldet och att män som misshandlar kvinnor inte är några få personer i udda miljöer.²⁰⁰

Den första större omfångsundersökningen om mäns våld mot kvinnor i Sverige som omfattade 10 000 kvinnor färdigställdes 2001 och en fördjupningsstudie pågår för närvarande av denna.²⁰¹

På den sociologiska institutionen vid Uppsala universitet görs mycket arbete om mäns våld mot kvinnor, i en forskargrupp under ledning av Eva Lundgren som har en av regeringen tillsatt professur i kön och våld. Här är kopplingar mellan kön, kultur och våld ett centralt forskningsområde. Forskning bedrivs i samarbete med nordiska och europeiska forskare och nätverk, och har rönt uppmärksamhet såväl nationellt som internationellt.

Eva Lundgren var den som introducerade den s k normaliseringsprocessen i Sverige, vilken kan förklaras som en strategi från mannens sida att få kontroll över kvinnan och som en möjlighet för honom att bekräfta sin maskulinitet.²⁰²

Doktorand Gunilla Carstensen, som hör till den grupp av doktorander som arbetar med Eva Lundgren inom det här området, ägnar sig åt sexuella trakasserier och hur kön och heterosexualitet kommer till uttryck i en akademisk kultur. Hennes studie utgår från ett material bestående av djupintervjuer med kvinnliga doktorander inom olika vetenskapliga discipliner. Innebörden av sexuella trakasserier är ett centralt tema i projektet. Frågeställningar görs om vilka tolkningsramar de utsatta använder sig av vid erfarenheter av sexuella trakasserier och vilka konsekvenser dessa sexuella närmanden har för de kvinnliga doktoranderna.

¹⁹⁸ Svedberg (2001), (2002).

¹⁹⁹ <http://www.uas.se>

²⁰⁰ Våld mot kvinnor (1997) sid. 15.

²⁰¹ Slagen dam (2001), Våldsamt jämställt, se bilaga 1.

²⁰² Lundgren (1991), Våld mot kvinnor (1997) sid. 14.

Ett område som idag präglas av stor ovisshet är kvinnors självmordsbeteenden och hur sådana beteenden är relaterade till erfarenheter av våld. Ett pågående projekt på sociologiska institutionen som drivs av Eva Lundgren handlar om självmord.²⁰³

Offerskap är en betydande del i analysen eftersom samtliga informanter i projektet hittills har erfarenheter av sexualiserat våld. Projektet behandlar hur självmordstankar är relaterade till de skuld- och skamkänslor som uppstår hos kvinnor med erfarenheter av sexualiserat våld, på så sätt att de har svårt att se sig som ett offer för det våld de blivit utsatta för, och istället tar på sig skuld för att ha blivit utsatta för våldet.

Ytterligare en doktorand, Åsa Eldén vid samma institution, bedriver forskning som går ut på att kartlägga kopplingen mellan förståelse av våld och normer för kön, kultur och religion hos unga arabiska kvinnor i Sverige.²⁰⁴

Ett annat projekt på den sociologiska institutionen som doktorand Maria Eriksson driver heter För barnens bästa - om våld och föräldraskap vid skilsmässor och separationer, och tar sin utgångspunkt i de misshandlade kvinnornas erfarenheter och uppfattning om sin och sina barns situation i möte med socialtjänsten. Mot denna bakgrund undersöks hur de som möter misshandlade kvinnor och deras barn i samband med vårdnads- och umgängesfrågor förhåller sig till barnens situation samt till misshandlande män och misshandlade kvinnor som föräldrar.²⁰⁵

I psykologi har professor Mona Eliasson, som är föreståndare för Centrum för kvinnoforskning i Uppsala, gjort flera arbeten om misshandlade kvinnor, bl a i en bibliografisk förteckning av mäns våld mot kvinnor.²⁰⁶ Hon har också bl a arbetat med ett interventions/forskningsprojekt som syftar till att utveckla effektiva och lätthanterliga metoder för hjälp till misshandlade kvinnor. Dessa metoder har utvärderats för att kunna fungera som handledning till andra instanser som bistår misshandlade kvinnor.²⁰⁷

Mäns våld mot kvinnor riktar sig till största delen mot kvinnor som de har en nära relation till. Fil dr och psykoterapeut Margareta Hydén har sedan mitten av 1980-talet ägnat sig åt det, bl a i sin avhandling.²⁰⁸ I ett stort projekt som består av en serie av tre studier på temat kvinnomisshandel har hon studerat först framväxten och sedan vidmakthållandet av misshandel. I en nu pågående studie studeras misshandlade kvinnors uppbrottsmönster och planering pågår för att i ett tredje skede belysa barnens situation.

Professor Maud Eduards vid statsvetenskapliga institutionen på Stockholms universitet har skrivit om kvinnor och mäns maktförhållanden ur ett generellt perspektiv och det har kommit att inbegripa också våldsutsatta kvinnor.

²⁰³ Doktorand Elisabeth Lindberg På gränsen till självmord - En könsteoretisk studie av kvinnors självmordsbeteenden.

²⁰⁴ Lindgren (1997a) sid. 170 samt Eldén (1998), (2001a), (2001b).

²⁰⁵ Doktorand M Eriksson För barnets bästa... soc inst., Uppsala universitet. Se även Eriksson (2001).

²⁰⁶ Eliasson och Forward (1992), Eliasson (1997).

²⁰⁷ Förändringsprogrammet, Kriscentrum för Stockholms stad, socialtjänstförvaltningen.

²⁰⁸ Hydén (1992), (1995).

Separationer mellan män och kvinnor har visat sig vara en riskfylld fas i förhållanden som präglas av våld. Kunskap om vilka grupper av män som tenderar att öka våldsanvändningen i samband med separationer och i vilka faser av processen, riktade åtgärder behövs mot männen, är nödvändig. Professor Ulla Björnberg driver ett projekt om detta.²⁰⁹ Projektet syftar till att kartlägga omfattningen och finna mönster i mäns våld mot kvinnor under separationsfasen och att fånga erfarenheter av separationsvåld hos olika grupper av kvinnor.

Fil dr Carin Holmberg vid Ersta Sköndal högskola hör till de som på olika sätt ägnat sig åt kvinnor som är utsatta för sexualiserat våld, i synnerhet genom studier av kvinnojourernas betydelse för denna grupp, men också av studier av missbrukande kvinnor.²¹⁰ I ett pågående projekt arbetar hon tillsammans med Viveka Enander med den process som inträffar vid separationer, genom att försöka lokalisera vad som sker när en kvinna bestämmer sig för att lämna den man som misshandlar henne.²¹¹

I medicin har, som tidigare nämnts framförallt Rikskvinnocentrum gjort ett antal studier. På institutionen för hälsa och miljö, Linköpings universitet, bedrivs medicinsk kvinnoforskning om övergreppsproblematik. Vid ASTA-teamet, som är ett specialiserat öppenvårdsteam inom den psykiatriska kliniken vid Norrlands universitetssjukhus, pågår ett s k DAGMAR-projekt som utvärderar bemötande av kvinnor och män i vården som utsatts för våldtäkt.²¹²

När det gäller missbrukande kvinnors erfarenhet av våld, har Mona Eliasson och Carin Holmberg ägnat sig åt dessa frågor.²¹³ Socionom Britt-Louise Thorberg ger i sin bok, som bygger på ett forskningsprojekt kring missbruk, sju kvinnors perspektiv på sexualiserat våld i förhållande till deras beroendeproblematik.²¹⁴

Lena Widding-Hedin har skrivit om bemötande av våldsdrabbade kvinnor i vården och disputerade 1999 på en avhandling om våld vid graviditet.²¹⁵

Kriminolog Karen Leander har för Stockholms läns landstings räkning och som hälso- och sjukvårdsrepresentant inom den länstäckande Operation Kvinnofrid arbetat med frågor om hälso- och sjukvårdens roll för kvinnor som utsatts för övergrepp.²¹⁶

En liten grupp forskare ägnar sig åt den på den senaste tiden så uppmärksammade situation som invandrarkvinnor lever i när de blir brottsoffer.²¹⁷ I denna grupp kan nämnas Berit Andersson, Astrid Schlytter, Mona Eliasson, samt Gra Misiowiec.²¹⁸

²⁰⁹ Separationsfasen i ett misshandelsförhållande; en eskalering av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld? Kartläggning och analys av förekomst och mönster. Doktorand H Ekbrand vid sociologiska inst., Gbg universitet.

²¹⁰ Bender och Holmberg (2001).

²¹¹ Varför går hon? Ersta Sköndal högskola, Stockholm.

²¹² ASTA-teamet (2001).

²¹³ Eliasson (1997) sid. 6.

²¹⁴ Thorberg (1993).

²¹⁵ Inst. för obstetrik och gynekologi, Gbg universitet. Widding-Hedin (1997), Widding-Hedin (1999).

²¹⁶ Leander (1997).

²¹⁷ Se ovan G Misiowiec Rikskvinnocentrum; Invandrare och våld i hemmet, A Schlytter samt B Andersson och M Lundberg, se bilaga.

²¹⁸ Se mer om detta i kapitel VI, avsnitt fyra.

Ett sätt att analysera brottsoffer är att se på föreställningar om våld och kön i historisk tid. Doktoranden Karin Jansson vid Uppsala universitet kommer med en avhandling i historia om synen på våldtäkt och kön i Sverige på 1600-1800-talen som bygger på ett material som består av ett stort antal rättsprotokoll.²¹⁹

Det finns lite forskning inom en annan typ av nära relationer; de som gäller i förhållanden mellan prostituerade kvinnor, torskar och hallickar. Detsamma gäller forskning om vilka kvinnor det är som prostituerar sig, försörjer sig på sexhandel och hur de lever.²²⁰ En kartläggning har dock gjorts av kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet på uppdrag av Socialstyrelsen, om kunskaper om prostitution i Sverige.²²¹ Professor Sven-Axel Månsson vid Göteborgs universitet har studerat prostitution under flera år. Även om tonvikten i studierna rört männen och han har disputerat på en avhandling om förhållandet mellan hallick och prostituerade har han även gjort studier om kvinnorna och ägnat sig åt frågor om handel med kvinnor.²²² Organisationen ECPAT har gjort flera studier om barnsexhandel.²²³

När det gäller pornografi har också jur dr Eva Maria Svensson och Sari Kouvo vid Göteborgs universitet ägnat sig åt de rättsliga aspekterna.²²⁴ Lena Berg, doktorand i socialt arbete arbetar med ett forskningsprojekt om unga kvinnors erfarenheter av pornografi.

-Sexuella övergrepp

Rädda Barnen har i flera av sina studier bidragit med viktiga uppslag till forskning om sexuella övergrepp.²²⁵

Frank Lindblad, docent, överläkare och barnpsykiater, vid Institutet för Psykosocial Medicin (IPM), Karolinska institutet, leder forskningsgruppen Barn och Trauma som har genererat flera projekt om övergrepp av barn. Ett av hans forskningsprojekt har lett till en avhandling om kommunikationen mellan barnpsykiatri och rättsinstanser.²²⁶ Frank Lindblad har undersökt konsekvenser för vuxna kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp i barndomen.²²⁷ Fil dr Barbro Renck vid samhällsvetenskapliga institutionen vid Karlstads universitet studerar samma ämne.²²⁸

²¹⁹ Avhandlingen heter *Kvinnofrid: synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600-1800*, Karin Jansson historiska inst., Uppsala universitet.

²²⁰ Båvner och Lorentzi (2001) ss. 12-14. Se dock Hedin och Månsson (1998) samt projektet *Kvinnorna utanför – om narkotika, kriminalitet och prostitution*, kriminologiska inst., Stockholms universitet. <http://www.crim.su.se>

²²¹ Eriksson (2000).

²²² Månsson (1981), (1996).

²²³ <http://www.ecpatsweden.org>

²²⁴ Berg (1999). Se även <http://www.vetskap.vr.se>

²²⁵ Svensson (1998),

²²⁶ Gumpert (2001).

²²⁷ F Lindblad *Sexuella övergrepp i barndomen - konsekvenser för den vuxna kvinnan*, Karolinska Institutet, Stockholm.

²²⁸ B Renck *Traumarelaterad stress och självskattad hälsa hos kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp i barndomen*, inst. för samhällsvetenskap, Karlstad universitet. Även B Renck PG Svenson i projektet *Våldsdrabbade kvinnors reaktioner efter en våldshändelse*, Centrum för folkhälsoforskning, Karlstad.

I ett projekt som drivs av Kvinnojouren Stödcentrum BEDA i Göteborg arbetar man med stöd till kvinnor som bearbetar sexuella övergrepp och med förebyggande skolprogram mot sexuella övergrepp.²²⁹ Ninni Carlsson, projektledare för projektet och doktorand i socialt arbete vid Göteborgs universitet arbetar också med ett avhandlingsarbete om samhällets stöd till kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp.

Ett nätverk har bildats av en grupp av forskare från IPM, Karolinska sjukhuset, Linköpings universitet och Karlstads universitet för de som sysslar med sexuella övergrepp med fokus på vuxna.²³⁰

-Övrigt

Det finns en rad andra marginaliserade grupper av brottsoffer, som till exempel homosexuella och funktionshindrade, och om dessa grupper har få forskningsprojekt genomförts. I den förstnämnda gruppen är Eva Tibys avhandling det enda större arbetet.²³¹ Dess syfte var att ta reda på om och var homosexuella män och kvinnor utsätts för brott på grund av sin homosexuella läggning och av vilka de utsätts för detta. Vid Rikspolisstyrelsen har man drivit ett projekt i Västmanlands län, det så kallade Västeråsprojektet, som bland annat innebär att Eva Tiby undersökt hur homosexuella personer uppfattar sin utsatthet för brott. Ett angränsande ämne där systematisk och dokumenterad kunskap är i det närmaste obefintlig är våld inom homosexuella relationer. Riksförbundet för sexuellt likaberättigande, RFSL har drivit några enstaka projekt,²³² och Lars Gårdfelt, som är präst i Svenska kyrkan och doktorand vid institutionen för religionsvetenskap vid Göteborgs universitet forskar i samma ämne,²³³ men i stort sett är kunskapsbasen svag. Vid Uppsala universitet planeras en studie om våld i lesbiska relationer. Också när det gäller transvestism och transpersoner saknas och efterlyses forskning.²³⁴

En grupp som är särskilt sårbar är psykiskt och fysiskt funktionshindrade. Även på det området är forskningen av mycket ringa omfattning. Docent Barbro Lewin vid Uppsala universitet utgör ett undantag med sitt projekt om utvecklingsstörda som brottsoffer.²³⁵ Med stöd från Nationellt råd för Kvinnofrid och regeringskansliet har Forum Kvinnor och Handikapp gjort en studie som aktualiserar de särskilda problem som denna grupp upplever som brottsoffer.²³⁶ Numera bedriver också docent Ann-Christin Cederborg ett kartläggande projekt om handikappade barn som brottsoffer.²³⁷ Vid ett seminarium på temat brott, kön och funktionshinder under vintern 2002 startades ett nätverk för dem med intresse på området. Inom handikappforskningens nätverk har de med intresse för brottsoffer bildat en egen avdelning.²³⁸

²²⁹ N Carlsson Bryt Tystnaden! Kvinnojouren Stödcentrum BEDA, Gbg.

²³⁰ Eva Jonzon, IPM, Karolinska sjukhuset, Gunilla Lundqvist, Lotten Lindblom, Katarina Swahnberg, Lotta Samelius, Linköpings universitet, B Renck och G Rahm, Karlstads universitet samt N Carlsson, se ovan.

²³¹ Tiby (1999).

²³² Våld i lesbiska relationer (2001).

²³³ Gårdfeldt (1999).

²³⁴ <http://www.fpes.org>

²³⁵ När utvecklingsstörda och andra funktionshindrade blir utsatta för brott, inst. f. folkhälso- och vårdvetenskap., Uppsala universitet.

²³⁶ Finndahl (2001).

²³⁷ Barn, brott och handikapp, inst. f. beteendevetenskap, Linköpings universitet.

²³⁸ Denise Malmberg 2002-06-26.

Pengar har beviljats av Brottsofferfonden till professor Berth Danermark för anordnade av ett nationellt seminarium på samma tema.²³⁹ Ett forskningsprojekt kring brott, kön och funktionshinder håller på att planeras av Denise Malmberg som själv ansvarar för den könsteoretiska analysen i projektet.

När det gäller ideella organisationer och den roll de har i brottsofferarbetet så har ett fåtal forskare intresserat sig för detta: professor Malin Åkerström vid Lunds universitet, professorerna Stig Larsson och Sven-Axel Månsson vid Göteborgs universitet och fil dr Kerstin Svensson vid Socialhögskolan vid Lunds universitet. Professor Maud Eduards har skrivit om kvinnojourerna i lokal demokrati i Sverige.²⁴⁰

Carin Holmbergs projekt om hur stödet till misshandlade kvinnor i kommuner utan kvinnojour ser ut berör naturligtvis den här problematiken.²⁴¹ På institutionen för socialt arbete vid Umeå universitet skriver doktoranden Inger Olofsson om BRIS hjälptelefon och hur de personer som svarar i BRIS telefonjour konstruerar bilder av barns utsatthet.²⁴²

På området reparativ rättvisa som internationellt sett rönt mycket uppmärksamhet på senare år finns ännu mycket lite forskning i Sverige. Den litteratur som finns rör till stor del principerna och tillvägagångssättet för medling och i mindre utsträckning brottsoffrens perspektiv och den är till större delen begränsad till mindre studier och pilotprojekt.²⁴³ Vid BRÅ har studier gjorts om försöksverksamheter med medling.²⁴⁴ Professor Christian Diesen har publicerat material på området.²⁴⁵ Socionom Christina Nehlin är den som skrivit mest i Sverige om medling utifrån offrens synvinkel.²⁴⁶ En nyligen utkommen avhandling av fil dr Marie-Louise Rytterbro om detta är ett tillskott på detta område.²⁴⁷

När det gäller äldre som brottsoffer har vi i Sverige inte kommit särskilt långt. I Sverige har frågor om utsatthet för våld ställts inom ramen för en undersökning om äldres levnadsförhållanden 1980-1998. Socialstyrelsen gjorde 1991 en undersökning av våld mot äldre riktad till olika vårdinstitutioner.²⁴⁸ Docent Britt-Inger Saveman disputerade 1994 på en utredning om de äldres situation i hemmet där hon konstaterar att forskning om övergrepp mot äldre saknas helt i Sverige.²⁴⁹ Ett forskningsprojekt pågår med titeln Pensionärerna och våldet, lett av Malin Åkerström.²⁵⁰ En rapport av Håkan Jönson vid Socialhögskolan, Lund om äldre som brottsoffer i massmedierna kom ut under 2002 och den innehåller diskussioner om forskningen på området. (Idealt problem med förhinder. En studie av massmediers rapportering om brott mot äldre).

²³⁹ www.brottsoffermyndigheten.se

²⁴⁰ Åkerström (1990), Ryding (2000), Eduards (1997).

²⁴¹ Bender och Holmberg (2001).

²⁴² <http://www.umu.se/socw/forskning>

²⁴³ Medling vid brott (1998) sid. 69.

²⁴⁴ Medling vid brott (2000). Se även Svanberg (2000).

²⁴⁵ Diesen (2001).

²⁴⁶ Medling vid brott (1998), Nehlin (2002).

²⁴⁷ Rytterbro (2002).

²⁴⁸ Socialstyrelsen (1994).

²⁴⁹ Saveman (1994).

²⁵⁰ Det motspänstiga offret (2001) sid. 119.

Ett värdefullt bidrag på det här området publicerades hösten 2001 av psykoterapeut Hjelde Eriksson; Ofrid, en undersökning om frekvensen av våld mot äldre, i ett samarbete mellan Brottsoffermyndigheten och Socialdepartementet. I den här studien ligger tonvikten på de äldres egna erfarenheter av våld. Det har inte tidigare gjorts någon studie i Sverige ur det här perspektivet och inte heller många utomlands. Behovet av fortsatt forskning om våld mot äldre är en av hörnstenarna i bokens förslag till åtgärder. Bland dessa finns också flera viktiga ämnen för forskning i framtiden.²⁵¹ Eriksson vill genom denna studie ge forskare nya impulser till såväl vidgade som fördjupade och mer teoretiskt inriktade projekt.

Eriksson betonar vikten av att dessa studier bedrivs med fokus på mänskliga rättigheter och med ett könsperspektiv. Viktiga uppgifter för framtiden är att utforma statistik för att synliggöra det våld som faktiskt sker mot äldre och att närmare studera vem som kan tillgodose de behov som de äldre har.

Det är också angeläget att studera särskilda grupper bland äldre och de typer av övergrepp som är mer okända än andra, vilket kan exemplifieras med invandrade äldre människor och sexuella övergrepp mot äldre människor.

För närvarande håller docent Marie Torstensson-Levander på med ett forskningsprojekt om äldre som brottsoffer; Utsatthet för brott och otrygghet bland äldre, med hjälp av data från tidigare offerstudier. Hon ser på problematiken med utgångspunkt från den rädsla som äldre upplever utifrån deras speciella sårbarhet trots att deras utsatthet faktiskt är mindre än andra grupper.²⁵²

De studier som förenar ett brottsofferperspektiv med ett brottspreventivt tänkande kommer företrädesvis från BRÅ men är i övrigt ännu få.²⁵³

Professor och arbetspsykolog Heinz Leymann har särskilt ägnat sig åt vuxenmobbing och mobbing på arbetsplatser och han har utarbetat ett speciellt behandlingsprogram för denna grupp av offer. Han har också skrivit om brottsoffer generellt och kommenterat den viktimologiska forskningen.²⁵⁴

-Sammanfattningsvis

Utvecklingen på forskningsområdet har karaktäriserats av en inledande sonderande fas med inriktning på bedömningar om risk/utsatthet på såväl individnivå som på generell nivå. Därefter riktades intresset på studier av följderna av brott vilket exempelvis innebar djupintervjuer av brottsoffer och sedan på studier av myndigheters insatser för offren.

För ett par år sedan hävdades det att brottsofferforskningen i Sverige inte fick monopoliseras av kriminologi.²⁵⁵ Sett ur dagens situation är det inte längre någon överhängande fara eftersom man på andra områden kommit att intressera sig mer och mer för brottsoffer.

²⁵¹ Eriksson (2000) ss. 135-138

²⁵² Brottsofferfonden (2002b).

²⁵³ Text Det lokala våldet (2000), Malm (1997).

²⁵⁴ Leymann (1984), (1985), 1989), <http://www.leymann.se/svenska/frame.html>

²⁵⁵ Brottsoffermyndigheten (1996).

Brottsoffer finns idag representerade i ett antal olika discipliner men eftersom de utgör en liten del av forskningen i de respektive disciplinerna, är det svårt att tala om mångfald i egentlig mening.

De sociologiska/kriminologiska insatserna i brottsofferforskningen har rört utsattheten på ett allmänt plan för att öka den bredare kunskapen om brott och offer. De har också handlat om betydelsen av livsstilar, rutinaktiviteter, exponering, social och missbruksproblematik, segregation, etc, faktorer som sannolikt ökar offerrisken. De mer individinriktade disciplinerna som psykologi och medicin har rört reaktioner och minnesfunktioner hos offren.

En stor del av den forskning och de undersökningar som görs om brottsoffer har fokuserat på den kvantitativa sidan, dvs utbredning, förekomst och karaktär. Få studier har kombinerat en brottsförebyggande och en brottsofferstödande ansats.²⁵⁶ Efter ett par års dominans av sådan forskning behövs nu mer av analys av de diskurser som formar olika brott och deras offer och mer forskning av kvalitativt slag som arbetar med djupintervjuer.

I viss omfattning har studier bedrivits av forskare för ideella organisationer eller i samarbete med dessa, framförallt gäller det kvinnojoursrörelsen.²⁵⁷

Det är hoppningivande att vi under de senaste åren har fått en grupp av avhandlingar som specifikt fokuserar på brottsoffer. Några exempel på de forskare som disputerat på avhandlingar med brottsoffer i centrum är Judy Arnetz, Karin Edgardh, Simon Ekström, Clara Hellner Gumpert, Margareta Hydén, Stina Jeffner, Lotten Lindblom, Frank Lindblad, Magnus Lundberg, Nea Mellberg, Kerstin Rathsmann, Barbro Renck, Marie-Louise Rytterbro, Britt-Inger Saveman, Eva Tiby, Inga Tidefors-Andersson, Katarina Weinehall och Lena Widding-Hedin. (Se litteraturlistan). Magnus Lindgren kommer under det närmaste året med sin avhandling.²⁵⁸

Sammanfattningsvis finns det i Sverige ännu ingen forskarmiljö som kan beskrivas som renodlat viktinologisk. Däremot finns det miljöer som visat stort intresse för brottsoffer och som haft en inriktning mot denna grupp i sitt forskningsarbete. Det är den sociologiska institutionen i Lund, det kriminologiska forskarnätverket i Lund, den kriminologiska institutionen i Stockholm, den juridiska institutionen och kvinnovetenskapligt forum i Umeå, den sociologiska institutionen i Uppsala och det arbete som institutionen gjort i samarbete med Rikskvinnocentrum. När det gäller barn bör dessutom nämnas barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid Linköpings universitet och Tema Barn vid samma universitet samt Institutet för Psykosocial medicin vid Karolinska sjukhuset i Stockholm som dessutom forskar på flyktingar.

²⁵⁶ Se dock t ex Malm (1997), och Listerbom (2001).

²⁵⁷ Elman (1993), Hydén (1992), (1995), Lundgren (1989), Jeffner (1998), Prostitution och trafficking (2001), samt B Renck Traumarelaterad stress och självskattad hälsa hos kvinnor som utsätts för sexuella övergrepp i barndomen.

²⁵⁸ En avhandling i tre delar om brottsofferens framväxt, brottets konsekvenser för den enskilde och brottsoffrens möte med de centrala aktörerna i rättsväsendet, psykologiska inst., Stockholms universitet.

I Lund har mycket av forskningen rört bilden av offret medan man i Uppsala koncentrerat sig på feministisk forskning om våld mot kvinnor. Vid den juridiska institutionen, Umeå universitet är ambitionen att utveckla en forskningsmiljö med inriktning mot viktimologisk forskning.

BRÅ har haft vissa uppdrag att studera våld mot vissa grupper, men mot bakgrund av den släktskap och den konflikt som finns mellan viktimologin och kriminologin, så har den forskningen skett inom ramen för kriminologin och inte fokuserat på offret.

Bland de brottsofferstudier som fått mest massmedial uppmärksamhet finns omfångsundersökningen om mäns våld mot kvinnor; Slagen dam men också Magnus Lindgrens studier om brottsoffrets reaktioner och upplevelser av rättsväsendet samt Mikael Ryings studier om dödligt våld i Sverige.²⁵⁹

5.3 Inför framtiden

Sedan 1950-talet har antalet polisanmälda våldsbrott ökat lavinartat från ca 200 000 till 1,2 miljoner brott. Brottsligheten i vårt samhälle och dess effekter är idag bland de absolut viktigaste valfrågorna. Ur den aspekten behövs forskning om brottsoffer mer än någonsin.

På de områden av brottsofferrelaterad forskning som är av gemensamt intresse för nästan alla eller många grupper av offer, behövs när det gäller utsatthet, kontinuerliga nationella offerundersökningar liksom forskning kring hot- och riskbedömningar. Mörkertalet av vissa typer av brottslighet och anmälningsbenägenhet behöver undersökas i större utsträckning.

Upprepad viktimisering är ett forskningsområde som har rönt stort intresse i andra länder. Genom redan genomförda offerstudier vet vi vilka som utsätts/riskerar utsättas för brott.²⁶⁰ Det är nu viktigt att den kunskapen kan fungera som en katalysator för tillämpad forskning och för brottsofferstödande arbete/forskning.

Vi måste också lära av andra länder där såväl brottsofferrörelsen som den viktimologiska forskningen utvecklats på ett annat sätt. Vi måste ställa oss frågan om det finns förebilder att hämta från andra länder. Med ett sådant synsätt har komparativa studier en viktig roll. Ett internationellt perspektiv innebär också att man når ut till andra länder med den forskning som bedrivs här i Sverige.²⁶¹

Malin Åkerström pekar i en dokumentation av ett forskningsseminarium kring brottsoffer på fyra möjliga ämnen som forskningen framledes bör arbeta med.²⁶² Förutom forskning kring brottsofferrörelsen och brottsoffrets identitet samt utvärderingar av rättliga reformer och frivilliga initiativ uppmärksammar Åkerström den sociala produktionen och konstruktionen av identitet hos brottsoffer samt det som hon kallar ”brottslighetens centralitet”, d v s strategier från individens sida för att inte påverkas av brottet i det dagliga livet.²⁶³

²⁵⁹ Lindgren (1997a), (1997b), (1999), Rying (2000), (2001), Slagen dam (2001).

²⁶⁰ Carlstedt (2001).

²⁶¹ Captured queen (2002), Nordborg och Niemi Kiesiläinen (2001).

²⁶² Brottsoffermyndigheten (1997a).

²⁶³ Brottsoffermyndigheten (1997) sid. 61.

Att forskning bedrivs om de ideella organisationernas arbete är viktigt för framtiden. Det är också viktigt att forskare samarbetar med institutioner som ofta möter offer. Erfarenhet, samarbete och kunskapsutbyte är till gagn för såväl forskare som för de aktuella institutionerna. De ideella krafter som arbetar för brottsoffer och som på många ställen har blivit en etablerad del av samhället, har bidragit med stora insatser för att förbättra situationen för brottsoffer. Brottofferrörelsen är beroende av oberoende forskning och dess kunskaper behöver föras ut i forskningen. Men även det motsatta förhållandet gäller. Ett samspel mellan den handlingsinriktade brottsofferrörelsen och den teoretiska delen av viktimologin är därför viktig för en fortsatt legitimering av arbetet för brottsoffer.

Inom medicin och omvårdnad behövs allmän behandlingsforskning. Många brott visar på betydelsen av bearbetning av traumatiska händelser. Andra behov inom de medicinska ämnesområdena är dokumentation av skador och longitudinella studier för att kunna studera effekter av övergrepp.

Forskning om utbildning av övergrepp och brottsoffer och utvärderingar av sådana utbildningar är också angelägna. De samhällsekonomiska och individuella effekterna av bristande kunskap om brott och brottsoffer hos hälso- och sjukvårdspersonal har inte studerats.

Kvinnor utsatta för våld i nära relationer har fått uppmärksamhet men ännu återstår mycket att göra och någon större utvärdering av forskningen på området har inte gjorts.²⁶⁴ Trots att frågor om våld mot kvinnor behandlats i relativt stor omfattning i den viktimologiska forskningen så har inget svenskt forskningsprogram funnits om våld mot kvinnor.

Forskning behövs om trovärdighetsbedömningar i rättsväsendet och om den diskussion som gör att kvinnor idag har svårigheter att se sig som offer när de blivit utsatta för sexualiserat våld, liksom om frågor kring ansvar och ansvarsbefrielse i förhållande till den allmänna diskurs som förs om kvinnor och sexualiserat våld.

När det gäller sexuella övergrepp överlag behövs analytiska och metodologiska verktyg utvecklas i syfte att skapa bättre förutsättningar för att hantera problem och för att förstå den debatt som omgärdar sexuella övergrepp. Detta gäller överlag liksom för särskilda typer av övergrepp, som t ex våldtäkt, sexuella trakasserier, övergrepp mot barn etc.

Invandrarkvinnor som utsätts för misshandel av närstående har under senare tid diskuterats livligt men forskningen är ännu begränsad. I det sammanhanget bör även de misshandlande barnens situation uppmärksammas.²⁶⁵

En aspekt på forskning om våld mot kvinnor är studier av förövarna och på vilka interventioner som fungerar, från offrens sida sett, för de våldsamma männen. När det gäller vårdens roll för dessa kvinnor behövs fortfarande förbättringar i utbildning och bemötande. Skyddet av kvinnor som utsätts för våld i nära relationer är ett ännu område som inte undersökts i forskningen. Detsamma gäller sambandet mellan våld mot kvinnor och våldspornografi.

²⁶⁴ Slagen dam (2001) sid. 12.

²⁶⁵ Arellano och Misiowiec (1993).

Många definitionsfrågor är, som tidigare nämnts, angelägna i viktimologin. Det förekommer t ex sammanblandningar när man talar om våld/övergrepp mot äldre. Det är angeläget för forskningen att skapa ordning i begrepp som dessa.

Ämnet äldre som brottsoffer innehåller en rad frågeställningar där forskning är angelägen. Kan det t ex finnas en risk att våld mot äldre kvinnor blir våld mot äldre? Och hur ser kvinnorörelsen på våld mot äldre kvinnor? Hur ska äldres rättssäkerhet stärkas? Hur utnyttjas uppmärksamhet av äldre som potentiella brottsoffer av politiska krafter? Enligt brottsstatistiken är äldre minst utsatta för brott, men mest rädda. Vad är huvudproblemet, rädsla eller utsatthet? I det sammanhanget är information till äldre om risker för brott ett ämne som förtjänar uppmärksamhet och vilka budskap man förmedlar med information om brott/utsatthet, som t ex att man aldrig ska släppa in främmande människor i sin bostad.

Som tidigare berörts har brottsoffer ofta aktualiserats i samband med att en viss grupp av offer har kommit i rampljuset. Det kan exemplifieras med att våldsutsatta kvinnor under några år fått mycket uppmärksamhet. Därefter kom barn i fokus och den grupp som börjar få gehör är äldre som brottsoffer. Det finns en rad andra utsatta grupper; missbrukare, de som arbetar i särskilt utsatta yrken; servicepersonal, poliser, väktare och lärare. Därutöver finns de särskilt resurssvaga grupperna; äldre, kvinnor, i synnerhet med invandrarbakgrund, unga mammor i problematiska bostadsområden, barn/andra i familjer med psykiatriska problem hos förldrar, handikappade och utvecklingsstörda, äldre kvinnor och män etc. I stort handlar det om marginaliserade grupper. Vi har lärt oss en del om hur vi ska ta hand om det ideala offret men hur kan rättsväsendet och andra myndigheter vara mer professionella också gentemot de som har det sämre ställt och de som är delaktiga i brottet?²⁶⁶

Det behövs studier om våld i homosexuella relationer, därför att det teoretiskt är intressant för förståelsen av våld i nära relationer, men också för att kunna erbjuda denna grupp adekvat hjälp.

Filosofiska frågor gör sig också gällande inom viktimologin för ytterst handlar offerskap om existentiella frågor, vårt personliga ansvar, statens ansvar mot individen och vår fria vilja.

Men det finns en risk med att enbart se till olika gruppers behov, en risk att det uppstår ”konkurrens” mellan olika offergrupper och att man söker särbehandlingar istället för att ha generella lösningar. Därför är det viktigt med en helhetssyn på brottsoffer.

En milstolpe i den viktimologiska utvecklingen är FN-deklarationen om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk. Den har en självskriven ställning som utgångspunkt för framtida forskning om brottsoffer på många olika områden.

En vision är att se på brottsoffer ur olika perspektiv. Utgångspunkten hittills har till stor del varit att förebyggande arbete/forskning måste ske utifrån gärningsmannen men inte utifrån brottsoffret. Det är en utmaning att se på forskning om brottsoffer med nya möjligheter.

²⁶⁶ T ex Lindgren m fl (2001) sid. 37.

En gemensam målsättning i många ämnen är att utforma väl underbyggda åtgärdsprogram för brottsoffer och för de organisationer som ska möta offren, som kan prövas under kontrollerade former och utvärderas. I förlängningen behövs också forskning kring dessa program och deras genomförande.

Vid den uppsatstävling som Brottsoffermyndigheten arrangerar varje år har myndigheten publicerat en lista på några angelägna ämnen att gå vidare med. Den återfinns som bilaga två till programmet.

KAPITEL VI

ETT VIKTIMOLOGISKT FORSKNINGSPROGRAM

6.1 Tre prioriterade områden

Under det senaste decenniet har myndigheter inom och utanför rättsväsendet getts en mängd direktiv gällande brottsoffer. Om sådana direktiv inte är i paritet med befintlig kunskap och forskningsläge på ett område uppstår ett glapp som kan göra att målsättningarna blir ett slag i luften. För att få gehör för en viktig samhällsfråga som brottsoffer och för att legitimera fler insatser behövs forskning.

Brottsofferfonden har bidragit till den pågående forskningen om brottsoffer genom stöd till forskningsprojekt på flera, ibland helt outforskade områden. Framförallt har man satsat på hittills outforskade områden där forskare har haft små möjligheter genom andra forskningsfinansiärer att initiera ny forskning. Fonden har också gjort insatser för att stimulera intresset för viktimologisk forskning. Brottsofferfonden har haft stor frihet i beviljande av medel. Mot bakgrund av detta finns det i forskningsprogrammet anledning att fokusera på några av de för brottsoffer mest angelägna områdena.

Tre områden har av Brottsoffermyndighetens vetenskapliga råd valts ut som prioriterade i detta läge; brottsoffer i rättsväsendet, brottsoffer och etnicitetsfrågor samt barn som brottsoffer. Dessa områden framstår mot bakgrund av samhällsutvecklingen som självklara och de överensstämmer till stor del också med riktlinjer som ges i regeringsuppdraget att utforma ett viktimologiskt forskningsprogram. Det är öppna och omfattande områden som rymmer problematik av många olika sorter. Dessa tre områden har valts dels utifrån behovet av forskning på dessa områden, dels utifrån deras grad av angelägenhet. På samtliga områden finns det många angelägna frågeställningar men juridisk forskning om brottsoffer och frågor som har med brottsoffer och etnicitet att göra, är mer outforskade områden än barn som brottsoffer.

Det är värt att poängtera att det finns många behjärtansvärda ämnen som berör flera av de tre prioriterade områdena i det här programmet. Det gäller t ex barnets roll i rättsväsendet och barnets rättsskydd som brottsoffer, kvinnor från andra kulturer som drabbas av brott och åtgärder som rättsväsendet generellt kan göra för brottsoffer från andra kulturer.

Även om det nu satsas på tre områden som på detta sätt utpekats som särskilt angelägna, finns det fortfarande mycket kvar att uträtta forskningsmässigt när det gäller andra grupper av brottsoffer. Bland dessa utmärker sig särskilt kvinnor som utsätts för mäns våld i nära relationer samt äldre och funktionshindrade brottsoffer. Det gäller också kartläggning av sexuell exploatering av barn i Sverige samt av våld i homosexuella relationer.²⁶⁷

²⁶⁷ Appelquist (2001) samt Mona Eliasson 2002-04-11.

Dessutom ska det poängteras att det fortfarande är viktigt att bedriva kartläggande studier när det gäller nya grupper av offer. Slutligen ska det än en gång påpekas att det finns viss typ av brottsofferrelaterad forskning som är av gemensamt intresse för flera olika grupper av offer. Det är viktigt att inte spela ut grupper mot varandra. Kartläggningar om brottsoffer generellt är fortfarande viktiga, i större utsträckning och på ett mer analyserande sätt än tidigare.

Ett första forskningsprogram av detta slag kan av flera olika skäl omöjligt täcka alla de behov som uppkommer. Brottsofferfonden kommer också att stödja viktologisk forskning i den omfattning det är möjligt och kan även fortsättningsvis använda sig av riktad information om fonden till vissa grupper av intressenter. Fonden kommer alltså att ha en uppgift att fylla när det gäller de områden som ges stöd i programmet såväl som för nya frågor som kommer att behöva särskild uppmärksamhet.²⁶⁸

6.2 Teman

Det finns flera generella frågeställningar som går igen vid studiet av brottsoffer oavsett vilken grupp de tillhör. Det i vårt samhälle så glorifierade våldet har starka beröringspunkter med brottsoffer och vår förståelse för dem. Några andra exempel på genomgripande teman är trovärdighet, rättssäkerhet och likhet inför lagen, synen på staten i förhållande till den enskilde, vårt förhållande till tid och den roll som tiden spelar för offret, i rättsprocessen och för läkningsprocessen, samt motpoler som aktivt och passivt, offentligt kontra privat.

När någon utsätts för brott är kön och könsmaksstrukturer i samhället av betydelse för uppkomsten av brott. Alltfler studier visar att kvinnokön faktiskt är en riskfaktor när det gäller utsatthet.²⁶⁹ Flickor och kvinnor utsätts i allt högre utsträckning för sexualiserat våld. Dessa strukturer har betydelse också i ett längre perspektiv. Män och kvinnor behandlas olika som brottsoffer. Rätten att inte utsättas för våld och att inte diskrimineras på grund av kön är en mänsklig rättighet. Vår syn på normalitet och sexualitet påverkar värderingen av viss brottslighet liksom av brottsoffren och deras trovärdighet. I ett längre perspektiv påverkar det också behandlingen av dessa brottsoffer. Det är därför angeläget att poängtera vikten av att ett genusperspektiv finns med i den viktologiska forskningen.

Utöver de tre redan givna områden; rättsväsende, barn och etnicitet presenteras i programmet också några genomgripande teman. Tanken med detta är att nya frågeställningar ska kunna födas i skärningspunkten mellan dessa teman och de tre redan givna områdena. Genom att presentera fyra profiler som på ett mer övergripande sätt behandlar brottsoffrens problematik vill programmet stimulera till nya tankemönster. En annan orsak är att forskning om brottsoffer inte bara ska bedrivas med utgångspunkt från särskilda grupper.

Forskningsprogrammets teman är;

- Mänskliga rättigheter
- Brottsoffer och motkrafter
- Brottsofferbegreppet
- Kostnader för brottsoffer i samhället.

²⁶⁸ Brottsoffermyndigheten (2002).

²⁶⁹ Eriksson (2001).

- Mänskliga rättigheter

Insikten om att det internationella regelverket om mänskliga rättigheter inbegriper även brottsoffer börjar nu nå Sverige. Vilka rättigheter har brottsoffer och hur förhandlingsbara är de? Vilka andra mänskliga rättigheter påverkar brottsoffret och dess rättigheter?

Ett arbete pågår för att stärka vissa minoriteters rättigheter. I andra länder i Europa har omfattande forskningsprojekt genomdrivits där man sett på brottsoffers situation utifrån de internationella samfundets riktlinjer. Ett naturligt led i den utvecklingen är att forskningen också bedrivs utifrån ett rättighetsbegrepp.

Att se på bilden av brottsoffret i olika situationer är en mycket angelägen uppgift.

-Brottsoffer och motkrafter

Det tog lång tid innan brottsoffer kom på den politiska dagordningen. Brottsferrörelsen har nu vunnit en rad framgångar. Men samtidigt har den många gånger förts i motvind. Det är en del av forskningens uppgift att analysera de orsakssamband och de följdverkningar som detta motstånd fött.

En fråga återkommer bland de som arbetar med brottsoffer: varför omsätts inte direktiv och uppdrag i praktiken? Varför tillämpas inte lagstiftningen som den ska? Vilka är de hinder som medvetet/omedvetet leder till att målsättningarna inte får genomslagskraft?

Vad innebär detta motstånd för brottsofferrörelsen och vad innebär det för brottsoffren? Var finns motståndarna? Varför är det så mycket intressantare med gärningsmän än med brottsoffer – vilka psykologiska faktorer medverkar till det? Vad har brottsoffer som en ”mjuk” fråga för betydelse för dess genomslag i praktiken? Vad spelar okunskap för roll i den här utvecklingen? Vad har polariseringen mellan offer och gärningsman för betydelse?

-Brottsofferbegreppet

Brottsofferbegreppet är föränderligt. Därför är det angeläget att se på hur det formats över tid och hur den s k ”sociala konstruktionen av brottsoffer” ser ut idag. Utvecklingen har gått från en offertypologi där en hustru som misshandlats i hemmet knappt betraktats som brottsoffer till en situation där alltfler grupper vinner offerstatus.

Föreställningar om brottsoffer förändras alltså i takt med förändringar i samhället. Hur är vår bild av offret idag och hur ser den ut i morgon? ”Det ideala offret” blev tidigt intressant för forskarna. Den status som offer får aktualiserar ansvarsfrågor, kränkingsfrågor och den situation där offer och gärningsman befinner sig i samma grupp. Det har betydelse för brottsrubricering, straffmätning och ersättning men inte minst för bemötandet av brottsoffer. Hur påverkar värderingar av kön bilden av det ideala offret? Finns det offer för s k offerlösa brott och vad gäller för dem? Hur kan rädsla påverka människor att bli offer för brott?

-Kostnader för brottsoffer i samhället

Att brott kostar samhället stora summor är väl känt och tas ofta upp i offentlig debatt. Studier om de kostnader som gärningsmännen förorsakar har gjorts men vad offrens lidande kostar oss är i stort sett ett outforskat område. Att se på vad brottsoffren kostar samhället introducerar ett nytt perspektiv på brottsofferforskningen. I Finland genomfördes 1998 en undersökning av olika kostnader i samhället för mäns våld mot kvinnor. Denna på flera sätt unika studie visade att kostnaderna uppgick till nästan 300 miljoner FIM. Ändå kunde det slås fast att det var en siffra i underkant. De indirekta kostnaderna uppskattades till emellan 200 och 600 miljoner FIM.

En motsvarande svensk undersökning eller en undersökning om andra grupper av brottsoffer skulle vara av stort värde för forskningen och för den allmänna debatten om brottsoffer.

6.3 Brottsoffer i rättsväsendet

Till att börja med ska det konstateras att all forskning om brottsoffer är av betydelse för rättsväsendets arbete med målsäganden och vittnen. Det är först genom kunskap om brottsoffers reaktioner och beteende som vi kan få ett rättssystem som respekterar offrens intressen. Först när brottsoffer får ett bemötande som kännetecknas av respekt och medkänsla kan vi öka den idag sjunkande trovärdigheten för vårt rättsväsende. Det är viktigt att slå fast det när man identifierar brottsoffer i rättsväsendet som ett centralt forskningsområde.

En ganska stor del av den brottsofferrelaterade forskningen idag berör rättsväsendet på något sätt eftersom de flesta brottsoffer konfronteras med rättsväsendet i någon form, även om brottet inte lagförs. Det betyder inte att ämnet på något sätt är färdigutrett. Forskning om brottsoffer i rättsväsendet sträcker sig från bestämmelser i internationella rättsakter och hur vår egen lagstiftning tillämpas till bemötande av brottsoffer i rättssystemet. Det finns t ex ännu få studier om hur brottsoffer upplever den behandling de ges av rättsväsendets representanter. Redan i den studie som Brottsoffermyndigheten lät göra 1997 över allt brottsofferarbete i Sverige önskade myndigheten forskning om brottsoffrets roll i rättssystemet.²⁷⁰

Idag har studier gjorts om brottsoffers möte med rättsväsendet generellt men också om brottsdrabbade kvinnors möte med rättsväsendet och en studie om barns möte med rättsväsendet pågår för närvarande.²⁷¹

Man kan lätt se att viktimologisk forskning inte i tillräcklig utsträckning influerat utformningen av rättsprocessen. Det visar framförallt de studier som gjorts om brottsoffers möte med rättsväsendet, men också de förhållandevis få referenser som finns till viktimologisk forskning i förarbeten.

Vid komparativa studier kan man se att Sverige har en relativt sett progressiv lagstiftning när det gäller brottsoffer. Med tanke på det är det särskilt uppseendeväckande att vi har så lite forskning på området.²⁷²

²⁷⁰ Brottsoffermyndigheten (1997) sid. 140.

²⁷¹ Lundberg (1996), (1998), (2001), Lindgren (1997b) (1999), C Gumpert Barns möte med rättsväsendet, sekt. f. rättspsykiatri, Karolinska institutet.

²⁷² Wergens (1999).

Sveriges lagstiftning om kvinnofrid har t o m karaktäriserats som exportvara.²⁷³ Särskilt när det gäller våld mot kvinnor har vi kommit långt. Kvinnofridsbrottet är ett exempel på detta. Men vi har inte bara genomfört nya brottstyper eller rättsliga reformer som lagen om målsägandebiträde.

Vi har också satsat på reformer om attityder och bemötande av brottsoffer. Det är framledes viktigt att se effekterna av förändringar av både den förra och den senare typen, d v s på hur lagregler tillämpas och på hur riktlinjer, uppdrag och policydokument hanteras av myndigheterna.

Det är framförallt en fråga som utkristalliserar sig bland de som arbetar med brottsoffer: varför tillämpas inte lagen som den ska? Varför omsätts inte lagstiftning och uppdrag i praktiken? Det gäller inte minst socialtjänstens arbete. Frågan som många ställer sig är; vilka är de bakomliggande orsakerna?

I regeringsuppdraget som ger Brottsoffermyndigheten uppgiften att utforma ett viktimologiskt forskningsprogram betonas att forskning om brottsoffer i rättsväsendet har betydelse för Sverige som rättsstat. Som helhet har den tilltalades ställning i processen prioriterats i forskning och debatt. Offrets intressen har egentligen inte varit ett självklart tema för straffrätten då offret under lång tid betraktats bara som dörröppnare till rättssystemet.

I den genomgång av projekt som fått medel från Brottsofferfonden har det framkommit att nästan ingen forskning gjorts i Sverige på det juridiska området med fokus på brottsoffer. Studier om brottsoffer i rättsväsendet har företrädesvis gjorts i kriminologi, sociologi och psykologi.²⁷⁴ Ett projekt har nu beviljats medel av Brottsofferfonden för att studera den straffrättsliga konstruktionen av mäns fysiska och psyksiska våld mot kvinnor.²⁷⁵ Bland rättsvetenskapliga forskare som inte stöds av Brottsofferfonden märks Kerstin Berglund vid juridiska institutionen på Uppsala universitet som forskar om principiella frågor kring kränkning, om skyddsobjektet och definitionen av våldtäkt,²⁷⁶ doktorand Ulrika Andersson vid juridiska institutionen på Lunds universitet som forskar kring den rättsliga hanteringen av sexuella övergrepp och behandlar de rättsliga definitionerna och bevisprövningen utifrån fokus kring frågor om kön, kropp och sexualitet.²⁷⁷ Jur dr Eva-Maria Svenson i Göteborg har i sin avhandling generellt diskuterat maktrelationer i rättsordningen men också ägnat sig åt frågan om barnpornografi kontra tryckfrihetsfrågor.²⁷⁸

Några tvärvetenskapliga samarbetsprojekt som inriktat sig på brottsoffer har också bedrivits; i juridik och barnpsykiatri,²⁷⁹ och i juridik, sociologi, och medicin.²⁸⁰

Självfallet finns det en hel del juridisk forskning som tangerar målsäganden/brottsoffret och deras roller på olika sätt, om straffansvar och om brottslighet i stort.

²⁷³ Heimer (1999).

²⁷⁴ Brottsoffermyndigheten (1996).

²⁷⁵ M Burman Den straffrättsliga konstruktionen...

²⁷⁶ Berglund (1995), Berglund (2002).

²⁷⁷ Andersson (2001a), (2001b).

²⁷⁸ Svensson (1986), (1995a), (1995b).

²⁷⁹ Bevis 6 (2001).

²⁸⁰ Slagen dam (2001).

Det gäller också forskning om bevisrättsliga frågor, åtalsfrågor, skadeståndsrätt, kvalitetssäkringsarbete, alternativ tvistlösning, mänskliga rättigheter och kvinnors/barns rättsliga ställning men här redogörs inte för sådan forskning.

Flera forskare inom svensk rättsvetenskap har sysselsatt sig med målsägandens roll i rättsprocessen och ersättningsfrågor ur ett bredare perspektiv. Det gäller t ex professorerna Bertil Bengtsson, Christian Diesen, Lars Heuman, Bill Dufwa, Hans Klette, Alvar Nelson, Rolf Nygren, Erland Strömbäck, Suzanne Wennberg och Lotta Westerhäll.²⁸¹ Justitierådet Torkel Gregow och professorn i straffrätt Madeleine Leijonhufvud, som var sakkunnig i Kvinnofridsutredningen är några andra jurister som ägnat sig åt dessa frågor. Andra praktiker med intresse för brottsofferfrågorna som bidrar till debatt på området är advokaterna Lena Feuk, Max Fredriksson, Lotta Insulander-Lindh och Elisabeth Fritz.²⁸²

Det är viktigt att ett genusperspektiv gör sig gällande även i den rättsvetenskapliga forskningen om brottsoffer, i synnerhet som många brottsoffer är kvinnor och eftersom de stöter på särskilda problem i rättsväsendet. Bland den föga omfattande forskning som gjorts inom rättsvetenskapen med ett brottsofferperspektiv kan man skönja en feministisk inriktning.²⁸³

Utanför juridiken har Magnus Lindgren gjort ett flertal undersökningar som berör offrets roll i rättsväsendet, relationen mellan polis och brottsoffer och hur brottsoffer upplever sig behandlade av rättsväsendet.²⁸⁴ På uppdrag av Kvinno våldskommissionen gjordes en utredning om polisens och åklagares syn på kvinnomisshandel.²⁸⁵ Också Magnus Lundberg och Olof Dahlbäck, som båda är sociologer, har ägnat sig åt polisens arbete med brottsoffer.²⁸⁶

Vid den uppsatstävling som Brottsoffermyndigheten sedan ett par år arrangerar har det emellertid kommit in ett antal bidrag om brottsoffer i rättsväsendet från juridiska institutioner i landet som tydligt visar på ett ökande intresse för dessa frågor.²⁸⁷

Konsekvenserna av ett brott för den enskilde är ofta ekonomiska förluster, fysiska skador och psykiska reaktioner av olika slag. Rättsväsendet kommer av naturliga skäl att befatta sig med de två första områdena. Att även den tredje typen av följder får betydelse för rättsprocessen som helhet och framförallt kräver ökad kunskap av personer i rättsväsendet har konstaterats i flera sammanhang.

När en person i kris, t ex ett brottsoffer, konfronteras med enskilda och myndigheter kan reaktioner och bemötande vara så negativt för den utsatte att psykiskt stress, s k sekundär viktimisering uppstår.²⁸⁸ Det försenar brottsoffrets återhämtning men det har också betydelse för brottsoffrets medverkan i rättsprocessen; och därmed också för bevisvärderingen.

²⁸¹ Wennberg (2000), Brottsoffrets rätt (1995), Bevis 6 (2001) Förhör (1996).

²⁸² Knutson (2002).

²⁸³ U Andersson, E-M Svensson, M Burman, H Sutorius.

²⁸⁴ Lindgren (1993), (1996), (1997a), (1997b), (1999).

²⁸⁵ Eriksson (1995) ss. 81-160

²⁸⁶ Dahlbäck (1988), Lundberg (1996).

²⁸⁷ Brottsoffermyndigheten (2001a).

²⁸⁸ Rättspsykologi (1996) ss. 322-326.

Okunskap bland jurister om detta fenomen liksom brottsoffer och om människor i kris bidrar ibland till ett inkorrekt beteende. Ett grundläggande problem är att den negativa upplevelsen av att ha varit utsatt för ett brott då förstärks och förvärras i rättssystemet. Det måste därför vara en prioritering att arbeta för att avlägsna dessa problem, också genom forskning. För att grundlagens krav på saklighet ska vara uppfylld är det viktigt med kunskap om världen utanför juridiken.

I detta sammanhang är utformningen av juristutbildningen viktig. I juristutbildningen ska kunskaper om hur fysiskt och psykiskt våld påverkar kvinnor och män beaktas.²⁸⁹

Det har redan slagits fast att de mänskliga rättigheterna bör genomsyra all forskning om brottsoffer. Genom ökad kunskap om grundläggande mänskliga rättigheter synliggörs brottsoffer i rättssystemet. En angelägen fråga är t ex brottsoffrets roll i principen om en rättvis rättegång. I Sverige bedrivs för närvarande ett projekt om barn som brottsoffer ur ett folkrättsligt perspektiv.²⁹⁰ En aspekt som aktualiserar mänskliga rättigheter i det sammanhanget är kravet på att staten ska kunna skydda brottsoffer.

De internationella rättsakterna om brottsoffer berör i första hand rättsväsendets roll i förhållande till brottsoffer. I Holland avslutades 2000 ett omfattande forskningsprojekt om implementeringen av Europarådets rekommendation om brottsoffrets roll i det straffprocessuella förfarandet.²⁹¹ Ett annat europeiskt projekt har rört våldtäktsoffer i den rättsliga processen.²⁹² Denna typ av forskning saknas ännu i Sverige.

Två synsätt är viktiga när det gäller brottsoffret i rättsväsendet och de är medborgarperspektivet och rättskedjeperspektivet. Enligt dessa ska medborgarnas intressen och behov vara styrande för den rättsvårdande verksamheten och myndigheterna i rättsväsendet ska i så hög grad det är möjligt samordna sin verksamhet. Det betyder att det bör finnas ett brottsofferperspektiv från anmälan till dom. Vid landets åklagarmyndigheter har s k rättskedjeprosjekt inletts. Att tillfredsställa de enskildas rättstrygghet och rättsskydd är också att ta hänsyn till brottsoffer genom att de får gehör för sina rättigheter och att se till att de får en respektfull behandling. Man kan bara konstatera att dessa synsätt många gånger inte påverkar det dagliga arbetet som det borde och därför också bidrar till sekundär viktimisering. Brottsoffer får t ex sällan träffa åklagaren förrän i rättsalen och tvingas ofta vänta i samma rum som gärningsmannen. I Brottsoffermyndighetens utåtriktade verksamhet och vid den inventering som gjordes av brottsofferrelaterat arbete i Sverige har det visat sig att det finns ett stort behov av bättre kunskap om vad andra myndigheter gör när det gäller brottsoffer och av samordning dessa myndigheter emellan. I det här sammanhanget är det viktigt med tillämpad forskning så att olika modeller för samverkan och informationsutgivning kan prövas.

En tendens är tydlig i den utveckling som skett för brottsoffret i rättssystemet, i Sverige, liksom i många av de europeiska länderna. Utvecklingen började med lagstiftning om statlig ersättning till brottsoffer. I ett andra steg gavs offren processuella rättigheter.

²⁸⁹ Högskoleförordningen punkt 22, bilaga 2.

²⁹⁰ M Kirilova-Eriksson, R Stern Barn som aktör i ett mångkulturellt perspektiv, juridiska inst., Uppsala universitet.

²⁹¹ Brienens and Hoegen (2000).

²⁹² Bacik (1998).

Senare kom man att fokusera på implementering av redan genomförd lagstiftning och på respekt för offren och ett korrekt bemötande. Att studera denna utveckling och vad den haft för betydelse är något som bör vara angeläget för den framtida forskningen om brottsoffer.

Som nämnts ovan har det gjorts en del studier om brottsoffer i rättsväsendet som inte varit renodlat juridiska. Det gäller särskilt barn och bevisfrågor och sakkunnigkompetens. Ett exempel är Clara Hellner Gumperts avhandling om sakkunnigutlåtanden vid sexuella övergrepp mot barn, som genomförts i ett tvärvetenskapligt samarbete mellan barnpsykiatri och juridik.²⁹³ Ett annat exempel är Ann-Christin Cederborgs forskning om förhör med barn.

Forskning som rör förhörstekniker är av stor betydelse för korrekta domar och för rättssäkerheten. När det gäller barn och deras minnesförmåga finns det relativt mycket forskning på området men denna behöver utvecklas.²⁹⁴

Den juridiska institutionen vid Umeå universitet har intresserat sig för brottsoffer. Ambitionen är att utveckla en forskningsmiljö med inriktning mot viktimologisk forskning. En straffrättslig studie av mäns fysiska och psykiska våld mot kvinnor bedrivs som en del av ett nordiskt nätverk om kvinnor och våld. I ett annat projekt studeras den rättsliga regleringen av våld med hänsyn till offrets och gärningsmannens inbördes relation.²⁹⁵ Dessutom pågår ett projekt om barn i rättsprocessen. En grupp bestående av forskare och studenter har under hösten 2001 producerat flera arbeten kring temat straffrätt och brottsofferproblematik som behandlar frågor om polisens informationsskyldighet gentemot brottsoffer, kvinnofridsbrottet, våld mot kvinnor och internationell rätt, den rättsliga statusen för barn som bevittnar våld, skadeståndsanspråk och brottsoffer.

-Forskningsbehov

Behovet av juridisk forskning på det här området blir extra tydligt i skenet av att flera omfattande och långtgående lagstiftningsreformer till förmån för brottsoffer har genomförts under de senaste femton åren. Dessa reformer och andra åtgärder behöver utvärderas. Dessutom behövs ökad kunskap om brottsoffers upplevelse av rättsväsendet för att lägga en grund för ytterligare förbättringar i framtiden.

Ett stort antal brott som polisanmäls kommer aldrig att lagföras. Till att börja med finns det ett stort mörkertal vad gäller den anmälda brottsligheten. Eftersom endast ca femton procent av alla brott går vidare till åklagare och därav bara tio procent till domstol är forskning kring förundersökningsstadiet särskilt intressant ur brottsoffersynpunkt. När det gäller avslutade studier som berör just brottsoffer i rättsväsendet är det påfallande att många handlar om polisens agerande gentemot brottsoffer. Det har också gjorts några studier om polisens syn på kvinnomisshandel.²⁹⁶ Ofta är polisen den enda instans i rättsväsendet som ett brottsoffer konfronteras med och polisens

²⁹³ Bevis 6 (2001), Sutorius (1999/2000) sid. 117.

²⁹⁴ Granhag (2001) sid. 117.

²⁹⁵ Doktorand Monika Larsson. Ett annat forskningsprojekt rör den rättspolitiska problematiken kring rättslig reglering, som bl a berör brottsoffer och ett tredje projekt berör barnperspektivet i utlänningsärenden. Se <http://jus.umu.se>

²⁹⁶ Lundberg (1998), (2001) och Gumbel (2000).

bemötande av brottsoffret i ett inledande skede har visat sig vara av grundläggande betydelse. Forskning kring polisens arbete med brottsoffer i ett juridiskt perspektiv är därför fortfarande mycket angelägen. Det behövs mer kunskap om detta för offren grundläggande skede, t ex om varför ett så stort antal fall skrivs av och hur polisen samordnar sin verksamhet med andra myndigheter.

Därutöver behöver vi också mer kunskap om brottsoffrets roll från anmälan till dom; om brottsoffrets position i processen, dess partsförmåga och om vad som sker i ett senare skede av rättsväsendet. Här aktualiseras frågan om ersättning både inom rättsväsendets ramar som utanför. Inte minst utifrån ett rättskedjeperspektiv är det viktigt att uppmärksamma hur ersättningsfrågan kan lösas liksom hur brottsoffer tas om hand i domstolarna. På det skadeståndsrättsliga området finns ett stort antal frågor som bör studeras närmare, t ex hur brottsoffer använder rätten att kräva skadestånd och hur brottsoffer i allmänhet får sin ersättning; av gärningsmannen, försäkringsbolaget eller från systemet för brottsskadeersättning, hur jämkning sker enligt olika ersättningsystem, hur skadeståndstalan förs i samband med brottmålet samt hur ofta det drivs i separat tvistemål.

Den forskning som gjorts i Europa om brottsoffrets roll i rättsväsendet har visat på betydelsen av ersättning och information för brottsoffret.²⁹⁷ Detta har också varit hörnstenarna i den lagstiftning som genomförts. På dessa områden saknas det i princip svensk forskning.

Traditionellt har socialtjänstens insatser inte räknats till rättsprocessen men dessa insatser är av stor betydelse för brottsoffer och i ljuset av den lagstadgade skyldighet som numera omfattar ett ansvar för brottsoffer generellt är studier om socialtjänstens behandling av dessa klienter i sig ett stort forskningsfält.

Eftersom en utdragen process försvårar för ett brottsoffer att komma tillbaka till ett normalt liv är det, också med rättskedjeperspektivet i minnet, viktigt att se på handläggningstider och hur man kan effektivisera i rättssystemet.

Det har många gånger hävdats att brottsoffret upplever sig som främling i rättsväsendet. Skälen till det kan vara flera; brist på information om rättigheter, dåligt bemötande från rättsväsendets sida eller för att det inte gavs möjlighet att ge sin syn på brottet. Det som många brottsoffer finner mest frustrerande är att de ”inget fick veta” om processen, om sitt ärende och om hur man söker ersättning. Många som arbetar inom rättsväsendet har ännu idag inte kännedom om de hjälpinstanser som finns för brottsoffer och den lagstiftning som finns utnyttjas inte alltid på det sätt den var avsedd att göra. Att studera utbildningen i rättsväsendet och vilka resultat en förbättrad utbildning kan ge är ett viktigt ämne för framtida forskning.

I samband med alla dessa frågor måste man se på helheten, ”brottsofferlagstiftningen”, hur rättsväsendet fungerar, och hur den rättsliga regleringen fungerar i praktiken. I den diskussion som förts kring dessa frågor har uppbygganden av en Brottsofferbalk förts fram.

²⁹⁷ Groenhuijsen (1998) ss. 38-42.

Grundläggande problem gör sig gällande på området brottsoffer och rättsväsendet – frågan om allas likhet inför lagen, hur vi kan upprätthålla skydd och säkerhet för alla och rätten att bli hörd och att komma till tals är några sådana. De särskilda svårigheter som uppkommer i bevisvärderingen vid ärenden som rör våld mot kvinnor och barn är ett annat problem. Hur kan vi garantera brottsoffer och vittnen säkerhet i rättsprocessen? Hur förhåller sig brottsoffrens rättigheter i förhållande till gärningsmannens rättigheter i processen? Ska stöd till brottsoffer ges via en rättighetslagstiftning eller som en servicemodell?²⁹⁸

Alternativa konfliktlösningar är ett område som i Sverige är relativt outvecklat. I juli får Sverige den första lagstiftningen om medling och det är angeläget att studier görs med utblickar utanför Sverige på detta område, där flera länder i Europa har gjort betydande framsteg.

Dessutom finns det juridiska aspekter att forska om på andra frågor som rör brottsoffers situation, som t ex problematiken kring vårdnad och umgänge,²⁹⁹ och uppehållstillstånd för de kvinnor som utsatts för s k *trafficking*.

6.4 Brottsoffer och etnicitet

Krig och förtryck har under de senaste decennierna gjort att migrationsströmmarna i världen har ökat. Det har medfört att människor i ökad utsträckning faller offer för brott som är relaterade till deras etnicitet. Även Sverige är idag ett etniskt delat samhälle. 1998 var 900 000 invånare födda i ett annat land.³⁰⁰ På grund av ökad segregering domineras vissa områden i storstäder av personer med utländsk härkomst, och det skapar särskilda problem. För de som faller offer för brott handlar dessa problem om bristande kunskap om rättsväsendet, samt svårigheter att söka och få hjälp, bl a på grund av språksvårigheter och kulturella skillnader. Dessutom har studier visat att oron för våld är större bland invandrargrupper än bland svenskar.³⁰¹

Brottsoffer och etnicitet handlar om människor som drabbas av brott p g a sin ras och hudfärg men även om personer som kommer från en annan kultur och som drabbas av brott här i Sverige. Särskilda problem kan uppstå när dessa personer drabbas av brott av andra personer med samma/annan etnisk tillhörighet.

För samtliga typer av etnicitetsknutna brott är okunskap ett problem. Det gör utrymmet för fördomar så mycket större. Inte ens om man söker kunskap om offret genom gärningsmannen, har det funnits mycket fakta och forskning på området. Den statistik som redovisats av Statistiska centralbyrån har inte utgjort ett heltäckande underlag eftersom den fokuserat på utländska medborgares brottslighet. En BRÅ-rapport från 1996 innebar en viss förbättring. Den redovisade ett stort material utifrån frågor om invandrares eventuella över- respektive underrepresentation för olika sorters brottslighet.³⁰² Resultaten visade på en överrepresentation av brottslighet bland invandrare.³⁰³

²⁹⁸ Angående den senaste frågan se Shapland (2000) sid. 152.

²⁹⁹ I ämnet har doktorand M Eriksson soc. inst., Uppsala universitet skrivit, se bl a Eriksson (2001) ss. 104-137 och Eriksson, och Hester (2001).

³⁰⁰ Report submitted by Sweden (1999) p. 1.

³⁰¹ Välfärdsbulletinen (1999).

³⁰² Ahlberg (1996).

³⁰³ Ahlberg (1996) sid. 88.

Den negativa anstrykning som ordet invandrare har i många sammanhang kan i viss mån påverka intresset för invandrare som offer för brottslighet. Liksom det varit tabu att beröra invandrades brottslighet, har också brottsoffers situation negligerats ur etnicitetssynpunkt.

I Sverige har antalet fall av anmäld rasistisk brottslighet ökat kraftigt.³⁰⁴ Ändå misstänker man att mörkertalet är stort.³⁰⁵ Anmälningbenägenheten är mindre bland personer med invandrarbakgrund än bland svenskar.

Den rasistiska brottsligheten har numera en stor spännvidd i Sverige. Också Brottsoffermyndigheten har under senare år fått ta emot allt fler ansökningar om ersättning för brott som rymmer inslag av rasism.

Brottet hets mot folkgrupp har ökat explosionsartat enligt en rapport från BRÅ.³⁰⁶ Internet erbjuder nya möjligheter att sprida rasistiska och främlingsfientliga budskap. Men framförallt drabbas enskilda personer. Idag är de flesta brotten med rasistisk anknytning hot och misshandel.

Det är symptomatiskt att själva våldet och gärningsmännen för denna typ av brottslighet rönt ökad uppmärksamhet i samhället men att det fortfarande talas lite om offren. Det är ett mönster som går igen från andra typer av kriminalitet.

Rasism kan aldrig tolereras i ett demokratiskt samhälle. Eftersom det under senare år har tagits initiativ och åtgärder för att förhindra rasistisk brottslighet och för att bättre åtgärda dessa brott, är det nu viktigt att uppmuntra till forskning om offren för denna brottslighet.

Den satsning som nu sker på forskning om brottsoffer och etnicitet ska ses bl a mot bakgrund av att rasism och främlingsfientlighet av regeringen prioriterats som en av de viktigaste samhällsfrågorna. Men som det påpekas i regeringens handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering, saknas det överblick över arbetet mot rasism. Det gäller även forskning som inte får den spridning som är önskvärd.³⁰⁷ I synnerhet gäller det forskning om offren för rasistisk brottslighet och brottslighet med etniska förtecken.

I en BRÅ-rapport påpekas att hets mot folkgrupp är ett brott som är svårt att hantera och som kräver mycket kunskap av rättsväsendets representanter.³⁰⁸ Det gäller även andra brott med rasistisk anknytning och brott där etnicitet har betydelse. Ett exempel är de brott som flickor/kvinnor från andra kulturer utsätts för när de i sin vilja att leva ett normalt svenskt liv kommer i konflikt med det patriarkaliska samhället. Dessa kvinnor kan, om de protesterar mot familjens livsstil och går sin egen väg, riskera att utsättas för våld eller hotas att förskjutas av sin släkt. Under senare tid har det förts en debatt om mäns våld mot kvinnor som utlösts av de brott som sker mot kvinnor från en annan kultur. Den intensifierades efter mordet på Fadime Sahindal.

³⁰⁴ Löow (2001).

³⁰⁵ Report submitted by Sweden (1999) p. 23.

³⁰⁶ Löow (2001) sid. 6.

³⁰⁷ Skr 2000/01:59 sid. 7.

³⁰⁸ Löow och Nilsson (2001) sid. 40.

I huvudsak har det rört sig om i vilken utsträckning våldet är kulturellt betingat eller utslag av det universella förtrycket mot kvinnor. Här behövs mer kunskap om de bakomliggande orsakerna till brottet för att kunna hjälpa dessa flickor och för att inte förvärra deras situation.

Etnicitet är idag ett starkt expanderande forskningsfält. Men problematiken kring brottsoffer och etnicitet är ett i det närmaste outforskat område. Vi behöver veta mer om hur omständigheterna som man kommer från ett annat land/kultur bidrar till den sekundära viktimiseringen.

Under 1990-talet togs de första stegen mot stödformer inriktade på brottsoffer med invandrarbakgrund. Brottsofferjourerna har ännu i bara liten utsträckning hanterat problematiken med brottsoffer från andra kulturer men vissa utbildningsinsatser har genomförts. Bland kvinnojourerna har vissa jourer specialiserat sig på kvinnor med utländsk bakgrund.

Nätverket Terrafem i Stockholm, Göteborg och Malmö verkar för kvinnors och barns rätt till ett liv utan sexualiserat våld och för ökad integration mellan svenska kvinnor och kvinnor med utländsk härkomst. De bedriver en rikstäckande telefonservice som ger kvinnorna möjlighet att tala på sitt eget språk. Det finns också en brottsofferjour Kvinnorjouren Somaya som verkar för kvinnor med muslimsk bakgrund.

Brottsoffermyndigheten har också i uppdrag att i fördelningen av medel från Brottsofferfonden prioritera projekt som berör rasistisk brottslighet.³⁰⁹ Fram till 2001 har inga ansökningar angående offer för rasistiskt våld inkommit till Brottsofferfonden. Bara tre forskningsprojekt som berör brottsoffer och etnicitet pågår för närvarande med stöd från Brottsofferfonden. Det är ett projekt om utsatta invandrarflickor och samhällets stöd,³¹⁰ ett projekt om våld mot invandrarkvinnor och socialtjänstens roll för dessa kvinnor³¹¹ samt ett projekt om könsstympning.³¹²

Även när det gäller andra typer av projekt, d v s projekt ledda av privata, offentliga eller av ideella organisationer, utvecklingsarbete och informationsprojekt, har ytterst få med fokus på rasism och etnicitet sökt medel från Brottsofferfonden.³¹³

Idag görs generellt allt fler offentliga satsningar på etnicitetsfrågan. Regeringen har givit medel till ett nationellt kunskapscentrum för forskning och undervisning vid Uppsala universitet kring förintelsen och folkmord.³¹⁴ Regeringen har också i omgångar satsat pengar på unga flickor som växer upp i patriarkala familjer. Ett led i den senaste satsningen är att Ungdomsstyrelsen fått uppdrag av regeringen att med medel ur Allmänna arvsfonden stödja projekt som syftar till att stärka flickors villkor, särskilt genom att nå flickor som normalt inte deltar i organiserade kultur- och fritidsaktiviteter.

³⁰⁹ Regleringsbrev (2000), (2001), (2002).

³¹⁰ A Schlytter Utsatta invandrarflickor...

³¹¹ B Andersson Våld mot invandrarkvinnor....

³¹² V Almroth-Berggren, Brottsofferperspektiv....

³¹³ Brottsoffermyndigheten (2001) sid. 15.

³¹⁴ Report submitted by Sweden (1999) p. 93.

En rad institutioner i Sverige sysslar idag med etnicitetsrelaterad forskning. Vid Linköpings universitet är etnicitet ett tema kring vilket också forskning bedrivs. Centra för invandrarforskning finns vid flera universitet. I Stockholm är det CEIFO, i Uppsala ett centrum för multietnisk forskning, och vid Malmö högskola finns IMER-program. BRÅ bedriver viss forskning kring dessa frågor. Inom dessa verksamheter finns forskning som också tangerar brottsoffer men som inte har brottsoffer i fokus. CEIFO har gjort undersökningar om utsatthet för etniskt våld.³¹⁵

Fil dr Anders Wigerfelt och Berit Wigerfelt vid Malmö högskola har drivit ett projekt om rasismens yttringar. Med exemplet Klippan, efter mordet på Gerard Gbeye, har man studerat den underliggande rasismen och vardagsrasismen i ett svenskt lokalsamhälle.³¹⁶

I ett projekt lett av professor Charles Westin, som genomförts i samarbete mellan BRÅ och CEIFO, om internationell migration och brottslighet har offer-förövaraspekten uppmärksamats men dock inte varit i centrum.³¹⁷

Professor Christian Diesen vid Stockholms universitet, som vid ett flertal tillfällen tagit upp frågor om likhet inför lagen, leder ett projekt om värdering av utsagor som kan komma att beröra frågor om etnicitet i förhållande till brottsoffer och vittnen. Det kommer utgå från de problem rättstillämparen möter vid avgörandet av sådana mål där främst målsägandens berättelse ligger till grund för avgörandet.

I en nyutkommen skrift av BRÅ om hatbrott påpekas det under rubriken "Möjliga förbättringar" att ingen återkommande brottsofferundersökning har gjorts där utsatthet för hatbrott studerats systematiskt.³¹⁸

Vid Uppsala universitet har ett forskningsprojekt om invandrares möte med den svenska rättsordningen involverat bl a professor Rolf Nygren på den juridiska institutionen som intresserat sig för offer för brottslighet i det mångkulturella samhället.³¹⁹

I november 2001 anordnade Brottsoffermyndigheten med stöd från Riksbankens Jubileumsfond och Vetenskapsrådet en konferens för att belysa pågående forskning om brottsoffer och etnicitet och för att stimulera till ökad forskning på området; Dubbel viktimisering? - Invandrade brottsoffer i svensk kontext. Titeln refererar till det faktum att människor som utsatts för rasistiska brott utsätts både för hat och för en brottslig handling. Liksom när det gäller andra s k hatbrott så kan själva upplevelsen av brottet förvärras av vetskapen att brottet har initierats av hat för att offret tillhör en särskild grupp. Detta var den första konferensen på det här temat vilket de något diversifierade ansatserna till ämnet väl visar.

³¹⁵ Utsatthet för etniskt och politiskt... (1997).

³¹⁶ Wigerfelt (2001).

³¹⁷ Internationell migration och brottslighet; förövare och offer mot bakgrund av etniska relationer, kulturskillnader och livssituationer, CEIFO, Stockholms universitet. Ahlberg (1996), Martens (1995).

³¹⁸ Hatbrott (2002) sid. 21.

³¹⁹ Nygren (1999), Nygren (2002) i Dubbel viktimisering.

Samhällets insatser i form av skydd och bistånd till flickor med invandrarbakgrund har visat sig ha stora brister. I en studie om utsatta invandrarflickor och samhällets stöd, ledd av docent Astrid Schlytter är det övergripande syftet att utifrån utgångspunkter som bygger på feministisk teori lyfta upp de alternativa syn- och förhållningssätt som förutsätts styra det frivilliga arbetet som görs av frivilligorganisationer. Studien kommer på detta sätt även att belysa socialtjänstens, skolans och polisens insatser, liksom vilken roll andra personer/organisationer i flickornas nätverk har. Den kommer även att rekonstruera fall med olika resultat för flickorna. Ambitionen är att ta ställning till om en större studie ska genomföras och att utveckla metoder för en sådan.

Doktorand Åsa Eldén bedriver forskning om kopplingen mellan förståelse av våld och normer för kön, kultur och religion.³²⁰ Vidare driver Gra Misiowiec vid psykologiska institutionen vid Uppsala universitet tillsammans med Kvinnoforum ett projekt om stödgrupper till våldsutsatta invandrarkvinnor.³²¹ Fil dr Haideh Daragahi som arbetat med invandrarkvinnor i Kvinnors nätverk, har för Integrationsverkets räkning skrivit om hedersmord.³²² Astrid Schlytter driver, förutom det tidigare nämnda projektet, ett projekt om tvångsäktenskap/arrangerade äktenskap. Våld mot invandrarkvinnor heter en studie om socialtjänstens möjligheter att bistå denna grupp som drivs av fil dr Berit Andersson vid den sociologiska institutionen på Lunds universitet.

Ett annat forskningsprojekt som berör den här problematiken handlar om iranska kvinnors erfarenheter av sexualitet i förhållande till kulturella gränsdragningar och de anklagelser som dessa kvinnor får om att ha givit upp sina kulturella värderingar.³²³ En bok om muslimsk familjerätt av jur dr Johanna Schiratzki tar upp frågan om misshandel och brott inom familjen.³²⁴ Slutligen har också Rikskvinnocentrum drivit ett projekt med det här perspektivet.³²⁵

Gemensamt för flera av projekten på det här området är att de bedrivits i samarbete med ideella grupper som arbetar med den här problematiken.

Fil dr Torun Lindholm vid psykologiska institutionen vid Stockholms universitet har intresserat sig för etnicitetsperspektivet vid värdering av vittnesmål, hos bl a offer och vittne, och visar i en uppsats att våldsbrott som drabbar en person från vittnets egen grupp väcker större känslomässigt engagemang än om offret tillhör en annan grupp.³²⁶

På området könsstympning (*female genital mutilation*) har några studier gjorts i Sverige. Socialstyrelsen har som ett led i ett regeringsuppdrag arbetat fram en kunskapsöversikt för personer som kommer i kontakt med personer som har könsstympning som en del av sin kultur.³²⁷ Rädda Barnen har gjort ett par rapporter i ämnet.³²⁸

³²⁰ Eldén (2001a), (2001b).

³²¹ Se Lindgren (1997a) sid. 171 samt Misiowiec (1998).

³²² Daragahi (2001).

³²³ Bodily trauma: the sexual displacement of Iranian immigrant women in Sweden. Se också <http://www.norfa.no>

³²⁴ Schiratzki (2001).

³²⁵ <http://www.uas.se/>

³²⁶ Lindholm och Christiansson (1995).

³²⁷ Kvinnlig könsstympning (2002).

³²⁸ Hejll (2001).

Ett annat projekt om könsstympning har bedrivits av doktoranden i kulturgeografi, Sadiya Hassanen.³²⁹ En avhandling i socialantropologi av Sara Jonsdotter vid sociologiska institutionen i Lund om könsstympning och hur somalier i Sverige omvärderar detta, är att vänta under hösten 2002.³³⁰

Den mest allvarliga formen av könsstympning, re-infibulering (RI), d v s rituell ihopsyning av den födande kvinnans vulva utan medicinska skäl efter ett barns födelse, gör kvinnor till potentiella brottsoffer efter varje förlossning. Vanja Almroth Berggren driver ett projekt som har som övergripande målsättning att undersöka hur potentiella brottsoffer i Sverige, gravida infibulerade kvinnor och deras makar förhåller sig till RI. Projektet kan ge ökad kunskap och förståelse för RI i Sverige för att förbättra bemötande och omhändertagande från svensk hälso- och sjukvård om detta.³³¹

-Forskningsbehov

Intressanta frågeställningar rörande brottsoffer och etnicitet är hur situationen ser ut för olika grupper av invandrade brottsoffer, invandrade brottsoffers särskilda hjälpbehov, och hur de tillgodoses, inte minst för kvinnor och barn. I förlängningen av omfångsundersökningen Slagen dam har etnicitet och våld, och frågor om unga kvinnor som brottsoffer, definierats som ett område där ytterligare forskning är nödvändig.

Den kunskap om våld mot kvinnor i Sverige som blev tydlig i omfångsundersökningen om mäns våld mot kvinnor och den insikt som utvecklats med undersökningen som utgångspunkt, kommer att vidareutvecklas i ett andra steg; Våldsamt jämställt.

En ofta debatterad fråga är om invandring är brottsgenererande.³³² Andra frågor av intresse för brottsoffer är hur den debatt som förs och den statistik som presenteras om invandrares brottslighet påverkar vår syn också på offren, vad den rådande debatten haft för stigmatiseringseffekt på brottsoffer ur olika invandrargrupper. En grundläggande fråga är vad integration/bristande integration har för effekter på brottsoffer, om och i så fall hur det påverkar offren. Hur förhåller sig vårt rättssystem till brottsoffer med annan etnicitet? Slutligen är det viktigt att problematisera inställningen om invandrade brottsoffer som dubbelt viktimerade.

6.5 Barn som brottsoffer

Liksom när det gäller våld mot kvinnor har misshandel och övergrepp mot barn många gånger i handläggning liksom i forskning, kommit i skymundan därför att det ansetts som förbehållet privatlivets sfär och inte en fråga för det offentliga. I takt med att detta synsätt börjar vika, ökar behovet av kunskap.

Rubriken Barn som brottsoffer rymmer övergrepp av flera slag och barnmisshandel är ett samlingsbegrepp för olika typer av misshandel. Barn är dessutom en stor och heterogen grupp vilket än mer ökar ämnets komplexitet.

³²⁹ Hassanen (1997) Centrum för folkhälsovetenskap, Umeå universitet. Kommer att ges ut av CEIFO i en expanderad version.

³³⁰ Maillistat genus@genus.gu.se 2002-08-27.

³³¹ Andersson-Brolin (1997), Hejll (2001).

³³² Ahlberg (1996) sid. 89. Denna fråga inbegriper förhållandet offer och gärningsman.

Som tidigare berörts i avsnittet om avgränsningar finns grupper av barn som ännu inte till fullo erkänns som brottsoffer. Det gäller barn som blir vittne till våld mot en närstående och det gäller barn som far illa genom försummelse. Barn som blir vittne till våld inkluderas dock i det här forskningsprogrammet. Brottsoffermyndigheten har till skillnad från Kommittén mot barnmisshandel förespråkat en utvidgning av kriminaliseringen av barnmisshandel.³³³ Ett annat skäl är att när nu fokus riktas på barn i ett viktinologiskt forskningsprogram är det för att visa hur sårbar denna grupp är i många olika situationer. Barn är alltid i beroendeställning och barn kan inte värja sig mot övergrepp. Det gör att det finns särskild anledning att i forskningsprogrammet inkludera också barn som blir vittne till våld i hemmet och barn som far illa genom försummelse. Det är ett sätt att göra det svårare att blunda för denna typ av misshandel.

Barn är alltså brottsoffer i många skilda situationer, även om dessa situationer givetvis kan sammanfalla på olika sätt. Men det kan ibland vara behövligt att skilja på de olika grupperna. En vanlig samlingsbeteckning för övergrepp mot barn är skadlig behandling av barn eller barn som far illa. Det kan vidare delas in i fysisk misshandel, psykisk misshandel, sexuella övergrepp och försummelse eller vanvård.³³⁴ Därutöver delas de sexuella övergreppen in på olika sätt.

Barn är till att börja med brottsoffer när de direkt utsätts för misshandel av familjemedlem eller någon annan. För det andra är barn utsatta när de bevittnar våld i sin närhet; riktad mot en moder eller annan närstående. För det tredje, kan man som en särskild grupp se de barn som utsätts för sexuella övergrepp, även om dessa också omfattas av barnmisshandel enligt definitionen ovan.

Ett fjärde område som kan utgöra ett eget område och som rönt stor uppmärksamhet under 1990-talet är barnpornografi. Offren kan sägas utgöra en egen grupp därför att spridning av materialet som visar övergreppen utgör ett eget brott som får sina särskilda följder, och det är följder som försvårar tillbakagången till ett normalt liv för de utsatta och som gör dem till offer i dubbel bemärkelse.

Slutligen får man inte glömma bort att mobbning i praktiken ofta innebär brottslighet i flera former, en brottslighet som alltför många barn utsätts för i vårt land och där mycket återstår att göra från skola, socialvård och rättsväsende.

Den anmälda brottsligheten mot samtliga dessa barngrupper ökar.³³⁵ Samtidigt tror man att anmälningsbenägenheten ökat. Det finns studier som hävdar att den faktiska misshandeln inte ökat, bl a med hänvisning till att den ökade uppmärksamheten kring dessa problem skulle göra att fler nu anmäler dessa brott. Man kan dock med ganska stor säkerhet säga att övergrepp mot barn inte minskat.

Sverige har ratificerat de flesta internationella konventioner som rör barn och åtgärder har vidtagits för att genomföra de åtaganden vi har, enligt t ex Barnkonventionen.³³⁶ Ändå är stärkandet av barnrättsperspektivet något som ofta hävdas i offentlig debatt och i forskarsamhället.

³³³ Brottsoffermyndigheten (2002b).

³³⁴ Sexuella övergrepp mot barn (1999b) sid 5.

³³⁵ Lindgren m fl (2001) ss. 96-97.

³³⁶ Ds 2001:10 sid. 59.

Uppkomsten av speciella stödformer för barn och unga visar på en utveckling som kräver allt mer av samhället och av oss som medmänniskor för att hjälpa dessa grupper. Förutom de stora organisationerna som arbetar för barn finns det sedan en tid tillbaka, ett stödcentrum för unga brottsoffer som tillgodoser de speciella behov som denna grupp kan ha.³³⁷

-Forskning

Trots omfattande forskning om utsatta barn är den forskning som fokuserar på barn som brottsoffer förhållandevis ringa. Enligt Kommittén för barnmisshandel ska vid bedömningar om vad som är barnets bästa, vetenskap och beprövad erfarenhet kombineras med att barnet självt får komma till tals. Det är ett sätt att uttrycka den offentliga ambitionen att vi måste öka våra kunskaper om barn.³³⁸

Kunskapsläget i Sverige på det här området bygger i stort sett på internationell forskning. Vad gäller svenska förhållanden återstår mycket att göra.³³⁹

Ett allmänt problem som gäller den befintliga forskningen på det här området sägs vara att den erbjuder motstridiga och osäkra uppgifter, vilket är ett bevis på att detta ännu är ett relativt ungt forskningsfält. Ett annat skäl till kontroverser är motsägelser mellan olika metoder.³⁴⁰

Regeringen beslutade våren 1998 att tillsätta en parlamentarisk kommitté med uppgift att utreda frågor om barn och unga som misshandlas psykiskt, fysiskt eller sexuellt. I direktiven till utredningen hänvisas till Barnombudsmannens krav på en sådan utredning från 1996. Bakgrunden till det här kravet var den otillräckliga statistik som fanns på området, rapporter om att antalet anmälningar om barnmisshandel ökade och det faktum att det aldrig tidigare gjorts någon sådan bred utredning i ämnet. Docent Staffan Janson vid Karlstads universitet skrev för Kommittén mot barnmisshandels räkning Barn och misshandel och även delar av slutbetänkandet.³⁴¹

Bland de viktigaste förslagen från kommittén var inrättandet av ett nationellt riskbarncentrum med samlad forskning kring barnmisshandel knutet till ett kliniskt centrum, med hög kompetens om misshandlade barn. Man föreslog också att Statistiska centralbyrån skulle få i uppgift att vart tredje år kartlägga skolelevers erfarenhet av våld i hemmet, familjen och på fritiden samt attityder till användning av våld i uppfostringsyfte.

Offerundersökningar angående övergrepp mot barn har i Sverige gjorts av BRÅ och av Rädda Barnen.³⁴² Det finns däremot lite forskning om teorier kring överlevnadsstrategier; *coping* och *resilience*, och hur dessa kan implementeras.³⁴³

³³⁷ Hej kompis, får jag låna din mobil? (2000).

³³⁸ Cederborg (2000) sid. 147.

³³⁹ Sexuella övergrepp mot barn (2000) ss. 54-55.

³⁴⁰ Karmen (1996) sid. 228.

³⁴¹ SOU 2001:18, SOU 2001:72.

³⁴² Sexuella övergrepp mot barn (1999b) sid. 22.

³⁴³ Weinehall (1997) sid. 130.

En grundläggande svårighet när det gäller övergrepp mot barn är privatiseringen av övergrepp; den tystnad och det hemlighållande som följer på övergrepp vilket leder till vad man kallar "ogiltiggörande" av händelsen.³⁴⁴ Detta leder till svårigheter som bortfall vid offerundersökningar och inkorrekta uppgifter om erfarenheter av brott. Ett annat problem för forskningen på området är hur man ska komma åt den erfarenhet som finns samlad av organisationer och praktiker som arbetar med barn.

Några problem kan urskiljas som särskilt viktiga när man ser på övergrepp mot barn. Det rör sig om statistik över olika former av övergrepp och barns trovärdighet. Barns minnesfunktioner har varit i fokus sedan 1970-talet. Den forskning som finns visar att överlag är yngre barns spontana berättelser om övergrepp nästan aldrig påhittade.³⁴⁵ På dessa områden bedriver Pär Anders Granhag och fil lic Leif Strömvall forskning.³⁴⁶

Nedan nämns några forskningsprojekt/institutioner som generellt rör/sysslar med övergrepp på barn. Projekt som mer specifikt hänför sig till ett av de särskilda områdena av övergrepp återfinns under respektive rubrik nedan.

De stora organisationerna som arbetar för barn; Rädda Barnen, BRIS och ECPAT bedriver vissa studier och gör utredningar och rapporter som har betydelse i ett längre perspektiv. Exempel på det är de studier som har givits ut av Rädda Barnen om sexuella övergrepp på barn.³⁴⁷

Forskningsprogrammet Barn som aktörer bedrivs tvärvetenskapligt och med deltagare från tre universitet och flera olika institutioner.³⁴⁸ Samtliga teman berör också barn som brottsoffer: Barns fri- och rättigheter, Utsatta barn som aktörer, Barn/unga som civil- och offentligrättsliga parter, samt slutligen Barns/ungas möjlighet att komma till tals inför offentliga organ.

Ett särskilt intressant projekt ur ett brottsofferperspektiv är Barns processuella ställning som leds av jur dr Hans Eklund och som syftar till att se på barnets aktörsroll som målsägande och skälen till processuell särbehandling och till åldersgränser i processen.

Ett annat projekt med såväl barn- som etnicitetsperspektiv är Barn som aktör i ett mångkulturellt perspektiv under ledning av professor Maja Kirilova Eriksson. Det syftar till att undersöka barnets ställning i internationella konventioner och är en av få studier som ser på barn ur ett komparativt perspektiv.

Projektet Särskild ställföreträdare - en strategi att stärka barn som rättssubjekt, under ledning av professor Anna Hollander, handlar inte primärt om barn som brottsoffer men lagstiftningen om särskild ställföreträdare för barn då barnets vårdnadshavare/närstående misstänks för brott mot barnet kommer att studeras i projektet.³⁴⁹

³⁴⁴ Sexualbrott mot barn (1989) sid. 184.

³⁴⁵ Sexuella övergrepp mot barn (1999a).

³⁴⁶ Fil lic L Strömvall doktorand M Hartwig Tillförlighetsbedömningar av barns vittnesmål, psykologiska inst., Gbg universitet.

³⁴⁷ T ex Dahlström-Lannes (1990), Nyman och Svensson (2002), Arnell och Ekbohm (1999).

³⁴⁸ <http://www.jur.uu.se/forskning/barn/>

³⁴⁹ <http://www.jur.uu.se/forskning/barn.> Hänvisningen gäller för de tre senaste styckena

I Linköping finns två institutioner som bedriver forskning om barn. Tema Barn vid Linköpings universitet är en institution som studerar barn utifrån en tvärvetenskaplig ansats över tid och i olika institutionella sammanhang. Professor Karin Antonsson med en grupp doktorander står för den forskningen. Några av de centrala forskningsområdena där är Barnets röst i institutionella möten och Stat, människa, barn i den senare välfärdsstaten.

BUP-Elefanten är en specialenhet vid universitetssjukhuset i Linköping som erbjuder psykoterapi för barn och unga som misstänks blivit utsatta för sexuella övergrepp. Här bedrivs forskning, metodutveckling och undervisning om sexuella beteenden. Man arbetar bl a med att utveckla formulär om trauma och dissociation. Överläkare Carl Göran Svedin har drivit flera av dessa projekt. Carl Göran Svedin själv håller på med ett projekt om familjerelationer och sexuella övergrepp, där man studerar vilka faktorer som bidrar, respektive hindrar ett barn att berätta om övergrepp och hur den processen påverkar familjerelationerna. I projektet studeras hur olika faktorer i familj och bakgrund kan ha betydelse för framtida social anpassning och psykisk hälsa och hur anklagelser om sexuella övergrepp influerar familjelivet.

Ett annat projekt rör barns sexuella beteende och retrospektiva erfarenheter av sexualitet hos unga vuxna som nu lett till en avhandling har drivits av fil dr IngBeth Larsson i syfte att bli en professionella som möter barn i sitt yrke ökad kunskap om området.³⁵⁰

I ett projekt om barnmisshandel som leds av Charlotta Lindell kartläggs polisanmälda misshandelsfall av barn i ett polisdistrikt under en elvaårsperiod för att undersöka den professionella interventionen vid misshandelsärenden, såväl polisiärt som socialt och barnpsykiatriskt samt hur de inblandade upplever insatserna och hur barnets psykiska hälsa påverkas.³⁵¹

Institutet för Psykosocial Medicin; IPM vid Karolinska sjukhuset Stockholm, preliminärenheten för barn och trauma, har fokus på etiska och socialpolitiska/-juridiska frågeställningar. En av tre inriktningar i verksamheten är sexuella övergrepp och barnmisshandel.³⁵² Överläkare Frank Lindblad, som själv disputerat på sexuella övergrepp mot barn, är forskningsgruppsledare vid Barn och Trauma och deltar i en mängd olika projekt.³⁵³ Studier har gjorts ur flera perspektiv om övergreppen på ett daghem i Karlstad.³⁵⁴ Man har jämfört uppgifter från den misstänkte och de förmodat utsatta barnen med rättsliga och barnpsykiatriska bedömningar i varje enskilt fall och man har intervjuat myndighetspersoner och föräldrar till barnen på daghemmet.

Inom en nystartad verksamhet, Barncenter Trauma och Utsatthet Maskrosen, vid BUP-kliniken i Uppsala, riktas utredning, behandling och uppföljning mot barn med traumatiska upplevelser och utsatthet. Vid ett projekt på centret behandlas barn med posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) enligt en särskild behandlingsteknik: *Movement Desensitization and Reprocessing* (EMDR) som visat sig ha positiva effekter på vuxna.

³⁵⁰ Larsson (2001) se också Våga se (2001b).

³⁵¹ C Lindell Barnmisshandel som ett glömt samhällsproblem, BUP, Linköping.
<http://www.liu.se/>

³⁵² <http://www.ki.se/ipm/>

³⁵³ Lindblad (1989).

³⁵⁴ Lindblad, Holm och Kaldal (1999).

Eftersom kontrollerade behandlingsstudier på barn saknats, genomförs nu ett projekt som syftar till att undersöka effekten av EMDR-behandling på barn med PTSD.³⁵⁵

Det är en rättssäkerhetsfråga att utveckla intervjuprocedurer som kan maximera barnets möjligheter att ge korrekt information. Docent Ann-Christin Cederborg vid beteendevetenskapliga institutionen i Linköping, som har barns och ungdomars livsvillkor och livsmönster som sitt huvudområde, har forskat på detta, i synnerhet vad gäller sexuella övergrepp mot barn, under en längre tid. Hon har bl a utvecklat en kompetens för att koda och tolka vad som händer vid polisförhör med barn i allmänhet.³⁵⁶ Andra som sysslat med barns utsagor är fil dr Astrid Holgersson, Pär-Anders Granhag, Leif Strömwall och Bo Edvardsson.³⁵⁷

Christian Diesens forskningsprojekt vid Stockholms universitet om utsagor relaterar till frågor om barns trovärdighet.

-Barnmisshandel

Begreppet barnmisshandel rymmer övergrepp av flera olika som t ex försummelse och psykisk misshandel. Begreppet har varit uppe till diskussion i samband med betänkandet från Kommittén för barnmisshandel.³⁵⁸

I Sverige har ett par större studier gjorts för att kartlägga omfattningen av barnmisshandel. Inom Rädda Barnen har ett antal studier gjorts i syfte att kartlägga misshandel.³⁵⁹ En annan studie är det s k SUSA-projektet som genomfördes 1980 och som var den första nationella studien om barnmisshandel.³⁶⁰ I samband med utredningen av Kommittén för barnmisshandel, gjordes samma studie om i en bantad version år 2000. Då gjordes också för första gången en enkät till 20-åringar med frågor om deras erfarenheter och attityder till aga, samt deras erfarenheter av mobbning och sexuella övergrepp. Ett generellt problem med dessa studier är att det är svårt att statistiskt säkerställa förändringar. Den senare studien visade bl a att yngre barn agas i större utsträckning än äldre. En bakgrundsvariabel som dock visar sig ha betydelse för barnmisshandel och mobbning är en svag familjeekonomi.

-Barn som blir vittne till våld

Kvinnovåldskommissionen visade i sitt betänkande Kvinnofrid att barn som indirekt drabbas i en familj där våld förekommer utgör ett stort och växande problem. Danska studier visar att barn som växer upp i miljöer där det brukas våld tvingas se misshandeln i ett mycket stort antal fall.³⁶¹ Andra studier visar också att det är mycket sällan som barnet inte är inblandat på något sätt.³⁶² Dessutom visar forskning att dessa barn i stor utsträckning själva blir utsatta för våld och/eller sexuella övergrepp.

³⁵⁵ A Ahmad, V Sundelin, A-L von Knorring. <http://www.neuro.uu.se/bup/projaaemdr.html>

³⁵⁶ Cederborg (2000).

³⁵⁷ Holgersson (1996), Edvardsson, (1997), (1998).

³⁵⁸ SOU 2001:72 sid. 26 och Brottsoffermyndigheten (2002a).

³⁵⁹ Arnell och Ekobom (1999), Hindberg (1997).

³⁶⁰ Edfeldt (1985).

³⁶¹ Christensen (1988), (1999).

³⁶² T ex Hydén (1995) sid. 364.

Enligt Kommittén för barnmisshandel har vart tionde barn i Sverige upplevt våld i hemmet och fem procent upplever det ofta.³⁶³ Den svenska omfångsundersökningen om våld mot kvinnor bekräftar dessa uppgifter. I den uppger mer än var femte kvinna som utsatts för våld i ett tidigare förhållande att också hennes barn utsatts för fysiskt våld.³⁶⁴ Å andra sidan synliggörs också barns utsatthet genom fördjupade insikter om kvinnors erfarenheter av våld i nära relationer.

Omfångsundersökningen pekar också på de svårigheter som kan vara förenade med att erkänna att ett barn drabbas av det våld som man själv utsätts för.³⁶⁵ Att det finns ett samband mellan kvinnomisshandel och barnmisshandel är klarlagt i tidigare forskning och det är ett skäl till att barn som blir vittne till våld är en viktig grupp för utökad forskning.³⁶⁶ Barn har ett eget värde, ska ses som egna individer och subjekt. Att bevittna våld, d v s att utsättas för psykisk misshandel, är dessvärre nyligen upptäckt som allvarligt och mycket vanligt.

Den forskning som finns om den här gruppen visar på de känslor av maktlöshet och skuld som det leder till hos barnet att se en familjemedlem utsättas för våld. En annan reaktion är den att känna sig förrådd därför att den förälder/vuxne, som inte är förövare, av någon anledning inte ingriper. Även den som själv utsätts kommer att brista i sin roll som förälder.

Ett annat problem har visat sig vara brist på rutiner hos polisen när det gäller att skriva anmälningar om brott i familjer där barn varit närvarande.³⁶⁷

Redan 1991 aktualiserade Brottsofferjourenas Riksförbund och Barnens Rätt i Samhället en ansökan till Socialdepartementet i syfte att studera barn som indirekt drabbas av brott. Det ledde till ett treårigt projekt med syfte att ge uppmärksamhet åt dessa barn och att ge dem stödsamtal.³⁶⁸ Socialstyrelsen har också gjort en studie i ämnet och Rädda Barnen har genomfört ett projekt med detta tema samt utarbetat en handbok om hur man kan stödja dessa barn.³⁶⁹

I projektet om våld och föräldraskap vid skilsmässor och separationer vid sociologiska institutionen i Uppsala, handlett av Mats Franzén, undersöks hur de som möter misshandlade kvinnor och deras barn i samband med vårdnads- och umgängesfrågor förhåller sig till barnens situation samt till misshandlande män och misshandlade kvinnor som föräldrar.³⁷⁰

I ett pågående projekt; Barn som bevittnat våld mot mamma, utgår man från det faktum att ett stort antal barn varje år bor med sina mödrar på landets kvinnojourer. I projektet vill man belysa hur barns psykiska hälsa och utveckling påverkas när mamman misshandlas och vilka behov barnen har av stödjande åtgärder. Projektet bedrivs i samarbete mellan Lundby stadsdelsförvaltning i Göteborg och Centrum för folkhälsoforskning, Karlstads universitet under ledning av fil dr Kjerstin Almqvist.

³⁶³ SOU 2001:72 sid. 12.

³⁶⁴ Slagen dam (2001) sid. 35

³⁶⁵ Slagen dam (2001) sid. 36

³⁶⁶ Eliasson (1997) sid. 224.

³⁶⁷ Ahlbom (2000) samt Arnell och Ekbohm (1999).

³⁶⁸ Gullberg (1997).

³⁶⁹ Socialstyrelsen (1990), Barn som ser Pappa slå (2001).

³⁷⁰ M Eriksson För barnets bästa... sociologiska inst., Uppsala universitet.

I en undersökning av Bengt Börjesson och Håkan Håkansson, som riktar sig till socialarbetare i den sociala barnomsorgen, tas problematiken om socialtjänstens roll i förhållande till utsatta barn upp.³⁷¹

Margareta Hydén, Katarina Weinehall och Inger Ungmark har i särskilda studier ägnat sig åt barnens situation i förhållanden där modern är utsatt för våld.³⁷²

-Sexuella övergrepp

Också när det gäller denna typ av brott har vi i Sverige sett en kraftig ökning av anmälningar. Studier har visat att upp till tio procent av de vuxna någon gång har varit utsatt för ett sexuellt övergrepp.³⁷³ Detta är siffror som kräver mer kunskap av alla dem som arbetar med sexuella övergrepp mot barn.

Från att debatten om övergrepp mot barn i ett tidigare skede på 1980-talet mest rört barnmisshandel har sexuella övergrepp nu dominerat debatten de senaste åren. Den initierades efter enskilda fall av sexuella övergrepp mot barn. Under 1990-talet kom allt fler yrkesgrupper att involveras i den debatten. Mellan vittnespsykologer och barnpsykologer fördes stundtals en hätsk diskussion kring barns trovärdighet. I en analys av debatten om sexuella övergrepp 1994-1998, framkommer att många författare efterlyser mer forskning men att lite nytt kommit fram på området.³⁷⁴

Den mesta forskningen på området rör konsekvenser av sexuella övergrepp. BRÅ har gjort flera studier om omfattningen av sexuella övergrepp.³⁷⁵ Kunskapen om sexuella övergrepp mot barn bygger i stort sett på internationell forskning. Mycket kunskap saknas alltså om svenska förhållanden, bl a på grund av den förhållandevis korta tid som ämnet faktiskt fått allmän uppmärksamhet.³⁷⁶

I en studie gjord på uppdrag av Socialstyrelsen vill man kategorisera material som rör sexuella övergrepp under följande rubriker:³⁷⁷

- Medicinska frågor
- Fallstudier
- Minneskontrovers
- Expert- och kunskapskontroverser
- Handlägningsfrågor/procedurer
- Bevisförings- rättssäkerhets- och trovärdighetsfrågor

Tilläggs ska även olika frågeställningar som hänför sig till barnets roll i rättsprocessen. Den rättsliga hanteringen av sexuella övergrepp mot barn har definierats som ett nytt problemområde.³⁷⁸

³⁷¹ Börjesson och Håkansson (1990).

³⁷² Weinehall (1997), Ungmark (1996).

³⁷³ Sexuella övergrepp mot barn (2000).

³⁷⁴ Sexuella övergrepp mot barn (1999e) sid. 24, Westerstrand (1997) sid. 20

³⁷⁵ T ex Martens (1989), (1998).

³⁷⁶ Sexuella övergrepp mot barn (2000) sid. 11 och 36.

³⁷⁷ Sexuella övergrepp mot barn (1999e) sid. 12.

³⁷⁸ Sutorius (1999/2000) sid. 117.

Ett område som fått uppmärksamhet under senare år är den sakkunnigexpertis som krävs vid mål som gäller sexuella övergrepp mot barn. Det har konstaterats att det inte längre räcker med juridiska kunskaper och med sunt förnuft för jurister i denna typ av ärenden. En diskussion har förts baserad på det faktum att de sakkunnigas medverkan i några fall lett till att vissa övergrepp kommit att fortgå, på grund att domstolen tagit till sig utlåtanden på ett alltför okritiskt sätt, å andra sidan har det i andra fall hävdats att denna medverkan gjort att oskyldiga fällt. ³⁷⁹

Ett av forskningsprojekten på Institutet för Psykosocial Medicin (IPM) har lett till en avhandling av Clara Gumpert. I den undersöks kommunikationen mellan barnpsykiatri och rättsväsendet och de sakkunnigas roll vid fall av sexuella övergrepp mot barn. ³⁸⁰

En doktorand vid IPM; Rickard Sjöberg, arbetar på en avhandling om sanna/falsa berättelser om övergrepp av barn och doktorand Eva Jonzon på samma ställe arbetar med vuxna som varit utsatta för sexuella övergrepp i barndomen. ³⁸¹

Fil dr Nea Mellberg vid sociologiska institutionen vid Umeå universitet har disputerat på en avhandling om mödrar till de barn som utsätts för sexuella övergrepp med utgångspunkt i den komplexa och motsägelsefulla situation som dessa mödrar befinner sig i, bl a utifrån det stora ansvar som åläggs dem. ³⁸² Hon har också ägnat sig åt svårigheten för vuxna att hantera sexuella övergrepp på barn. ³⁸³

En studie har också genomförts inom det tvärvetenskapliga samarbetet i juridik/psykiatri om samspelet mellan psykiatri och rättsväsendet. ³⁸⁴ I en artikel som redogör för en samspelsanalys av rättstillämpningen och beteendevetenskapen, konstaterar Helena Sutorius att det generellt finns ett bristande samspel mellan disciplinerna och att sakkunniguppdragen ofta är alltför generella och ospecifika. Sakkunnigutlåtanden såväl som domstolens användning av dessa har återkommande brister. ³⁸⁵

Docent Kjell Hansson och docent Carl Göran Svedin är handledare för Gunilla Lundqvist vid Linköpings universitet som forskar om vuxna överlevare som går i behandling i speciella grupper inom psykiatri. Det centrala arbetet är en behandlingsutvärdering av psykoterapi för kvinnor som i barndomen utsatts för sexuella övergrepp. I projektet intervjuas kvinnor som har en sexuell övergreppsbakgrund från barndomen, och som söker hjälp vid kvinnojourer om sin psykosociala situation och övergreppshistoria, psykiska symptom, nätverk, temperament och familjerelationer. Gruppen jämförs med en motsvarande grupp kvinnor som söker gruppbehandling för de symptom som kan följa med upplevelser av sexuella övergrepp i barndomen. Målet är att undersöka skillnader och likheter mellan grupperna och att få svar på varför kvinnojoursgruppen inte söker psykiatrisk hjälp för övergreppen.

³⁷⁹ Sutorius (1999/2000) sid. 118.

³⁸⁰ Gumpert (2001).

³⁸¹ <http://www.ki.se/ipm/start.htm>

³⁸² Mellberg (2002).

³⁸³ Mellberg (1991).

³⁸⁴ Sutorius (1999/2000).

³⁸⁵ Sutorius (1999/2000) sid. 118.

IngBeth Larsson har skrivit om barns sexuella beteende, bl a i relation till övergreppsproblematik.³⁸⁶

När det gäller metoder för stöd och behandling av de som drabbats av sexuella övergrepp saknas nästan helt forskning.³⁸⁷ Ninni Carlsson vid institutionen för socialt arbete i Göteborg, Gunilla Lundquist i Linköping och forskarassistent Eva Jonzon är dock några av de som forskar om behandling och socialt stöd till vuxna kvinnor som utsatts för sådana övergrepp i barndomen.³⁸⁸

Ett forskningsprojekt av Lotten Lindblom på temat vuxnas hantering av sexuella övergrepp har lett till en avhandling om vuxnas attityder och tolkningar av övergrepp i bilder och vilka egenskaper hos vuxna som samverkar för att upptäcka sexuellt hot mot barn i bild.³⁸⁹ Undersökningen styrker hypotesen att vuxna försöker avskärma sig från det faktum att ett barn har utsatts för ett sexuellt övergrepp.

Inom socialtjänsten finns en bred erfarenhet av att handlägga ärenden med misstänkta sexuella övergrepp mot barn. Erfarenheterna behöver sammanfattas och systematiseras. Vidare behövs utvecklingsarbete samt uppföljning och utvärdering av socialtjänstens olika insatser, särskilt om socialtjänstens ansvar för barnen i de familjer där misstankar om sexuella övergrepp finns men som inte blivit bekräftade.³⁹⁰ I en genomgång av kunskapsområdet utifrån socialtjänstens perspektiv som Socialstyrelsen nyligen lät göra, framhävs behovet av forskning.³⁹¹

Den erfarenhetsbaserade kunskapen på området är sällan dokumenterad och systematiserad.³⁹² Inom fältet sexuella övergrepp i stort behövs longitudinella och prospektiva studier för att säkrare kunna studera vilka effekter övergrepp har.

-Barnpornografi

Forskning om barnpornografi och pedofili har traditionellt haft dåligt rykte och låg status.³⁹³ När det gäller barnpornografi är det framförallt Rädda Barnen som har finansierat studier i Sverige.³⁹⁴ Den studie som överläkare Carl Göran Svedin och Kristina Back gjorde 1996 i Rädda Barnens regi av tio utsatta barn, visar framförallt att barn inte berättar om den här typen av övergrepp, utan att de kommer till vuxnas kännedom på andra sätt, d v s genom bevis i form av film och foto.³⁹⁵ Rapporten som visade att dessa brott alltid stör barns normala sexuella utveckling strök under hur angeläget forskningsområdet är i framtiden.

³⁸⁶ Är det normalt eller? (1994).

³⁸⁷ N Carlsson projektansökan till Brottsofferfonden.

³⁸⁸ Samhällets stöd till kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp, G Lundquist Linköpings universitet, E Jonzon Sexuella övergrepp socialt stöd och hälsa, IPM Karolinska institutet.

³⁸⁹ Lindblom (2002), L Lindblom och I Carlsson Vuxnas förmåga att hantera information om sexuella övergrepp på barn, psykologiska inst., Lunds universitet.
<http://www.angelfire.com/ct/vagase/forsk.html>

³⁹⁰ Dahlström-Lannes (1990).

³⁹¹ Sexuella övergrepp mot barn (2000).

³⁹² Sexuella övergrepp mot barn (2000) sid. 54.

³⁹³ Sexuella övergrepp mot barn (1989).

³⁹⁴ Rädda Barnen (1991) (1994).

³⁹⁵ Svedin och Back (1996) ss. 64-65

I ett projekt kallat Video - och sen då? arbetar Carl Göran Svedin vid avdelningen för barn och ungdomspsykiatri i Linköping, med barns medverkan i barnpornografi och dess följder för barnen. I det här projektet analyseras bildmaterial, polisförhör och annan dokumentation och enkäter och intervjuer görs med barn och deras föräldrar.³⁹⁶

På uppdrag av Barnpornografiutredningen har docent Peter Martens vid BRÅ gjort en studie av pedofili.³⁹⁷

Rädda Barnens erfarenhet är att utnyttjandet av barn på Internet ökar. Dessa barn utsätts för övergrepp i dubbel bemärkelse genom att först bli offer för sexuella övergrepp och sedan genom att bli exponerade på nätet utan möjlighet att stoppa det.

Bland dem som har skrivit om de rättigheter som de drabbade barnen har/inte har i förhållande till vår tryckfrihetslagstiftning bör nämnas Eva-Maria Svensson vid Göteborgs universitet samt journalisten Christina Hagner.³⁹⁸

-Forskningsbehov

Det finns många allmängiltiga och givna uppslag för forskning kring barn som brottsoffer. För samtliga former av övergrepp mot barn är en fördjupad analys av barns utsatthet nödvändig.

Det är särskilt svårt att få kunskap om förekomsten av våld mot barn. Officiell statistik säger mycket lite på det här området. Studier har visat att barn inte pratar om övergrepp.³⁹⁹ En primär problemställning är därför - hur ska vi få barnen att tala för att kunna hjälpa - hur ska vi avslöja de brott som vi ser som det värsta av allt? Detta gäller samtliga grupper som nämnts ovan.

Nästa steg är handlingens tid. Idag sviker samhället barnen. Vad kan vi göra för att bäst bemöta de utsatta barnen och lindra effekterna av brotten?

Den s k privatiseringen gör också att det uppstår problem med insamlingen av uppgifter. Därför är forskning om och utveckling av metoder för insamling av tillförlitliga uppgifter ett av de största forskningsbehoven.⁴⁰⁰

Effekterna av övergrepp hos barnet och den utsatta/utsatte som vuxen, behandlingsformer för de utsatta barnen och vetenskapliga utvärderingar av olika behandlingsformer är några grundläggande forskningsområden i ett stort forskningsfält.⁴⁰¹ En kritisk granskning av de instrument som diagnostiken är baserad på, är också angelägen.⁴⁰²

Förebyggande arbete är givetvis viktigt men framförallt är fortsatt forskning om offer nödvändig för att användas som grund för förebyggande arbete. Skydd av de

³⁹⁶ http://www.liu.se/hu/ihtm/barn_ungdomspsyk/fguiden/

³⁹⁷ Martens (1998).

³⁹⁸ 13 kvinnoperspektiv på rätten (1995), Hagner (1995).

³⁹⁹ Svedin och Back (1996).

⁴⁰⁰ Sexualbrott mot barn (1989) sid. 185.

⁴⁰¹ Sexuella övergrepp mot barn (2000) sid. 36.

⁴⁰² Sexualbrott mot barn (1989) sid. 186.

barn som är högriskgrupper för övergrepp och sambandet mellan barnpornografi och våld i hemmet, är ett par problem som måste studeras i detta sammanhang.

Några av ett antal stora övergripande frågor i ett mycket stort forskningsfält är empati och dess betydelse för barn, copingstrategier för de utsatta, värderingar av barns berättelser och vem som gör/ska göra dessa värderingar, hur man anlägger ett barnperspektiv i rättstillämpningen, utbildning för olika yrkesgrupper som arbetar med barn, resultat och utvärdering av den senaste lagstiftningen till förmån för barn.

Den ökade mängden av anmälningar om brott mot barn har blivit ett särskilt debattämne. Hur kommer vi åt dem som göms i mörkertalet? Medan vissa hävdar att man med de ökade antalet anmälningar närmar sig verkligheten har andra påstått att uppmärksamheten leder till falska anklagelser. Här kommer man återigen in på frågan om barns trovärdighet. Förhör med barn är också ett område som regeringen framhållit som särskilt angeläget. Internationell forskning finns om detta men den är inte lika rikhaltig i Sverige. Mot bakgrund av den mörka bild som finns idag av en ökad brottslighet mot barn är det angeläget att gå vidare på detta område.

Liksom när det gäller våld mot kvinnor finns det idag en samlad kunskap om barn som brottsoffer i de ideella organisationer som arbetar med barn. Dessa organisationer har en viktig funktion som en länk mellan barn, vuxna och samhälle. Framförallt vet dessa organisationer vilka sorts problem som barnen har och lever med. Barnens Rätt i Samhället; BRIS får ta emot ett stort antal telefonsamtal av barn som far illa. Hur använder man sig av det materialet och drar nytta av det? BRIS har gjort en allmängiltig indelning i kunskapsområden och delat in information om barn i sådant ”som BRIS vet att de inte vet om barns utsatthet” och ”sådant som de inte vet att de inte vet.”⁴⁰³

Dessutom behöver man särskilt uppmärksamma särskilda grupper av barn och i synnerhet de som befinner sig i en svag position, d v s funktionshindrade och invandrabarn. Här har ett antal forskningsteman belysts av Riksförbundet mot sexuella övergrepp; HOPP och av BRIS som betonat vikten av att nå dessa barn och av en förutsättningslös forskning om barn med problem.⁴⁰⁴

När det gäller barn som blir vittne till våld är det viktigt att vi får mer kunskap om vilka reaktioner dessa barn uppvisar, om vilka instanser som skulle kunna hjälpa barnen och på vilket sätt.

I läkarutbildningen undervisas inte om effekter av misshandel och övergrepp, vilket gör att läkare inte tror att det är av vikt att fråga patienten om sådana faktorer. När brottsoffer söker vård och stöd är feldiagnostiseringar vanliga. Många läkare tar inte ordentlig anamnes och därför vandrar många runt i vården utan adekvat hjälp. Utbildningsinsatser för läkare om brottsoffer och utvärderingar av dessa är därför angelägna. De samhällsekonomiska och individuella effekterna av dålig utbildning bland professionella i hälso- och sjukvården är därför ett intressant ämne i framtiden.

⁴⁰³ Dubbel viktimisering (2002).

⁴⁰⁴ Dubbel viktimisering (2002), Se Våga se (2001a) ss. 14-15.

För att komma tillrätta med alla de problem som hör samman med misshandlade barn är det viktigt att de som arbetar med barn använder sig av likartade definitioner och känner till det rättsliga regelverket. En viktig punkt att gå vidare med är att studera skyldigheten att anmäla barnmisshandel enligt Socialtjänstlagen och hur den tillämpas.⁴⁰⁵

Ett perspektiv på våld mot barn och unga handlar om vilken betydelse våld i barndomen, direkt eller indirekt, får på egna förhållanden med det motsatta könet senare i livet och hur frågor om vårdnad och umgänge får betydelse för barnet senare i livet.

Den omdiskuterade frågan hur våld i omvärlden, t ex i media och reklam påverkar unga människor och gör dem till brottsoffer förtjänar också uppmärksamhet. Om detta finns ännu lite kunskap.⁴⁰⁶ Här har Våldsskildringsrådet en roll att spela. Ännu har man dock inte direkt uppmärksammat brottsoffer i media som ett forskningsämne. Studier har dock visat att tonåringar som begått brott använder tekniker från våldsfilmerna när de begår brott.⁴⁰⁷

De flesta 18-åringar idag har sett flera pornografiska filmer⁴⁰⁸ och engelsk forskning visar att nio av tio barn ser pornografi på nätet. Det är fakta som kommer få betydelse för framtiden. Ännu har dock få undersökningar gjorts om detta.⁴⁰⁹ De många sätt på vilka barn nås av internetsajter som visar pornografi och de närmanden som görs i chattrum är också angelägna frågor.⁴¹⁰

6.6 Avslutning

Människans intresse för de som drabbas av olycka är uråldrigt. Vi har alltid intresserat oss för andras lidande. Samtidigt är viktimologi en modern vetenskap. Efter den moderna rättsstatens uppkomst var det i ett mycket sent skede som man började intressera sig för brottsoffer. Intresset för offren följer en allmän utveckling i västerlandets historia till förmån för individens rättigheter. Det är idag inte längre självklart att man ensidigt ser till gärningsmannens behov i rättssystemet. På många håll har man nått en viss insikt om de konsekvenser som ett brott kan ha för brottsoffren och många insatser har gjorts för att tillgodose brottsoffrens ekonomiska och psykologiska behov. Men utvecklingen är långt ifrån avslutad. Femtio år efter viktimologins uppkomst är, även internationellt, stora områden inom viktimologin utforskade. Det finns ännu inte någon litteratur om viktimologins framväxt, historia och framtida utveckling. Det är en källa till oro bland dem som intresserar sig för rörelsens fortsatta utveckling.⁴¹¹

⁴⁰⁵ SOU 2001:18 sid. 75.

⁴⁰⁶ SOU 2001:18 sid. 92. Se dock Våld från alla håll (1993).

⁴⁰⁷ <http://www.svenskakyrkan.se/>

⁴⁰⁸ Svenberg och Huldén (2001).

⁴⁰⁹ Se dock Söderberg Widding (2000) och Våldsskildringsrådet i övrigt. C Holmberg och språkkonsulten I Gumbel har också intresserat sig för dessa. Kjell Svensson, filosofiska institutionen vid Stockholms universitet forskar om pornografins våld. Dessutom har ett projekt kallat Bilden av våldsbrottsoffer i fiktionsmedia genomförts vid Lunds universitet.

⁴¹⁰ <http://www.aftonbladet.se> 2001-11-26.

⁴¹¹ Fattah (2000) sid. 40.

Med jämna mellanrum väcks intresset för nya grupper av brottsoffer. Med de nya former av brottslighet som växer fram kommer det att finnas behov av mer kunskap om offren i framtiden.

I många länder är viktimologin idag en väl etablerad akademisk disciplin. I Sverige ges undervisning i viktimologi på få ställen i grundutbildningarna. Den aktuella forskningen om brottsoffer bedrivs från mycket olika teoretiska och metodologiska utgångspunkter och det finns få gemensamma teorier i viktimologin. Den befintliga forskningen behöver breddas. Många fler perspektiv kan anläggas på fenomenet brottsoffer än vad som görs idag. Framförallt aktualiserar brottsoffer stora frågor om moral och normbildning.

Det är viktigt att den tvärvetenskapliga ansatsen i viktimologin kan stimuleras. En annan programsättning är att inte spela ut grupper av offer mot varandra och att inte dra alltför skarpa skiljelinjer mellan olika discipliners synsätt utan att stimulera till allmängiltig kunskap och till forskning om brottsoffer som präglas av mångfald.

Viktimologins grundare sysslade med brottsoffers relation till gärningsmannen. Idag har man återvänt till denna fråga.⁴¹² Forskare själva menar att viktimologin faktiskt står vid en vändpunkt och i det läget är forskning av grundläggande betydelse.⁴¹³

⁴¹² The Victimologist (1997) sid. 9.

⁴¹³ Fattah (2000) sid. 38-40, Karmen (1996) sid. 38.

SAMMANSTÄLLNING AV FORSKNINGSPROJEKT SOM BEVILJATS MEDEL AV BROTTSOFFERFONDEN

Bilaga 1

Bilden av våldsbrottsoffer i fiktionsmedia

Doktoranderna Annika Eriksson och Ulf Dahlquist
Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Brottsoffers syn på polisens arbete, attityder och information under den pågående polisutredningen

Kontakten mellan brottsoffer, myndigheter och frivilliga organisationer i Södermanlands län
Doktorand Magnus Lindgren och doktorand Staffan Litzén
Psykologiska samt kriminologiska institutionen, Stockholms universitet

1. Misshandel, ett hälso- och samhällsproblem

2. Skott och knivskador i Sverige

Docent Lennart Boström
Södersjukhuset, Stockholm

Kvinnomisshandel i parrelationer under graviditet - en dold orsak till kvinnors och barns ohälsa

Handledare fil dr Per Olof Janson
Doktorand Lena Widding-Hedin
Institutionen för obstetrik och gynekologi, Göteborgs universitet

Våldsdrabbade kvinnors reaktioner efter en våldshändelse Traumarelaterad stress och självskapad hälsa hos kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp i barndomen

Fil dr Barbro Renck
Centrum för folkhälsoforskning, Karlstad universitet

Misshandlade kvinnor och deras barn

Inger Ungmark, Länsstyrelsen, Södermanlands län

Upprepad viktimisering

Doktorand Malena Carlstedt
Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet

Våld mot vuxna kvinnor som lever i parförhållanden i Malmö

Doktorand Iréne Modéer
Samhällsmedicinska institutionen, Lunds universitet

Ärendet kvinnomisshandel: rättsapparaterns konstruktion av offer och våld

Docent Malin Åkerström och doktorand Magnus Lundberg
Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Den osynliga värstingtjejen

Docent Gun Heimer, Rikskvinnocentrum, Uppsala Akademiska sjukhus
Professor Eva Lundgren, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet
Doktorand Stina Jeffner, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet

Våld mot kvinnor i anslutning till graviditet och förlossning - ett kvinnohälsoproblem

Barnmorskorna Hilkka Saarinen, Kristina Stensson och Anita Wenker
Kvinnokliniken, Uppsala Akademiska Sjukhus
Handledare docent Gun Heimer, Rikskvinnocentrum, UAS.

Mäns våld mot kvinnor - en utmaning i mödrahälsovården

Doktorand Kristina Stensson
Kvinnokliniken, Uppsala Akademiska Sjukhus

Våld mot kvinnor i Sverige - en omfångsundersökning om sexualiserat våld

Docent Gun Heimer, Rikskvinnocentrum
Professor Eva Lundgren, sociologiska institutionen, Uppsala universitet
Jenny Westerstrand, sociologiska institutionen, Uppsala universitet

För barnens bästa - om våld och föräldraskap vid skilsmässor och separationer

Professor Mats Franzén, Institutet för bostads- och urban forskning
Doktorand Maria Eriksson
Sociologiska institutionen, Uppsala universitet

Kognitiv beteendeterapi för prevention av post-traumatiskt stressyndrom

Professor Lars-Gunnar Öst
Psykologiska institutionen, Stockholms universitet

Från part i målet till brottsoffer. Rättspraxis, rättslig diskurs och den oskyldiga människan på väg mot det moderna samhället

Professor Eva Österberg
Historiska institutionen, Lunds universitet

Kognitiv intervju - en minnesunderlättande teknik även för barn

Fil dr Pär Anders Granhag
Doktorand Anneli Larsson
Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet

Våld mot invandrarkvinnor - en studie av våldets villkor och socialtjänst- ens möjligheter

Fil dr Berit Andersson
Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Våldet i de ungas vardag

Våldet i skolan

Fil dr Katarina Weinehall
Pedagogiska institutionen, Umeå universitet

Sexuella övergrepp i barndomen - konsekvenser för den vuxna kvinnan

Dr med sci, leg. psykoterapeut Frank Lindblad
Institutet för psykosocial medicin, Karolinska Institutet, Stockholm

Medling - praktik och ideologi

Doktorand Lise-Lotte Rytterbro
Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet

Brottsoffer och polisförhör: Interaktionen och dess effekter för återgivande av traumatiska brottsupplevelser

Brottsoffer och förhållare: Polisförhörets interaktion och effekter för återgivande av traumatiska brottsupplevelser

Bitr. professor Sven-Åke Christianson
Doktorand Ulf Holmberg
Psykologiska institutionen, Stockholms universitet

Hur ser stödet ut till misshandlade kvinnor i kommuner som saknar en kvinnojour

Fil dr Carin Holmberg
Ersta och Sköndal högskola

Brottsofferjourernas teori och praktik

Fil dr Malin Åkerström
Doktorand Anna Ryding
Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Offer för dödligt våld i Sverige

Handledare docent Leif Lenke och docent Henrik Belfrage
Doktorand Mikael Rying
Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet

Konsekvenser av sexuella övergrepp mot barn

Docent Tomas Eriksson
Avdelningen för allmän psykiatri och rättspsykiatri, Lunds universitet

När utvecklingsstörda och andra funktionshindrade blir offer för brott

Dr med sci Barbro Lewin
Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap/socialmedicin, Uppsala universitet

Utlandsanställdas erfarenheter av kriminalitet och utsatthet i Öst- och Centraleuropa

Professor Malin Åkerström
Doktorand David Wästerfors
Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Kriminalisering eller legalisering ? Kränkning eller karriär?

Professor Eva Lundgren
Doktorand Jenny Westerstrand
Juridiska institutionen, Uppsala universitet

När barn slår barn

Docent Carl Göran Svedin
BUP-Elefanten, Universitetssjukhuset i Linköping

Utsatthet för brott och otrygghet bland äldre

Docent Marie Torstensson
Avdelningen för allmän psykiatri och rättspsykiatri, Lunds universitet

Barn till tonårsmödrar

Handledare Docent Kyllike Christensson
Doktorand Cecilia Ekéus
Institutionen för folkhälsovetenskap, Karolinska Institutet

Barn som offer för brott

Professor Karsten Åström
Doktorand Anna Sonander
Avdelningen för Rättssociologi, Lunds universitet

Brottsofferperspektiv på reinfibulering i Sverige

Doktorand, sjuksköterska och fil mag i Folkhälsovetenskap
Vanja Almroth-Berggren,
Professor Staffan Bergström
Institutionen för Folkhälsovetenskap, Karolinska Institutet

Utsatta invandrarflickor och samhällets stöd Vägen ut ur våldet - invandrarflickors erfarenheter

Fil dr Astrid Schlytter
Doktorand Kristina Westlund
Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

En beteendeterapeutisk metod för emotionell rehabilitering för kronisk PTSD hos brottsoffer

Fil dr Nenad Paunovic
Center för Trauma och Krisbearbetning (CTK), Karolinska sjukhuset

Brottsoffers behov av hjälp

Docent Olof Dahlbäck
Sociologiska institutionen, Stockholms universitet

Nyblivna mödrars utsatthet för våld från sin partner

Dr med vet Ingela Rådestad,
Mälardalens Högskola

Barns vittnesmål: Utvärdering samt utveckling av den kognitiva intervjun

Fil dr Pär Anders Granhag
Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet

Den straffrättsliga konstruktionen av mäns fysiska och psykiska våld mot kvinnor

Handledare professor Johanna Niemi-Kiesiläinen
Juridiska institutionen, Helsingfors universitet
Doktorand Monica Burman
Juridiska institutionen, Umeå universitet.

Stödpersonernas sociala arbete med brottsoffer - metoder, tekniker och tolkningar

Fil dr Kerstin Svensson
Socialhögskolan, Göteborgs universitet.

Tillförlitlighetsbedömningar av barns vittnesmål

Fil lic Leif A Strömwall
Doktorand Maria Hartwig
Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Separationsfasen i ett misshandelsförhållande en eskalering av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld? Kartläggning och analys av förekomst och mönster

Professor Ulla Björnberg
Doktorand Hans Ekbrand
Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet

Samhällets stöd till kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp

Docent Ulla Carin Hedin
Doktorand Ninni Carlsson
Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Barn, brott och handikapp

Docent Ann-Christin Cederborg
Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet.

Barns möte med rättsväsendet

Med dr Clara Gumpert
Sektionen för rättspsykiatri, Karolinska institutet

Våldsamt jämställt - en utvidgning och fördjupning av omfångsundersökningen Slagen dam

Professor Lundgren Eva
Sociologiska institutionen, Uppsala universitet

Uppsatsämnen; Brottsoffer i fokus

Hoppas att några av exemplen nedan kan inspirera. Åtskilliga förslag kan säkert uppfattas som juridiska, men de är oftast möjliga att vidareutveckla och belysa via ett antal discipliner. Litteraturvetare kan t ex uttolka rättsväsendets texter, ekonomer kan granska olika ekonomiska effekter av ett enskilt brott eller en typ av brott för individen, arbetsplatsen och/eller på samhällelig nivå, en psykolog eller läkare kan beskriva andra effekter och aspekter, historiken förändringar över tid, journalister kan granska mediala konstruktioner av brott och offer o s v.

Varje strecksats nedan kan troligen ge uppslag till ett ämne stort nog för en uppsats. Moment från flera av strecksatserna kanske ger ytterligare alternativ. Åtskilliga av förslagen kan vara intressanta att undersöka lokalt, regionalt, nationellt respektive internationellt. Andra kanske i jämförelse mellan olika grupper av brottsoffer.

Det är också möjligt att listan väcker frågor att koppla till aktuell debatt eller något reformförslag. Som exempel på reformer som är intressanta att följa kan nämnas Brottsofferpropositionen, prop 2000/01:79 och förändrade regler angående ersättning för ideell skada via prop 2000/01:68. Bland reformförslagen finns bland annat Sexu-
albrotskommitténs betänkande, SOU 2001:14, som även behandlar prostitution och s k trafficking, Barnmisshandelskommitténs betänkande, SOU 2001:72, som innehåller vissa värderingar av barns utsatthet när de bevittnar våld i nära relationer, Ds 2001:73 om förändrade regler för besöksförbud m m. Ytterligare spår att följa kan vara de frågor som ges i kommittédirektivet 2001:107 angående skydd av bevispersoner.

Brottsoffermyndighetens hemsida, www.brottsoffermyndigheten.se, är ytterligare en möjlig inspirationskälla för dig. Där finner du bland annat myndighetens remissvar på aktuella utredningar, som kan vara intressanta att jämföra med andra remissvar och med hur brottsofferperspektiv beaktas i reformerna.

Lycka till!

□ **Brottsofferbegreppet**

- Vem eller vilka kan eller borde anses vara drabbade av ett brott, juridiskt, socialt, ekonomiskt?
- Definitioner i svensk respektive utländsk rätt och i FN:s brottsofferdeklaration
- Är barn som sett och hört våld mot en förälder att uppfatta som vittne eller offer för psykisk misshandel?
- Kan eller bör vi inkludera anhöriga till den som uppenbart utsatts för brottet?
- Kan eller borde vi inkludera anhöriga till gärningsmannen i begreppet (jämför med den internationella brottsofferdeklarationen, som gör detta)?
- Hur avgränsas kretsen av anhöriga; kärnfamilj, vuxna syskon o s v
- Bilden av "det goda brottsoffret" - vem stämmer in, vem gör det inte? Vilka exempel kan finnas på att bilden får betydelse för åklagares åtalsbeslut, för undantag i försäkringsvillkor, i traditionell skadeståndsrätt och/eller i fråga om rätten till brottsskadeersättning?
- Förändrad kriminalisering påverkar givetvis kategorin brottsoffer - Vad har detta hittills betytt beträffande handlingar begångna utanför respektive inom familjen eller den privata sfären?
- Finns det brott utan brottsoffer?

□ **Brottsoffers reaktioner**

- Vanliga reaktionsfaser efter brott
- Variationer i relation till brottets art
- Reaktioner vid utsatthet för upprepade brott
- Våldets normaliseringsprocess och bakgrunden till Kvinnofridsbrottet
- Kunskap och uppfattningar om olika brottsofferreaktioner hos dem som möter brottsoffer i sitt yrke eller som ideellt verksamma

□ **Polisen och brottsoffer**

- Erfarenheter av polisens bemötande av brottsoffer, generellt respektive efter vissa typer av brott
- Informationen till brottsoffer via polisen; enligt regelverk, handlingsplan respektive i praktiken
- Polisens erfarenhet av möten med brottsoffer
- Olika försöksverksamheter och projekt inom polisen
- Ansvarsfördelning av brottsofferfrågor inom polisen
- Olika förhörsmetoders betydelse för bättre och säkrare bevisupptagning
- Användning och betydelse av videofilmade bevis och förhör vid t ex misstänkt kvinnofridsbrott
- Hur fullgörs polisens anmälningsskyldighet till socialtjänsten? Finns rutiner, exempel på svårigheter och/eller lyckade fall?
- Effekter av fortbildning om olika brottsofferfrågor som t ex den särskilda problematiken vid mäns våld mot kvinnor i nära relationer eller sexuella övergrepp mot barn

□ **Målsägandebitråde**

- Vilka brottsoffer har rätt till målsägandebitråde enligt lag och i praxis?
- När under processen förordnas målsägandebitråde?
- Målsägandebiträdens uppfattningar om sitt uppdrag; betydelsen, utmaningar, hinder o s v

- Brottsoffrets uppfattningar om sitt målsägandebiträde
- Åklagares och domares uppfattningar om betydelsen av målsägandebiträde

□ **Särskild ställföreträdare för barn**

- Reformen och dess bakgrund
- Frekvens och erfarenheter i praxis
- Advokaters erfarenhet av möjligheter och problem med uppdraget
- Ideella organisationers synpunkter

□ **Brottsoffrets position i processen**

- Part?
- Företrädd av åklagare angående krav på skadestånd, i vilka mål, hur ofta?
- Företrädd av målsägandebiträde
- Målsäganden biträder åtalet; i vilka mål, hur ofta, för- eller nackdelar?
- Sekretess och “stängda” dörrar i rätten
- Upplevelse av medias rapportering
- Betydelse av vittnesstöd eller annat stöd av ideella organisationer

□ **Brottsofferperspektiv från anmälan till...**

- dom eller
- verkställighet eller
- “allt” inklusive skadestånd/ersättning från gärningsman, via försäkringsbolag respektive brottsskadersättning är avklarat

□ **Hälso- och sjukvården och brottsoffer**

- Lagstiftning och handlingsplaner respektive som angår bemötande och behandling av brottsoffer inom hälso- och sjukvården
- Följs lag och planer, utvärderas de kompletteras de med utbildning om brottsofferfrågor?
- Enskilda brottsoffers upplevelser av bemötande och behandling
- Rättsintygens utformning och betydelse
- Sekretessregler respektive regler om anmälningsskyldighet angående misstänkt brott
- Möte med könsstympade (unga) kvinnor, t ex på ungdomsmottagning, inom mödrahälsovården
- Ungdomsmottagningarnas arbete med/erfarenheter av unga som utsatts för våld eller sexuella övergrepp
- Landstingens ansvar för folkhälsoarbete inklusive mot våld mot kvinnor och barn

□ **Flyktingars utsatthet**

Vilken bearbetning eller behandling får de som

- utsatts för tortyr?
- våldtäkt som krigshandling?

□ **Socialtjänsten och brottsoffer**

- Effekter av den nya paragrafen i Socialtjänstlagen 5:11 om socialtjänstens ansvar för brottsoffer och deras anhöriga
- Barnmisshandel
- Sexuella övergrepp på barn
- Våldtagna och/eller misshandlade kvinnor
- Barn som bevittnat våld - psykisk misshandel?
- Barn som växer upp i våldets närhet - bearbetning, skydd mot ytterligare våldsupplevelser?
- Hur följs anmälningar från polis, barnomsorg och/eller hälso- och sjukvården upp inom socialtjänsten?
- Effekter av Kvinnofridsreformen och införandet av 8a § i dåvarande socialtjänstlagen, som nu i utvidgad form ingår i lagens 14 kap 1 §
- Kommunala handlingsplaner angående mäns våld mot kvinnor, barn
- Hur efterlevs sådana planer?
- Omfattar planerna alla grupper av utsatta kvinnor, t ex även de med drogmissbruk eller indragna i prostitution?

□ **Samverkan**

- Samverkan mellan myndigheter i och utanför rättsväsendet angående brottsofferfrågor
- Effekter av samverkan på internationell, nationell, regional respektive lokal nivå
- Exempel på framgångsrika samverkansprojekt?
- Mellan myndigheter och ideella organisationer som t ex kvinnojour, brottsofferjour och BRIS
- Särskilda samverkansformer som vittnesstöd
- Spegla brottsoffers upplevelser från första till sista kontakttillfället med anledning av brottet med rättsväsendet, socialtjänsten, hälso- och sjukvården, kronofogdemyndighet, försäkringsbolag och Brottsoffermyndigheten
- Finns och efterlevs samordnade handlingsplaner för polis, hälso- och sjukvård, socialtjänst, frivilligorganisationer?

□ **Ideella brottsofferorganisationer**

- Framväxt, målsättning och arbetsmetoder lokalt, regionalt, nationellt respektive internationellt
- Hinder och möjligheter för frivilligorganisationers brottsofferarbete
- Vilka olika behov tillgodoser olika brottsofferorganisationer?
- Finansiering av arbetet inom de ideella brottsofferorganisationerna
- Skillnader och likheter mellan olika brottsofferorganisationer
- Varför väljer "man" att arbeta i en kvinno- eller brottsofferjour?
- Vad får unga kvinnor att engagera sig/starta i tjejjour?
- Engagerar sig och unga män/killar i brottsofferarbete?

□ **Mänskliga rättigheter**

- Betydelsen av t ex FN:s Kvinnokonvention 1979, FN:s Barnkonvention 1989
- Dokumenten från FN:s kvinnokonferens i Peking 1995
- Analys av rättighetsbegreppet
- Varierar brottsoffrets rättigheter mellan de olika internationella dokumenten?

- Betydelsen av internationellt arbete, t.ex. arbetet inom EU angående skvitt slavhandel eller trafficking
- Kännedom och argument angående deklarationen om brottsoffers rättigheter internationellt respektive i Sverige
- Konventioner m m, i förarbeten - domar - politisk argumentation
- Hur följer Sverige de konventioner som landet ratificerat?

□ **Media och brottsoffer**

- Hur belyses brott och bakgrunder till brott i media
- Vem fokuserar media mest på, gärningsmannen eller offret?
- Frekvenser, brottstyper som får särskild uppmärksamhet eller brott som sällan uppmärksammas i media
- Medias betydelse för brottsofferarbete respektive brottsoffersarbets betydelse för att brottsofferfrågor förekommer i lokala media
- Medias effekter på brottsoffer och deras anhöriga - etiska frågor
- Leder medial fokusering till att nya frågor aktualiseras politiskt?

□ **Skadestånd**

- Hur informeras brottsoffer om sina rättigheter, och hur använder de t ex rätten att kräva skadestånd? Kanske en lokal undersökning?
- Hur får brottsoffret sitt skadestånd - av gärningsmannen, försäkringsbolaget eller via brottsskadeersättning? Följ avgöranden i t ex en tingsrätt under en viss tid. Hur bemöts brottsoffret av de olika instanserna som oundvikligen måste kontaktas? Alltifrån polisens förfrågningar och stöd för att få fram posterna för skadeståndet tills dess att pengarna faktiskt betalas ut?
- Jämkning enligt Skadeståndslagen respektive Brottskadlagen. Analys av lagtexter, förarbeten och praxis. Effekter av ändringen i Brottskadlagen 1999?
- Hur ofta förs skadeståndstalan i samband med brottmålet, hur ofta skiljs det ut för att drivas i separat tvistemål och hur ofta blir det i så fall en särskild tvistemålsprocess? - Analysera för- respektive nackdelar ur brottsofferperspektiv
- Jämförelser med andra länders rättssystem
- Analysera åklagarens respektive målsägandebiträdets roll beträffande skadeståndstalan
- Komparativ studie av skadestånd till brottsoffer i Sverige och i något/några andra länder i t ex Norden, Europa, USA
- Jämförelser av grundinställningar; preventiva respektive reparativa effekter
- Förekomst och storlek på olika skadeståndsposter
- Argument om kränkning, o s v

□ **Brottskadeersättning**

- Framväxten av rätten till statlig ersättning till brottsoffer i Sverige
- En jämförelse med något annat land
- Brottsoffermyndighetens praxis; generellt eller för visst brott
- Utveckling av kränkingsersättningar

□ **Skadestånd och ersättningar**

- Historisk utveckling
- Varierar beloppen mellan olika tingsrätter?

- Vilka nivåer på beloppen finns i praxis hos domstolar och Brottsoffermyndigheten? Variationer p g a motpartens medgivande i relation till sakprövade belopp
- Olika försäkringsvillkor, t ex om drogpåverkan, som begränsar rätten till ersättning och därmed påverkar att brottsskadeersättning aktualiseras
- Ska brottsofferersättning eller ett skadestånd kunna innebära stopp för utbetalning av socialbidrag?

□ **Särskilt utsatta brottsoffer?**

- Barn
- Kvinnor
- Äldre
- Utsatta för brott med rasistiska eller främlingsfientliga inslag
- Utsatta för brott med homofobiska inslag (dessa två senare grupperna benämns ibland för hatbrott)
- Fysiskt/psykiskt funktionshindrade
- Flickor och unga kvinnor i särskilt patriarkala familjer
- Synen på brottsoffer i invandrade grupper; vilka eventuella likheter och skillnader kan finnas i relation till en som utsatts för sexualbrott, homofobiska brott o s v
- Invandrarorganisationers arbete för att stödja brottsoffer
- Vilket stöd får den som är brottsoffer och missbrukare?
- Påverkas svaret på föregående fråga av om det är en kvinna eller en man som är offer?
- Gäst eller resenär och brottsoffer i annat land
- Yrkesgrupper, t ex ensam kvälls/nattarbetande i serviceyrke

□ **Barn**

- Skadestånd till barn; märks barns skyddsvärde och utsatthet i skadeståndens storlek?
- Hur kan det garanteras att barnet får skadeståndsbeloppen: Vem disponerar medlen?
- Särskild företrädare för barn, prop. 1998/99:133. Fördelar/svårigheter för olika intressenter- barnperspektiv
- Sexualbrott mot barn - skilda eller likartade argumentationer som för vuxna i lag, domar?
- Förhörstekniker och bevisvärdering av barns berättelser
- Försöksverksamheter som syftar till att påverka också andra faktorer av betydelse för barns berättelser
- Jämför hur barn respektive vuxna kan skyddas efter ett brott
- I vilken utsträckning meddelas besöksförbud till skydd för ett utsatt barn?
- Vilka samband finns det mellan polisanmälan - åtal - dom och socialtjänstens och/eller domstols avgörande av frågor om vårdnad och umgänge?

□ **Kvinnofridsbrottet**

- Studie av det nya "kvinnofridsbrottet", Brottsbalken 4:4a, 2 st
- Fortsätter traditionella brottsrubriceringar som enligt sina gärningsbeskrivningar skulle kunna vara kvinnofridsbrott?
- Jämförelser av straffmätning och skadeståndsbelopp

- Gränsdragning misshandel - kvinnofridsbrott
- Gränsdragningar kvinnofrid - grov misshandel
- Analys av användningen av lagrummets första stycke om grov fridskränkning mot närstående avseende barn, icke-heterosexuell partner eller föräldrar som offer

□ **Ytterligare frågor i anslutning till Kvinnofridsreformen (prop 1997/98:55 och 1998/99:145)**

- Legalstrategi: hur hanteras våld mot kvinnor bäst? Könsspecifikt eller könsneutralt?
- Nödvarn vid kvinnomisshandel
- Könsstympning - specialregel/misshandel? (Frankrike, tillämpar det senare) Dubbel kriminalisering?
- "Fist-fucking" - som våldspornografi, inom våldtäktsbegreppet
- Prostitution - Trafficking in Women
- Utvecklingen av sexualbrotten, historiskt till och med Sexualbrottsutredningen, SOU 2001:14
- Sexuella trakasserier, relativt nya ord som successivt kommit in i lagtext under internationell påverkan. Vad har EU betytt för detta - och genusforskningen?

□ **Skydd för brottsoffer mot fortsatta brott**

Temat aktualiserades i inledningen ovan, men kan också avse följande:

- Besöksförbud och annat skydd för brottsoffer - lokalt, regionalt, nationellt och/eller i internationell jämförelse
- Överträdelser mot besöksförbud, leder de till åtal - straffmätning?
- Folkbokföringsfrågor - SOU 1996:68
- Kvarskrivning, id-byte; problem, kostnader, andra olägenheter?
- Hur får man information om olika skyddsmöjligheter?
- Är åtgärderna effektiva?

□ **Lokal praxis på en domstol**

Intressant i sig, men också i jämförelse med "gällande rätt", om t ex

- Motiv i domen angående skadestånd
- Nivåer på kränkingsersättning
- Misshandel i parrelation - försvårande eller förmildrande?
- Våldtäkt i parrelation - argument om försvårande respektive förmildrande omständigheter
- Kvinna eller man som förövare - hittar du båda könen? Om ja, skiljer sig argumenten?

□ **Skolan**

- Vad sker på daghem/förskolor för att stödja barn som utsatts för brott
- Vad gör t ex lärare eller skolsköterska vid misstanke om att barn utsatts för brott
- Mobbning ur brottsofferperspektiv
- Mobbning mot invandrade ungdomar
- Mobbning mot homosexuella unga
- Studie av handlingsplaner mot mobbning
- Sexuella trakasserier i skolmiljön - Vem för flickornas talan?

- Vilka ungdomar söker stöd hos ideella föreningar?
- Tjejjourers arbete i relation till skolan

□ **“Restorative justice” - återställande rättvisa?/Medling**

- Begreppet är omdiskuterat och svårt att översätta, men värt att utforska vidare, liksom ett antal av dess möjliga uttrycksformer som alternativ konfliktlösning och medling
- Hur kan brottsoffrets position stärkas då? Kan det vara att en tredje person som “förhandlar” växelvis med parterna vid medling?
- Andra sätt som används i Sverige eller i annat land?
- Kan t ex den traditionella rättegången förändras för att bättre fungera som en arena för konfliktlösning?

Generalförsamlingen

A/RES/40/34
29 nov 1985
96:e plenarmötet

Deklaration om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk

Generalförsamlingen,

Som erinrar om att Förenta nationernas Sjätte kongress om förebyggande av brott och behandling av lagbrytare rekommenderade att Förenta nationerna skulle fortsätta sitt nuvarande arbete på utveckling av riktlinjer och normer med avseende på missbruk av ekonomisk och politisk makt,

Som är medveten om att miljontals människor i hela världen lider skada till följd av brott och maktmissbruk och att dessa offers rättigheter inte har erkänts i tillräcklig utsträckning,

Som erkänner att offer för brott och offer för maktmissbruk, och ofta även deras familjer, vittnen och andra som bistår dem, orättfärdigt drabbas av förlust eller skada och att de dessutom kan drabbas av umbäranden när de bistår vid beivrande av lagbrytare,

1. Bekräftar nödvändigheten av att godkänna nationella och internationella åtgärder för att säkerställa ett allmänt och verkningsfullt erkännande av, och respekt för, offers för brott och maktmissbruk rättigheter,
2. Betonar behovet av att främja framsteg av alla stater i deras strävan att uppnå det målet, utan förfång för misstänkta eller lagbrytares rättigheter;
3. Antar Deklarationen om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk, som är ett tillägg till denna resolution, vars syfte är att hjälpa regeringar och det internationella samfundet

i deras strävan att säkerställa rättvisa och hjälp till offer för brott och maktmissbruk;

4. Uppmanar Medlemsstaterna att vidta de åtgärder som krävs för att förverkliga de bestämmelser som återfinns i Deklarationen och, för att minska brotten enligt vad som anges i det följande, sträva efter:
 - (a) Att genomföra sociala program, hälsoprogram, inklusive mentalhälsoprogram, utbildningsprogram, ekonomiska program och särskilda brottsförebyggande program för att minska antalet brott och uppmuntra bistånd till offer i trångmål.
 - (b) Att främja samhällliga insatser och allmänhetens medverkan i brottsförebyggande;
 - (c) Att regelbundet ompröva befintlig lagstiftning och praxis för att säkerställa en lyhördhet för växlande förhållanden, och att anta och genomdriva lagstiftning som förbjuder handlingar som bryter mot internationellt erkända normer beträffande mänskliga rättigheter, företags beteende och annat maktmissbruk;
 - (d) Att skapa och förstärka resurser för upptäckt, beivrande och dömning av dem som gör sig skyldiga till brott;
 - (e) Att främja röjande av relevant information för att utsätta myndigheters och företags beteende för granskning av allmänheten, och andra sätt att öka lyhördheten för allmänhetens intressen;

- (f) Att främja efterlevnad av uppförandekoder och etiska normer, särskilt internationella normer, av statstjänstemän, inklusive polis-, kriminalvårds-, sjukvårds-, socialtjänstpersonal och militär personal samt affärsföretags personal;
- (g) Att förbjuda praxis och förfaranden som bidrar till missbruk, såsom internering på hemliga plats och isolerad internering.
- (h) Att genom ömsesidigt judiciellt och administrativt bistånd samarbeta med andra stater i sådana frågor som uppspårning och förföljande av lagbrytare, utlämning av dessa samt konfiskation av deras tillgångar, som ska användas som vederlag till offren;
5. Rekommenderar att alla lämpliga åtgärder vidtas på internationell och regional nivå:
- (a) För att främja utbildningsaktiviteter som syftar till att gynna fasthållande vid Förenta nationernas standarder och normer och minska möjligt missbruk;
- (b) För att främja samarbete inom ingripande forskning om sätt på vilka brotten kan minskas och offer bistås, och att främja informationsutbyte om de effektivaste sätten att genomföra detta på;
- (c) För att ge direkt bistånd till regeringar som begär det, som är avsett att hjälpa dem att minska brotten och lindra offrens belägenhet;
- (d) För att utveckla sätt och resurser till att ombesörja lösningar åt offer i de fall då nationella kanaler kan vara otillräckliga;
6. Uppmanar Generalsekreteraren att anmoda Medlemsstaterna att regelbundet rapportera till Generalförsamlingen om implementeringen av Deklarationen, och om åtgärder som vidtagits av dem i det syftet;
7. Uppmanar också Generalsekreteraren att utnyttja de möjligheter, som alla relevanta organ och organisationer inom Förenta nationerna erbjuder, att bistå Medlemsstater med att, närhelst det

behövs, förbättra resurserna till skydd för offren både på nationell nivå och genom internationellt samarbete;

8. Uppmanar vidare Generalsekreteraren att främja Deklarationens mål, särskilt genom att säkerställa att den får största möjliga spridning;
9. Anmodar fackorganen och de andra enheterna och organen inom Förenta nationernas system, andra relevanta mellanstatliga och icke statliga organisationer samt allmänheten att samarbeta i förverkligandet av Deklarationens bestämmelser.

TILLÄGG

Deklaration om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk

A. Offer för brott

1. "Offer" innebär personer som, enskilt eller gemensamt, har lidit skada, inklusive fysisk eller psykisk skada, känslomässigt lidande, ekonomisk förlust eller väsentlig försämring av sina grundläggande rättigheter, genom handlingar eller underlåtelser som strider mot strafflagar som gäller i Medlemsstaterna, inklusive de lagar som förbjuder brottsligt maktmissbruk.
2. En person kan, enligt denna Deklaration, betraktas som ett offer, oavsett om förövaren är identifierad, gripen, åtalad eller dömd och oavsett familjerelationen mellan förövaren och offret. Termen "offer" innefattar också, då så är tillämpligt, nära släktingar eller anhöriga till det direkta offret och personer som har lidit skada då de ingripit för att bistå offer i trångmål eller för att förhindra brott.
3. De bestämmelser som återfinns häri ska gälla alla, utan åtskillnad, såsom ras, hudfärg, kön, ålder, språk, religion, nationalitet, politisk eller annan åsikt, kulturbetingad tro eller sedvänjor, egendom, härkomst eller familjeställning, etniskt eller socialt ursprung, och handikapp.

Tillgång till rättvisa och rättvis behandling

4. Offer ska behandlas med medkännande och respekt för sin värdighet. De har rätt att få tillgång till rättsväsendet och omedelbar upprättelse, enligt vad nationell lagstiftning medger, för den skada som de har tillfogats.
5. Judiciella och administrativa mekanismer ska vid behov skapas och förstärkas för att sätta offer i stånd att få upprättelse genom formella eller informella förfaranden som är snabba, rättvisa, billiga och tillgängliga. Offer ska informeras om sina rättigheter då de söker upprättelse genom dessa mekanismer.
6. De judiciella och administrativa processernas lyhörighet för offrens behov ska främjas genom att:
 - (a) Offren informeras om sin roll och förfarandenas omfattning, val av tidpunkt och utveckling samt om förberedelsen av sina mål, särskilt då det gäller grova brott och då de har begärt sådan information;
 - (b) Offrens åsikter och sak tillåts framföras och beaktas vid lämpliga skeden i förfarandena då deras personliga intressen påverkas, utan förfång för den anklagade och i överensstämmelse med det relevanta nationella straffrättsliga systemet;
 - (c) Lämplig hjälp ombesörjes åt offren under rättsprocessen;
 - (d) Åtgärder vidtas för att minimera olägenheterna för offren, skydda deras privatliv, då så behövs, och säkerställa deras skydd samt deras familjers och vittnens skydd, mot hot och vedergällning;
 - (e) Onödiga förseningar undviks vid förberedelsen av mål och verkställandet av beslut eller förordnanden som tillerkänner offren skadestånd.
7. Informella mekanismer för lösning av tvister, inbegripet medling, skiljeförfarande och sedvanerätt eller inhemska metoder, ska då så är lämpligt användas för att underlätta förlikning och upprättelse för offer.

Ersättning

8. Lagbrytare eller tredje personer som är ansvariga för deras uppträdande ska, då så är tillämpligt, skäligen ersätta offer, deras familjer eller anhöriga. Sådan ersättning ska innefatta återlämnande av egendom eller betalning för den lidna skadan eller förlusten, ersättning för kostnader som ådragits till följd av brottet, ombesörjande av tjänster och återställande av rättigheter.
9. Regeringar ska se över sin allmänna praxis, sina förordningar och lagar för att överväga ersättning som ett tillgängligt alternativ till domar i brottmål, förutom andra straffpåföljder.
10. I fall av väsentlig skada på miljön ska ersättning, om beslut om sådan fattas, så långt möjligt innefatta återställande av miljön, återuppbyggande av infrastrukturen, ersättande av samhällsliga inrättningar samt ersättning för kostnader för omflyttning, närhelst skadan resulterar i svåra störningar i ett samhälle.
11. Då tjänstemän eller andra ombud som handlar i offentlig eller halvoffentlig ställning har brutit mot nationella strafflagar, ska offren få ersättning från den stat vars tjänstemän eller ombud hade ansvaret för den skada som tillfogats. Då den regering under vars myndighet den brottsliga handlingen eller underlåtelser inträffade inte längre existerar ska efterträdande stat eller regering ombesörja ersättning till offren.

Kompensation

12. Då kompensation inte går att utverka till fullo från lagbrytaren eller andra källor ska Staterna sträva efter att ombesörja ekonomisk kompensation till:
 - (a) Offer som har lidit väsentlig fysisk skada eller försämring av den fysiska eller psykiska hälsan till följd av grova brott;
 - (b) Familjen, särskilt anhöriga till personer som har dött eller blivit fysiskt eller psykiskt invalidiserade till följd av brottet.

13. Skapande, förstärkande och utökning av nationella medel för kompensation till offer ska uppmuntras. Då så är lämpligt kan också andra medel skapas för detta ändamål, inklusive i de fall då den Stat i vilken offret är medborgare inte har möjlighet att kompensera offret för skadan.

Hjälp

14. Offren ska få nödvändig materiell, medicinsk, psykologisk och social hjälp genom statliga, frivilliga, samhällsbaserade och inhemska resurser.
15. Offren ska informeras om tillgången till hälso- och sjukvård och socialtjänst och annan relevant hjälp och snabbt få tillgång till dessa.
16. Personal inom polisen, rättsväsendet, hälso- och sjukvården och socialtjänsten och annan berörd personal ska få utbildning som gör dem lyhörda för offrens behov, och riktlinjer för att säkerställa riktig och omedelbar hjälp.
17. Vid tillhandahållande av tjänster och hjälp till offer ska uppmärksamhet ägnas de som har särskilda behov på grund av arten av den skada de tillfogats eller på grund av faktorer som de som nämns i stycke 3 ovan.

B. Offer för maktmissbruk

18. "Offer" innebär personer som, enskilt eller gemensamt, har tillfogats skada, inklusive fysisk eller psykisk skada, känslomässigt lidande, ekonomisk förlust eller väsentlig försämring av sina grundläggande rättigheter, genom handlingar eller underlåtenhet som ännu inte utgör brott mot nationella strafflagar men av internationellt erkända normer rörande mänskliga rättigheter.
19. Staterna ska överväga att med sin nationella lagstiftning införliva normer som förbjuder maktmissbruk och tillhandahåller kompensation åt offer för sådant missbruk. Sådant kompensation ska särskilt innefatta ersättning och/eller kompensation, och nödvändigt materiellt, medicinskt, psykologiskt och socialt bistånd och stöd.
20. Staterna ska överväga att göra upp om multilaterala internationella fördrag rörande offer, enligt definitionen i stycke 18.
21. Staterna ska regelbundet ompröva befintlig lagstiftning och praxis för att säkerställa en mottaglighet för växlande förhållanden, vid behov anta och genomdriva lagstiftning som förbjuder handlingar som utgör allvarligt missbruk av politisk eller ekonomisk makt samt främja principer och mekanismer för förebyggande av sådana handlingar och utveckla och göra lätt tillgängliga lämpliga rättigheter och kompensation åt offer för sådana handlingar.

Litteraturlista

- Ahlberg, Jan (1996)** Invandrares och invandrares barns brottslighet. En statistisk analys. BRÅ-rapport 1996:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Ahlbom, Per-Magnus (2000)** Barn som drabbas, i Svensk polis 2000:3.
- Andersson, Berit och Lundberg Magnus (2000)** Våld mot invandrarkvinnor. Kvinnors berättelser och socialtjänstens strategier. Research reports 2000:6. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University.
- Andersson, Ulrika (2001a)** The unbounded body of the law of rape. The intrusive criterion of non-consent, in Responsible selves. Women in the Nordic legal culture. Kevät Nousiainen (ed). Aldershot: Ashgate.
- Andersson, Ulrika (2001b)** Det gränslöst feminina, i Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld. Inger Lövkrona (red). Lund: Nordic Academic Press.
- Andersson-Brolin, Lillemor (1997)** ”Vi har ju alltid omskurit våra flickor!”. Om kvinnlig könsstympning. Stockholm: Rädda Barnen.
- Appelquist, Josephine (2001)** Kommersiell sexuell exploatering av barn. En studie av kännedom om utnyttjandet av minderåriga i prostitution, pornografi och trafficking. Stockholm: Ecpat, Sverige.
- Arellano, Birgit och Misiowiec, Grazyna (1993)** Ensamhet, isolering och familjevåld i flyktingfamiljer. En förstudie om misshandlade invandrade kvinnor. Stockholm: Röda korset.
- Arnell, Ami och Ekbohm, Inger (1999)** ” och han sparkade mamma-”. Möte med barn som bevittnar våld i sina familjer. Stockholm: Rädda Barnen.
- Arnetz, Judith (1998)** Violence towards health care personnel. Prevalence, risk factors, prevention and relation to quality of care. Stockholm: Karolinska institutet.
- Arnetz, Judith (2001)** Våld i vårdarbete. Ett utbildningsmaterial om hot och våld för personer som arbetar inom vården. Lund: Studentlitteratur.
- ASTA-teamet (2001)** Angående spridning av information om Våldtäktsprojekt, PM 2001-11-06. Umeå: Norrlands universitetssjukhus, Psykiatriska kliniken.
- Bacik, Ivana, Maunsell, Catherine and Gogan, Susan (1998)** The legal process and victims of rape. Comparative analysis of the laws and legal procedures relating to rape and their impact upon victims of rape in the fifteen member states of the European Union. Dublin: The Dublin Rape Crisis Centre : The School of Law, Trinity College Dublin.
- Barn som brottsoffer (1998)** Om barn som brottsoffer och BRIS som barns ombud. Ingeborg Moquist (red), Umeå: Barnens Rätt i Samhället, BRIS.

- Barn som ser pappa slå (2001).** Barbro Metell m. fl. Stockholm: Gothia.
- Barns utsagor i utredningar vid misstanke om brott (1996)** Nio uppsatser från Vittnespsykologiska forskningslaboratoriet. Red. Ulla Sjöström. Stockholm: Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.
- Bender, Christine och Holmberg, Carin (2001)** När var och en sköter sitt... Hur ser stöd och hjälp ut till misshandlade kvinnor i kommuner utan kvinnojour? Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie : 21. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Berg, Lena (1999)** Lagom är bäst. Unga kvinnors berättelser om heterosexuell samvaro och pornografi. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige, ROKS.
- Bergenheim, Åsa (1994)** Barnet, libido och samhället. Om den svenska diskursen kring barns sexualitet 1930-1960. Umeå: Umeå universitet.
- Bergenlöv, Eva, Lindstedt Cronberg, Marie och Österberg, Eva (2002)** Offer för brott. Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid. Lund; Nordic Academic press.
- Berglund, Kerstin (1994)** Livets kvalitet, i Skuldfrihet och Ansvarslöshet. En hälsning till Alvar Nelson på 75-årsdagen av Ane den gamles barnbarn. Utg. av Kerstin Berglund m. fl. Helsingfors: Universitetet, Institutionen för straff- och processrätt.
- Berglund, Kerstin (1995)** Rättens användbarhet vid brott mot kvinnor, i Kvinnor och miljöer. Rapport från det 9nde nordiska kvinnojuristmötet 19-21 maj 1995. Red. Monica Herrlin. Helsingfors: Helsingfors universitet, Institutionen för privaträtt.
- Berglund, Kerstin (2002)** Mänskliga kränkningar, i Flores juris et legum. Festskrift till Nils Jareborg. Uppsala: Iustus.
- Bergman, Bo (1987)** Battered wives. Why are they beaten and why do they stay? Stockholm: Karolinska institutet.
- Bevis: 6 (2001)** Sexuella övergrepp mot barn. Christian Diesen (red.), Clara Hellner Gumpert, Frank Lindblad, Helena Sutorius. Stockholm: Norstedts juridik.
- Boëthius, Maria-Pia (1976)** Skylla sig själv. En bok om våldtäkt. Stockholm: Liber.
- Bolin Pennegård, Ann Marie (1999)** Kvinnans rättigheter. UD-info : juni 1999. Stockholm: Utrikesdepartementet.
- Brienen, Marion and Hoegen, Ernestine (2000)** Victims of crime in 22 European criminal justice systems. The implementation of Recommendation (85) 11 of the Council of Europe on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure. Nijmegen: Wolf Legal Productions.
- Bring, Thomas, Diesen, Christian och Schelin, Lena (1999)** Förundersökning. Stockholm: Norstedts juridik.
- Brottsoffer (1988)** BRÅ-utredning 1988:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsoffer (2001)** En handledning för polisens del i lokalsamhällets brottsofferstödjande arbete. RPS rapport 2001:1. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

- Brottsofferfonden (2001)** Nyhetsbrev Brottsofferfonden 2001:3. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Brottsofferfonden (2002a)** Nyhetsbrev Brottsofferfonden 2002:1. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Brottsofferfonden (2002b)** Nyhetsbrev Brottsofferfonden 2002:2. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Brottsoffermyndigheten (1997)** Brottsoffer i forskningen. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Brottsoffermyndigheten (2001a)** Brottsoffer i fokus. De vinnande bidragen i Brottsoffermyndighetens uppsatstävling 2001. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Brottsoffermyndigheten (2001b)** Vittnesstöd för personer med utländsk bakgrund. Rapport från ett pilotprojekt i Örebro. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Brottsoffermyndigheten (2002a)** Remissvar SOU 2001:72, Barnmisshandel. Umeå : Brottsoffermyndigheten.
- Brottsoffermyndigheten (2002b)** Vittnesstöd. En kartläggning av vittnesstödsverksamhet vid landets tingsrätter och hovrätter hösten 2001. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Brottsoffermyndigheten (2002c)** Årsredovisning 2001. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Brottsoffrets rätt (1995)** Billström, M. m. fl. Stockholm: Juristförlaget.
- Burman, Monica och Mikaelsson, Julia (2000)** Fem år med Brottsofferfonden. En beskrivning och en utvärdering av fondens verksamhet och resultat Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Båvner, Per och Lorentzi, Ulrika (2001)** Förbjud dem och glöm dem?, i Bang 2001:2.
- Börjesson, Bengt och Håkansson, Hans (1990)** Hotade, försummade och övergivna. Är familjehemsplacering en möjlighet för barnen? En bok för socialarbetare i den sociala barnomsorgen. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Captured queen (2002)** Men's violence against women in "equal" Sweden. A prevalence study. Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand, Anne-Marie Kalliokoski. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Carlstedt, Malena (2001)** Upprepad utsatthet för brott. En utgångspunkt för brottsförebyggande verksamhet. BRÅ-rapport 2001:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Cederborg, Ann-Christin (2000)** Barnintervjuer. Vägledning vid utredningsarbete Stockholm: Liber.
- Christensen, Else (1988)** När mor får bank. Köpenhamn: Socialt Udviklingscenter SUS.
- Christianson, Sven Åke och Wentz, Görel (1996)** Brotts och minne. Berättelser om grova brott i känslö- och minnesperspektiv. Stockholm: Natur och kultur.
- Christianson, Sven Åke, Engelberg, Elisabeth och Holmberg, Ulf (1998)** Avancerad förhørs- och intervjuemetodik. Stockholm: Natur och kultur.

- Christie, Nils (1977)** Conflicts as property, in *British Journal of Criminology*, vol 17.
- Christie, Nils (1986)** The ideal victim, in *From crime policy to victim policy. Reorienting the justice system*. Ed. by Ezzat A. Fattah. Basingstoke: Macmillan.
- Dahlbäck, Olof (1988)** Målsägandens behov av hjälp, i *Brottsoffer*. BRÅ-utredning 1988:1 Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Dahlström-Lannes, Monica (1990)** Mot dessa våra minsta. Sexuella övergrepp mot barn. Stockholm: Rädda barnen.
- Danilda, Inger and Leander, Karen (1999)** The worst scars are on the inside. *Methods of counteracting violence against women*. Stockholm: Operation Kvinnofrid International.
- Darahagi, Haideh (2001)** "Hedersmordets" anatomi. Om integrationspolitik, kultur och kvinnors rättigheter, i *Törnroslandet. Om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket.
- Diesen, Christian (2000)** Bevisvärdering och vittnespsykologisk utsageanalys, i *Juridisk tidskrift* 2000:2.
- Diesen, Christian (2001)** Terapeutisk juridik, i *Juridisk tidskrift* 2001/02:1.
- Domare, läkare, poliser, socialtjänstemän, terapeuter m. fl. om sexuella övergrepp mot barn (1992)** Konferensdokumentation. Red. Viveka Engwall. BRÅ-PM 1992:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Dubbel viktimisering (2002)** Invandrade brottsoffer i svensk kontext. Konferensrapport. (Preliminär titel, opubl. konferensrapport från Sästaholm 8-9 november 2001). Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Edfeldt, Åke (1985)** Allt vad i gören. Slutrapport från SUSA-projektet om aga och våld i hemmet. Stockholm: Proprius.
- Edgardh, Karin (2001)** Adolescent sexuality and sexual abuse. A Swedish perspective. Stockholm: Venhälsan, Institution Södersjukhuset, Karolinska Institutet.
- Eduards, Maud (1997)** The women's shelter movement, in *Towards a new democratic order? Women's organizing in Sweden in the 1990s*. Gunnel Gustafsson, ed. Stockholm: Publica.
- Eduards, Maud (1999)** I krig och kärlek är allt tillåtet, i *Bang* 1999:2.
- Eduards, Maud (2002)** Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori. Stockholm: Liber.
- Edvardsson, Bo (1997)** Att utreda påstådda sexuella övergrepp. Docent Svedin lägger pussel. Örebro: Högskolan, Utredningsmetodiska forskningsenheten.
- Edvardsson, Bo (1998)** Källkritiska kriterier för teorier, forskning och utredande. Örebro: Högskolan, Utredningsmetodiska forskningsenheten.
- Egensinne och mångfald (1996)** Från 19 sociologer till Bengt Gesser. Red. Gunnar Andersson. Lund: Arkiv.
- Ekström, Simon (2002)** Trovärdighet och ovärdighet. Rättsapparaten hanterande av kvinnors anmälan av våldtäktsbrott Stockholm 1946-1950. Hedemora: Gidlund; Stockholm: Stockholms universitet.

- Eldén, Åsa (1998)** The killing seemed to be necessary. Arab cultural affiliation as an extenuating circumstance in a Swedish verdict, i NORA 1998:2.
- Eldén, Åsa (2001a)** Kulturer mördar inte kvinnor, i Bang 2001:2.
- Eldén, Åsa (2001b)** Religion, sexualliv og identiteskonstituering, i Lundgren, Eva: Ekte kvinne? Identitet på kryss og tvers. Oslo: Pax.
- Eliasson, Mona och Forward, Sonja (1992)** Kvinnomisshandel. En indexerad bibliografi. Uppsala: Uppsala universitet.
- Eliasson Mona (1997)** Mäns våld mot kvinnor. En kunskapsöversikt om våldtäkt, dominans och kontroll. Stockholm: Natur och kultur.
- Elman, Amy (1990)** Oskyddad i det svenska välfärdssamhället. En undersökning av misshandlade kvinnor och den hjälp de fått. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige, ROKS.
- Elman, Amy (1991)** Avliva myterna om kvinnomisshandel. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige, ROKS.
- Elman, Amy (1997)** Sexualpolitik och utredningar. En granskning av utredningarna, i Sexuella övergrepp mot kvinnor och flickor. Konferens i Stockholm 1995. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige, ROKS.
- Eriksson, Annika (2000)** Kännedom om prostitution 1998-1999. SoS-rapport 2002:5. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Eriksson, Hjelde (2001)** Ofrid. Våld mot äldre kvinnor och män. En omfångsundersökning i Umeå kommun. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Eriksson, Katarina (1995)** Motsträvighet som anomali i rättsväsendet. Poliser och åklagare om kvinnomisshandel, i SOU 1995:60, Kvinnofrid, del B.
- Eriksson, Maria (2001)** Om vårdnad, boende och umgänge, i Barn som ser pappa slå. Stockholm: Gothia.
- Eriksson, Maria and Hester, Marianne (2001)** Violent men as good-enough fathers? A look at England and Sweden, in Violence against women 2001:7.
- Fattah, Ezzat A. (1991)** Understanding criminal victimisation. An introduction to theoretical victimology. Scarborough, Ontario: Prentice Hall.
- Fattah, Ezzat A. (2000)** Victimology. Past, present and future, in Criminologie 2000:1. Montréal: Les Presses de l'Université.
- Finndahl, Kerstin (2001)** Våga se. En studie om förekomsten av våld mot kvinnor med funktionshinder. Stockholm: Forum kvinnor och handikapp.
- Flores juris et legum (2002)** Festskrift till Nils Jareborg. Redaktionskommitté: Petter Asp, Carl Erik Herlitz, Lena Holmqvist. Uppsala: Iustus.
- From crime policy to victim policy (1986)** Reorienting the justice system. Ed. by Ezzat A. Fattah. Basingstoke: Macmillan.
- Föreanta Nationernas fjärde kvinnokonferens (1996)** Peking den 4-15 september 1995. Aktstycken utgivna av Utrikesdepartementet, Ny serie II:51. Stockholm: Utrikesdepartementet.

- Granhag, Pär Anders (2001)** Vittnespsykologi. Lund: Studentlitteratur.
- Groenhuijsen, Marc (1998)** The development of vicimology and its impact on criminal justice policy in the Netherlands, in Support for crime victims in a comparative perspective. A collection of essays dedicated to the memory of professor Frederic McClintock. Ed. By Ezzat Fattah and Tony Peters. Samenleving criminaliteit & strafrechtspleging : 13. Leuven: Leuven University Press.
- Grothe Nielsen, Beth og Snare, Annika (1998)** Viktimologi. Aarhus: Aarhus universitetsforlag.
- Gullberg, Cecilia (1997)** Barn som kriminalitetens offer. Rapport. Samarbetsprojekt mellan BOJ och BRIS. Södertälje: Brottsofferjourenas Riksförbund, BOJ.
- Gumbel, Ingetora (2000)** Hörd angående misshandel. Polisens protokoll vid förhör med misshandlade kvinnor och misstänkta män. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för nordiska språk.
- Gumpert, Clara Hellner (2001)** Alleged child sexual abuse. The expert witness and the court. Stockholm: Karolinska institutet.
- Hagner, Christina (1995)** Rätten att kränka ett barn. Om barnpornografi och yttrandefrihet. Stockholm: Ordfront.
- Hassanen, Sadia (1997)** Female genital mutilation in East-Africa. With special reference to the situation in Sudan. Rapport 1997:13. Umeå: Umeå universitet, Centrum för folkhälsovetenskap.
- Hatbrott (2002)** En uppföljning av rättsväsendets insatser. BRÅ-rapport 2002:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Hedin, Ulla-Carin och Månsson, Sven-Axel (1998)** Vägen ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitutionen. Stockholm: Carlsson.
- Heimer, Gun och Nylén, Lars (1999)** Kvinnomisshandel - den tysta epidemin. Särtryck ur Nordisk kriminalkrönika, 1999.
- Hej kompis, får jag låna din mobil? (2000)** En skrift om Stödcentrum för unga brottsoffer i Stockholm. Stockholm: Stockholms stad.
- Hejll, Agneta (2001)** Fakta om kvinnlig könsstympning. Stockholm: Rädda Barnen.
- Heuman, Lars (1973)** Målsägande. Stockholm: Norstedt.
- Heuni Newsletter (2002)** The newsletter of the European Institute for Crime prevention and Control affiliated with the United Nations. Spring 2002. Editor: Kauko Aromaa. Helsingfors: HEUNI.
- Hindberg, Barbro (2001)** Barnmisshandel. Stockholm: Rädda Barnen.
- Hoffman, Hanoach (1992)** What did Mendelsohn really say?, in International faces of criminology. Sarah Ben David and Gerd Ferdinand Kirchhoff (eds.). Mönchengladbach: WSV Publishing.
- Holgerson, Astrid (1990)** Fakta i målet. Vittnespsykologins bidrag vid bedömning av sakfrågan i enskilda rättsfall. Stockholm: Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.

- Holgerson, Astrid (1996)** Psykologin och rättssäkerheten. Om psykologers medverkan i rättsliga utredningar av misstänkta sexuella övergrepp mot barn, i Barns utsagor i utredningar vid misstanke om brott. Nio uppsatser från Vittnespsykologiska forskningslaboratoriet. Red. Ulla Sjöström. Stockholm: Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.
- Hot och våld i vård och omsorg (2000)** Fakta, forskning och förebyggande arbete. Red. Ewa Menckel. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Hydén, Margareta (1992)** Woman battering as marital act. The construction of a violent marriage. Stockholm studies in social work: 7. Stockholm: Stockholms universitet.
- Hydén, Margareta (1995)** Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och det möjliga. Stockholm: Liber.
- Integrating a victim perspective within criminal justice (2000)** International debates. Ed by Adam Crawford and Jo Goodey. Aldershot: Ashgate.
- International review of victimology (2001)** Special issue on victims and fear of crime in contemporary Sweden. 2001:2. Bicester: A B Academic.
- Janson, Staffan och Almqvist, Kjerstin (2000)** Barn som bevittnat våld. En utsatt grupp som är alltför lite uppmärksammas, i Läkartidningen 2000:38.
- Jeffner, Stina (1997)** Liksom våldtäkt, typ. Om ungdomars förståelse av våldtäkt. Stockholm: Brevskolan: Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige, ROKS.
- Karmen, Andrew (1996)** Crime victims. An introduction to victimology. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Klette, Hans (2002)** Brottsoffrets ställning i brottmålsprocessen enligt Europarådets rekommendation, i Tidningen Brottsoffer 2002:2.
- Knutson, Tom (2002)** Utsatta kvinnors försvarare, i Advokaten 2002:3.
- Kvinnlig könsstympning (2002)** Ett utbildningsmaterial för skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård. Kunskapsöversikt. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Kön, visioner och revisioner (2001)** Ett forskningsprogram 1997-2003. Umeå universitet: Kvinnovetenskapligt forum.
- Larsson IngBeth (2001)** Children and sexuality. "Normal" sexual behaviour and experiences in childhood. Linköping: Linköpings universitet.
- Leander, Karen (1989)** Misshandlade kvinnors möte med rättsapparaten. Kriminalpolitiska konsekvenser, i Kvinnomisshandel. Rapport från en konferens 14-15 november 1988. JÄMFO- rapport : 14. Stockholm: JÄMFO.
- Leander, Karen (1997)** Övergrepp mot kvinnor. Vad kan göras? Rapport från yrkesmedicinska enheten 1997:5. Stockholms läns kvinnohälsorapport kapitel 4. Stockholm: Stockholms läns landsting, Yrkesmedicinska enheten.
- Lenke, Leif (1973)** Den dolda våldsbrottsligheten i Sverige i ett komparativt perspektiv, i Nordisk tidskrift for kriminalvidenskab 1973.
- Leymann, Heinz (1984)** Fyra bibliografier avseende våldsoffer. Undersökningsrapport 13. Arbetskyddsstyrelsen Stockholm.

- Leymann, Heinz, Bård, Inga och Erkas, Eivor (1985)** Bankrån i glesbygd. Undersökningsrapport. Stockholm: Arbetarskyddsstyrelsen.
- Leymann, Heinz (1989)** När livet slår till. Offersituationer, följdhändelser och psykiska problem. Stockholm: Natur och kultur.
- Liliequist, Jonas (2002)** Mannens våld och välde inom äktenskapet. En studie av kulturella stereotyper från reformationstiden till 1800-talets början, i Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld. Inger Lövkrona (red). Lund: Nordic Academic Press.
- Lindberg, Kerstin (2002)** Mänskliga kränkningar, i Flores juris et legum. Festskrift till Nils Jareborg. Uppsala: Iustus.
- Lindblad, Frank (1989)** Sexuella övergrepp mot barn. Karakteristika och utredningsmetodik. Stockholm: Karolinska institutet.
- Lindblad, Frank, Holm, Maria och Kaldal, Anna (1999)** Sexuella övergrepp på daghemmet Glädjen i Karlstad. Myndigheternas och föräldrarnas perspektiv. Stressforskningsrapporter : 284. Stockholm: Statens institut för psykosocial miljömedicin.
- Lindblom Lotten (2002)** To see or not to see a sexually abused child in a picture. Lund: University, Department of Psychology.
- Lindgren, Magnus (1997a)** Brottsofferarbetet i Sverige. En kunskapsöversikt. Rapport 1997:1. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Lindgren, Magnus (1997b)** Polisen och brottsoffer. En brottsofferstudie i Polismyndigheten i Östergötlands län. RPS rapport 1997:3. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Lindgren, Magnus (1999)** Brottsoffren i rättsprocessen. En undersökning genomförd av Magnus Lindgren på uppdrag av Rikspolisstyrelsen. Stockholm: Rikspolisstyrelsen : Riksåklagaren ; Jönköping: Domstolsverket.
- Lindgren, Magnus och Wergens, Anna (2000)** Brottsofferdrabbade resenärer. En undersökning om utsatthet för brott bland svenska charterturister i EU. Umeå : Brottsoffermyndigheten
- Lindgren, Magnus, Pettersson, Karl-Åke och Hägglund, Bo (2001)** Brottsoffer. Från teori till praktik. Stockholm: Jure.
- Lindholm, Torun och Christianson, Sven Åke (1995)** Vittnesmål och våldsbrott. Effekter av etnisk grupptillhörighet hos vittne, offer och gärningsman. Solna: Polishögskolan.
- Lindstedt-Cronberg Marie (1997)** Synd och skam. Ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680-1880. Tygelsjö:Cronberg Publ.
- Listerborn, Carina (2000)** Om rätten att slippa skyddas. En studie av trygghetsskapande och brottsförebyggande projekt och kvinnors rädsla för att röra sig i stadens rum. Göteborg: Chalmers tekniska högskola, Tema stadsbyggnad.
- Litzén, Staffan (1993)** Brottsoffer. Uppsats i Allmän kriminologi, VT 1993. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.

- Det lokala våldet (2000)** Om rädsla, rasism och social kontroll. Ingrid Salin och Malin Åkerström (red). Stockholm: Liber.
- Lundberg, Magnus (1996)** Organisationshorisonter och kvinnomisshandel. Kvinnomisshandel som polisärende. Research reports 1996:5. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University.
- Lundberg, Magnus (1998)** Kvinnomisshandel som polisärende. Att definiera och utdefiniera. Research reports 1998:1. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University.
- Lundberg, Magnus (2001)** Vilja med förhinder. Polisers samtal om kvinnomisshandel. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Lundgren, Eva (1991)** Våldets normaliseringsprocess. Två parter - två strategier. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige, ROKS.
- Lundgren, Eva (2001)** Ekte kvinne? Identitet på kryss og tvers. Oslo: Pax.
- Läkare om våld (1998)** En programskrift om medicinska aspekter på våld, våldsvärkare och våldsoffer. Stockholm: Sveriges läkarförbund.
- Lööw, Helene och Nilsson, Lotta (2001)** Hets mot folkgrupp. BRÅ-rapport 2001:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Malm, Ulf (1997)** Kriminalitet och trygghet i boendet. En studie i stadsdelen Hjällbo. Göteborg: Förvaltnings AB Framtiden.
- Malm, Ulf (2000)** Trygghetoch säkerhet i boendet. Stockholm: SABO.
- Martens, Peter (1989)** Sexualbrott mot barn. Presentation och diskussion av några centrala teman inom forskningsområdet. BRÅ-rapport 1989:1. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Martens, Peter (1998)** Pedofili. Barnpornografi och sexuella övergrepp mot barn. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Martens, Peter (1998)** Brottslighet och utsatthet för brott bland personer födda i Sverige och i utlandet. Resultat från en intervjuundersökning. BRÅ-PM 1998:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Martens, Peter (2001)** Immigrants as victims of crime, in International Review of Victimology 2001:2. Special issue on victims and fear of crime in Contemporary Sweden.
- Mawby, Rob I and Walklate, Sandra (1994)** Critical victimology. International perspectives. London: Sage publications.
- Medling vid brott (2000)** Slutrapport från en försöksverksamhet. BRÅ-rapport 2000:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Mellberg, Nea (1991)** "Jag kan inte få mig till att fråga". Om rädslan inför att misstänka och ta itu med sexuella övergrepp mot barn. Umeå: Umeå universitet, Kvinnovetenskapligt forum.
- Mellberg, Nea (2002)** När det överkliga blir verklighet. Mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder. Umeå: Boréa.

- Mendelsohn, Benjamin (1976)** Victimology and contemporary society's trends, in *Victimology. An international journal* 1976:1.
- Mikaelsson, Julia och Wergens, Anna (2001)** Repairing the irreparable. State compensation to crime victims in the European Union. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Misiowiec, Gra och Gonzales, Hilda (1998)** Från sorg till bekräftelse och empowerment. Ett explorativt projekt. Stödgrupper för kvinnor med utländsk bakgrund som utsatts för våld. Stockholm: Stiftelsen Kvinnoforum.
- Mord, misshandel och sexuella övergrepp (2001)** Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld. Inger Lövkrona (red). Lund: Nordic Academic Press.
- Det motspänstiga offret (2001)** Malin Åkerström och Ingrid Sahlin (red). Lund: Studentlitteratur.
- Månsson, E (1999)** Psykologiskt omhändertagande av trafikoffer, våldsoffer och närstående till människor som plötsligt dör. Akutvårdspersonalens utsagor. Stockholm: Stockholms läns landsting, Psykologavdelningen, Huddinge sjukhus, Centrum för kriskunskap.
- Månsson Sven-Axel (1981)** Könshandelns främjare och profitörer. Om förhållandet mellan hallick och prostituerad. Lund: Doxa.
- Månsson, Sven-Axel (1996)** Könshandel över gränserna, i Egensinne och mångfald. Red. Gunnar Andersson. Lund: Arkiv.
- Mänskliga rättigheter (2001)** Aktuella forskningsfrågor. Red.: Göran Gunner och Sia Spiliopoulou. Uppsala: Iustus.
- Mänskliga rättigheter för barn (1999)** Ett informationsmaterial om FN:s konvention om barnets rättigheter. Stockholm: Gothia.
- Nehlin, Christina, Lindström, Peter och Svanberg, Karin (1998)** Medling vid brott. Om mötet mellan unga gärningsmän och brottsoffer. Stockholm: Kommentus.
- Nelson, Alvar (2002)** Brottsofferfonden. Skvadern som kunde flyga, i Flores juris et legum: Festskrift till Nils Jareborg. Uppsala: Iustus.
- Nilsson, Bo (1999)** Maskulinitet. Representation, ideologi, och retorik. Umeå: Boréa.
- Nilsson, Eva (1999)** Pojkar på ungdomsmottagning. Stockholm: Allmänna barnhuset.
- Nordborg, Gudrun (2000)** Kvinnofrid. Att förstå bakgrunden till mäns våld mot kvinnor och dess effekter. Ett utbildningsmaterial för personal inom rättsväsendet, hälso- och sjukvården socialtjänsten och kriminalvården. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Nordborg, Gudrun and Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2001)** Women's Peace. A criminal law reform in Sweden, in *Responsible selves. Women in the Nordic legal culture*. Kevät Nousiainen (ed). Aldershot: Ashgate.
- Nordisk forening mot barnemishandling og omsorgssvikt (2002)** 2 Nordiske kongress 27-29 mai, Oslo 2002. Program og abstrates. Oslo: NFBO.

- Nordisk konferens om brottsofferfond (2001)** TemaNord 2001:587.
Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.
- Nyman, Anders och Svensson, Börje (2002)** Pojkmottagningen. Sexuella övergrepp och behandling. Stockholm: Rädda Barnen.
- Nygren, Rolf (1999)** Domstolar och etniska hänsynstaganden, i Svensk Juristtidning 1999:5.
- Nygren, Rolf (2002)** Kulturgenererad grov brottslighet i 1990-talets mångkulturella samhälle. Myt eller verklighet?, i Dubbel viktisering. Invandrade brottsoffer i svensk kontext. Konferensrapport. (Preliminär titel, opubl. konferensrapport från Såstaholm 8-9 november 2001). Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- När livet är orättvist (1993)** Dokumentation från konferens på Internationella Barndagen 1992 i Stockholm. Stockholm: Allmänna barnhuset.
- Offrer för vålds- och egendomsbrott 1978-1993 (1995)** Levnadsförhållanden ; 88. Stockholm: Statistiska Centralbyrån (SCB).
- Olsson, Hanna (1990)** Catrine och rättvisan. Stockholm: Carlsson.
- Olsson, Mariann, Schulmann, Abbe och Öhlén, Gunnar (2001)** Psykologiskt omhändertagande av trafikskadade, våldsoffer och anhöriga samt stöd till akutpersonal. En intervju- och enkätstudie på akutkliniken vid Huddinge universitetssjukhus. Kris-projektet, Delrapport 3. Stockholm: Stockholms läns landsting, Huddinge sjukhus, Enheten för psykisk hälsa, Samhällsmedicin.
- Overgreb mot äldre (1994)** Ida Hydle (red). Nord:1994:2. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.
- Piispa, Minna and Heiskanen, Markku (2001)** The price of violence. The cost of men's violence against women in Finland. Helsinki: Statistics Finland and Council for Equality.
- Posse, Barbro and Heimer, Gun (1999)** The multiple traumas of sexual violence. Educating staff working in the medical services, in Women's studies quarterly 1999:1-2.
- Prostitution och trafficking (2001)** Sexslavhandel! En sammanställning av de föreläsningar som gavs under den internationella konferensen 2-4 februari 2001. Stockholm: ROKS.
- Rathsman, Kerstin (2000)** Incest - att bo i en stulen kropp. Uppsala: Uppsala universitet, Sociologiska institutionen.
- Renck, Barbro (1993)** Brottsoffer : inbrottsoffrens reaktionsmönster och sjukvårds- personalens förhållningssätt Göteborg : Nordiska hälsovårdshögskolan
- Renck, Barbro (1997)** Victims of crime in a public health perspective. Some typologies and tentative explanatory models. NHV-rapport 1997:1. Göteborg: Nordiska hälsovårdshögskolan.
- Responsible selves (2001)** Women in the Nordic legal culture. Kevät Nousiainen (ed). Aldershot: Ashgate.
- Risberg, Gunilla (1994a)** Sexualiserat våld som folkhälsoproblem, i Läkartidningen 1994:91.

- Risberg, Gunilla (1994b)** Varför går du inte? Fel fråga tilloffer. Sexualiserat våld i sociokulturellt perspektiv, i *Läkartidningen* 1994:91.
- Ryding, Anna (2000)** Brottet, krisen och dygden. Jouraktivs framställningar av brottsoffer. *Research reports* 2000:4. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University.
- Ryding, Mikael (2000)** Dödligt våld i Sverige 1990-1996. En deskriptiv studie. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.
- Ryding, Mikael (2001)** Dödligt våld mot kvinnor i nära relationer. BRÅ-rapport 2001:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Rytterbro, Liselotte (1999)** Medlingens externa brottsofferorientering. Vilka organisationer och vilka brott aktualiseras? *Research reports* 2000:2. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University.
- Rytterbro, Liselotte (2002)** Medling - möten med möjligheter. En analys av en nygamal reaktion på brott. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.
- Rättspsykologi (1996)** Den forensiska psykologin i Sverige. En kunskapsöversikt. Sven-Åke Christianson (red). Stockholm: Natur och kultur.
- Saveman, Britt-Inger (1994)** Formal carers in health care and the social services witnessing abuse of the elderly in their homes. Umeå: Umeå universitet.
- Samlad resultatredovisning för rättsväsendet (1999)** Redovisning av ett projekt inom Justitiedepartementet. Rapport oktober 2000. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Schiratzki, Johanna (2001)** Muslimska familjerätt. I svenskt perspektiv. Stockholm: Norstedts juridik.
- Sexuell barnmisshandel inom familjen (1985)** Stockholm: Natur och Kultur.
- Sexualbrott mot barn (1989)** Presentation och diskussion av några centrala teman inom forskningsområdet. BRÅ-rapport 1989:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Sexuella övergrepp mot barn (1999a)** Barns minnesförmåga. Expertrapport. Sven-Åke Christianson. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Sexuella övergrepp mot barn (1999b)** Definitioner och förekomst. Expertrapport. Carl Göran Svedin. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Sexuella övergrepp mot barn (1999c)** Polisförhör av barn. En studie av 193 polisanmälda ärenden. Expertrapport. Ann-Christin Cederborg. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Sexuella övergrepp mot barn (1999d)** Den rättsliga hanteringen. Expertrapport. Helena Sutorius, Christian Diesen. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Sexuella övergrepp mot barn (1999e)** En studie av debatten om sexuella övergrepp mot barn 1994-1998. Expertrapport. Carl Göran Svedin. Stockholm: Socialstyrelsen.

- Sexuella övergrepp mot barn (2000)** En kunskapsöversikt. SoS-rapport 2000:1. Stockholm. Socialstyrelsen.
- Shapland, Joanna (2000)** Victims and criminal justice: Creating a responsible criminal justice agencies i Integrating a victim perspective within criminal justice (2000) International debates. Ed by Adam Crawford and Jo Goodey. Aldershot: Ashgate.
- Skjorten, Kristin, Bjørge, Tore och Olaussen, Leif Petter (1999)** Forskning om vold. Oslo: Norges forskningsråd.
- Skuldfrihet och ansvarslöshet (1994)** En hälsning till Alvar Nelson på 75-årsdagen av Ane den gamles barnbarn. Utg. av Kerstin Berglund m. fl. Helsingfors: Universitetet, Institutionen för straff- och processrätt.
- Slagen dam (2001)** Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige. En omfångsundersökning. Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand, Anne-Marie Kalliokoski. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Stenson, Kristina (2002)** Men's violence against women. A challenge in antenatal care. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för kvinnors och barns hälsa.
- Support for crime victims in a comparative perspective (1998)** A collection of essays dedicated to the memory of professor Frederic McClintock. Ed. By Ezzat Fattah and Tony Peters. Samenlevning criminaliteit & strafrechtspleging : 13. Leuven: Leuven University Press.
- Sutorius, Helena (1999/2000)** Sexuella övergrepp mot barn. Behovet av psykologisk sakkunskap och sakkunnigas roll i rättsprocessen, i Juridisk tidskrift 1999-2000:2.
- Svanberg, Karin (2000)** Medling vid brott. Olika inriktning på projekten, i Apropå 2000:1.
- Svedberg, Gunnel (2001)** Sjuksköterskors berättelser om rädsla inom psykiatrisk vård före moderna psykofarmaka, i Socialvetenskaplig tidskrift 2001:1-2.
- Svedberg, Gunnel (2002)** Omvårdnadstraditioner inom svensk psykiatrisk vård under 1900-talets första hälft. Stockholm: Karolinska institutet.
- Svedin, Carl Göran och Back, Kristina (1996)** Barn som inte berättar. Om att utnyttjas i barnpornografi. Stockholm: Rädda barnen.
- Svenberg, Jenny och Huldén, Gita (2001)** UR lät 18-åringar närvara vid porrfilmsinspelning, i Kvinnotryck 2001:3.
- Svensson, Börje (1998)** 101 pojkar. En studie om sexuella övergrepp. Stockholm: Rädda barnen.
- Svensson, Eva Maria (1986)** Pornografi - orsak eller symptom?, i Retfærd:32.
- Svensson, Eva Maria (1995a)** Genus och rätt. En problematisering av föreställningen om rätten. Uppsala: Iustus.
- Svensson, Eva Maria (1995b)** Vems tryckfrihet - hans, hennes eller hans och hennes?, i 13 kvinnoperspektiv på rätten. Gudrun Nordborg (red). Uppsala: Iustus.
- Thorberg, Marie-Louise (1993)** Vin, våld och lugnande medel. Ur sju kvinnors perspektiv. Stockholm: Folksam.

- Tiby, Eva (1999)** Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.
- Tiby, Eva (2001)** Victimization and fear among lesbians and gay men in Stockholm, in *International Review of Victimology* 2001:2.
- Tidefors Andersson, Inga (2002)** Från barndom till brott. Om 20 män dömda för sexuella övergrepp mot 38 barn. Göteborgs Universitet: Psykologiska Institutionen.
- Torstensson, Marie (1997)** Nyckelfrågor i framtida brottsofferforskning, i *Brottsoffer i forskningen*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Törnroslandet (2001)** Om tillhörighet och utanförskap. Norrköping: Integrationsverket.
- Ungmark, Inger (1996)** För barnens skull måste vi lyfta på locket. Arbetsrapport 1 inom projektet Misshandlade kvinnor och deras barn. Nyköping: Länsstyrelsen.
- Utsatthet för etniskt och politiskt relaterat våld m m, spridning av rasistisk och antirasistisk propaganda samt attityder till demokratin m m bland skolelever (1997)** Anders Lange m. fl. Stockholm: Centrum för invandringsforskning (CEIFO).
- Victim Support Magazine (2001)** No 79, Summer 2001.
- The Victimologist (1997)** Vol 2, nr 1. (Även publicerad på Internet, se www.world-society-victimology.de)
- Voldens ofre – vårt ansvar (2000)** Rapport fra nordisk fag- og forskningskonferanse arrangert av Kompetansesenter for voldsofferarbeid i Oslo 18 og 19 november 1999. Randi Saur (red). HiO-rapport 2000:9. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Våga se (2001a)** Nummer 2001:3.
- Våga se (2001b)** Nummer 2001:4.
- Våld från alla håll (1993)** Forskningsperspektiv på våld i rörliga bilder. Cecilia von Feilitzen, Michael Forsman och Keith Roe (red.). Stockholm; Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Våld i lesbiska relationer (2001)** En skrift i samarbete mellan Riksförbundet för sexuell likaberättigande och Sveriges Kvinnojourers Riksförbund. Stockholm: 2001.
- Våld mot kvinnor (1997)** Monika Olsson och Gunilla Wiklund (red). BRÅ-rapport 1997:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Välfärdsbulletinen (1999)** Nr 4 Diskriminerade och otrygga.
- Weinehall, Katarina (1997)** Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet. Akademiska avhandlingar vid Pedagogiska institutionen Umeå universitet: 45. Umeå: Umeå universitet, Pedagogiska institutionen.
- Weinehall, Katarina (1999)** Gymnasieelevers möten med våld - i hemmet, i skolan och på fritiden. En enkätstudie vid 14 gymnasieskolor i Sverige. Umeå: Umeå universitet, Pedagogiska institutionen.

Wemmers, Jo-Anne M. (1996) Victims in the criminal justice system. The Hague; Amsterdam; New York; Monsey, N.Y.: Ministry of Justice; Kugler Publications; Criminal Justice Press.

Wennberg, Suzanne (2000) Grov kvinnofrid - en problematisk konstruktion, i Svensk juristidning 2000:9.

Westerstrand, Jenny (1997) Sexuella övergrepp mot barn. En genomgång av debatten 1983-1996 samt en feministisk kritik av vittnespsykologisk metod. Uppsala: Uppsala universitet, Juridiska institutionen.

Widding, Astrid Söderbergh (2000) Våldsamt populärt. 1990-talets mest sedda filmer och videogram. Våldsskildringsrådet : 25. Stockholm: Våldsskildringsrådet.

Widding Hedin, Lena (1999) Woman abuse during pregnancy. A prevalence study of psychological and physical abuse among Swedish women. Göteborg: Göteborgs universitet.

Wigerfelt, Anders och Wigerfelt, Berit (2001) Rasismens yttringar. Exemplet Klippan. Lund: Studentlitteratur.

Wikström, Per-Olof H. (1992) Sociala problem, brott och trygghet. En intervjuundersökning med vuxna i åtta förortsområden i Stockholm. BRÅ-rapport 1991:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Wikström, Per-Olof H., Torstensson, Marie och Dolmén, Lars (1997a) Lokala problem, brott och trygghet i Gävleborgs län. 1996 års trygghetsmätning. Rapport 1997:1 från Problemgruppen. Solna: Polishögskolan, Forskningsenheten.

Wikström, Per-Olof H., Torstensson, Marie och Dolmén, Lars (1997b) Lokala problem, brott och trygghet i Dalarna. 1996 års trygghetsmätning. Rapport 1997:3 från Problemgruppen. Solna: Polishögskolan, Forskningsenheten.

Wikström, Per-Olof H., Torstensson, Marie och Dolmén, Lars (1997c) Lokala problem, brott och trygghet i Stockholms län. 1996 års trygghetsmätning. Rapport 1997:4 från Problemgruppen. Solna: Polishögskolan, Forskningsenheten.

Wästerfors, David (2000) Risker, strategier och strapatser. Om brottserfarenheter och utsatthet bland svenska utlandsanställda i Öst- och Centraleuropa. Research reports 2000:5. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University.

Åkerström, Malin (1990) Dilemman i frivilligjourer. Exempen kvinno- och brottsofferjourer. Lund: Lund University, Department of sociology.

Åkerström, Malin (1993) Våld och hot i sjukvårdsarbeten. Dokumentation av en riksrepresentativ intervjustudie. Research Report 1993:3. Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University.

Åkerström, Malin (1994) Våldrisker i vården. Mentalsjuka missbrukare eller mormor?, i Socialmedicinsk tidskrift 1994.

Åkerström, Malin (1995) Brottsoffer i forskningen. En litteraturstudie. Research Report 1995:4. Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University.

Är det normalt eller? (1994) Om förskolebarns sexuella beteende, vuxnas attityder och nya forskningsresultat. IngBeth Larsson (red). Stockholm: Allmänna barnhuset.

Övergrepp mot äldre (1994) Ser vi toppen på ett isberg? SoS-rapport 1994:1. Stockholm: Socialstyrelsen.

13 kvinnoperspektiv på rätten (1995) Gudrun Nordborg (red). Uppsala: Iustus.

Internationella dokument

Action plan (1999) of the Council and the Commission on how best to implement the Treaty of Amsterdam on an area of freedom, security and justice (The Vienna Action plan). OJ C 1901, 23.01 1999.

Conclusions of the Umeå Expert Meeting (2000) on compensation to crime victims in the European Union, October 23-24 2000. Umeå: Brottsoffermyndigheten, The Crime Victim Compensation and Support Authority.

Council of Europe (1984) Convention on Compensation to Victims of Violent crimes. European treaty series No 116 24 11 1983. Strasbourg: Council of Europe.

Council of Europe (1985) The Position of the Victim in the Framework of Criminal law and procedure. Recommendation No R (85) 11 and explanatory report. Strasbourg: Council of Europe.

Council of Europe (1988) Assistance to victims and prevention of victimisation. Recommendation No R (87) 21 adopted by the Committee of Ministers. Strasbourg: Council of Europe.

Council of Europe (1992) Violence against elderly people. Strasbourg: Council of Europe.

Council of Europe (1997) Intimidation of witnesses and the rights of the defence. Recommendation No R (97) 13 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe

Council of Europe (1999) Mediation in penal matters. No R (99) 19 adopted by the Committee of Ministers.

European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950) ETS No 005, 4.11.1950, även som svensk lag från 1994, se SFS 1998:712.

The European Forum for Victim Services (1996) Statement of victims' rights in the process of criminal justice. London: European Forum for Victim Services.

Europeiska kommissionen (1999) Brottsoffer i Europeiska unionen. Reflexioner över normer och åtgärder. Meddelande till Europaparlamentet rådet och Ekonomiska och sociala kommittén KOM (99) 349 slutlig 14.07.1999.

Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (2000) Bulletin EU 12-2000. OJ C 364, 18.12, 2000.

Förenta nationerna (1979) Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. Res 34/180.

Förenta Nationerna (1985) Deklaration om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk. Res 40/34.

Förenta Nationerna (1989) FN:s konvention om barnets rättigheter antagen av FN:s generalförsamling den 20 november 1989.

Förenta Nationerna (1994) Deklarationen om avskaffande av allt våld mot kvinnor. Res 48/104. Finns bl. a. publicerad och kommenterad i Kvinnans rättigheter (1999) Stockholm: Utrikesdepartementet (UD info).

Grönbok (2001) Ersättning till brottsoffer. Framlagt av kommissionen. KOM (2001) 536, slutlig.

Guide for Policy makers on the implementation of the United Nations Declaration (1999) New York: United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention (UN ODCCCP), Vienna: Centre for International Crime Prevention.

Handbook on justice for victims (1999) On the use and application of the Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. New York: United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention (UN ODCCCP), Vienna: Centre for International Crime Prevention.

Home Office (1996) The victim's charter. A statement of service standards for victims of crime. London: Home Office.

Internationell konvention (1971a) om ekonomiska sociala och kulturella rättigheter, Sveriges internationella överenskommelser, SÖ 1971:41.

Internationell konvention (1971b) om medborgerliga och politiska rättigheter, Sveriges internationella överenskommelser, SÖ 1971:42.

Konvention (1980) om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, Sveriges internationella överenskommelser, SÖ 1980:8. Finns bl. a. publicerad och kommenterad i Kvinnans rättigheter (1999) Stockholm: Utrikesdepartementet (UD info).

Presidency conclusions (1999) European Council, Tampere 15 and 16 October 1999: SN 200/99.

Report submitted by Sweden (1999) under article 9 of the Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination Thirteenth and fourteenth report 5 August 1999. Se även <http://www.unhchr.ch/>

United Nations (1985) Declaration on the Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. A/RES/40/34, 1985.

United Nations (1993) Declaration on the Elimination of Violence against Women Adopted by the General Assembly December 1993. A/RES/48/104 85th plenary meeting 20 December 1993.

United Nations (2002) Draft resolution on Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters. Commission on Crime Prevention and Criminal Justice, Vienna 16-25 April 2002.

Offentligt tryck

Proposition 1997/98:55 Kvinnofrid

Proposition 1997/98:113 Nationell handlingsplan för äldrepolitiken

Proposition 1998/99:94 Vissa forskningsfrågor

Proposition 2000/2001:79 Stöd till brottsoffer

Proposition 2001/02:126 Medling med anledning av brott

SOU 1995:15 Könshandeln. Betänkande av Prostitutionsutredningen

SOU 1995:60 Kvinnofrid. Huvudbetänkande av Kvinnovåldskommissionen

SOU 1997:29 Barnpornografifrågan, innehavskriminalisering m.m. Betänkande av Barnpornografiutredningen

SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet. FN-konventionen om hur barnets rättigheter förverkligas i Sverige

SOU 1998:40 Brottsoffer. Vad har gjorts? Vad bör göras? Betänkande av Brottsofferutredningen

SOU 2000:88 Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella, m.m.. Straffansvarets räckvidd

SOU:2000:105 Medling vid ungdomsbrott

SOU 2001:14 Sexualbrotten. Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor

SOU 2001:18 Barn och misshandel. En rapport om kroppslig bestraffning och annan misshandel vid slutet av 1900-talet

SOU 2001:72 Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda

SOU 2002:71.Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer

Ds 1993:29 Brottsoffren i blickpunkten. Åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning

Ds 1995:1 Vittnen och målsäganden i domstol

Ds 1997:28 Forskning för rättsväsendet

Ds 2001:10 Mänskliga rättigheter i Sverige - en kartläggning

Ds 2001:73 Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer

Skr 2000/01:59 En nationell handlingsplan mot rasism främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering

Skr 2001/02:160 Årsboken om EU. Berättelse om verksamhetens i Europeiska unionen under 2001

Regleringsbrev för budgetåret 2000 avseende Brottsoffermyndigheten, Ju 1999/5826 (delvis), Ju 1999/4066/KRIM, Ju 1999/5033/KRIM

Regleringsbrev för budgetåret 2001 avseende Brottsoffermyndigheten, Ju 2000/6406/KRIM, Ju 2000/319/KRIM, Ju 2000/3637 KRIM

Regleringsbrev för budgetåret 2002 avseende Brottsoffermyndigheten, Ju 2001/8365/KRIM, Ju 2001/7453/KRIM

Regeringsuppdrag till Brottsoffermyndigheten (2001a) angående Vittnesstöd. Ju 2001/4716/KRIM

Regeringsuppdrag till Brottsoffermyndigheten (2001b) att förbereda utforma och genomföra ett forskningsprogram för viktinologisk forskning, Ju 2001/4718/KRIM

Rättsfall

Gustafson v. Sweden (1996, 1998) Application 15573/89. 18/1995/524/610. Hudoc references Ref 578 and 969. Published in reports 1996-II and 1998-V.

BROTTSOFFERMYNDIGHETEN

Box 470, 901 09 Umeå

Besöksadress: Storgatan 49

E-post: registrator@brottsoffermyndigheten.se

Hemsida: www.brottsoffermyndigheten.se